

«Καλωσόρισμα»

Γιούλη Κουφού, Υπάλληλος Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας,

Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λέσβου

Αξιότιμε κ. Υφυπουργέ Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων,

κ. Γενικό Γραμματέα Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

κύριοι Βουλευτές, κ. Νομάρχα, κ. Πρύτανη Πανεπιστημίου Αιγαίου, κ. Δήμαρχο Μυτιλήνης, κύριοι Εκπρόσωποι Α΄ και Β΄ Βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κυρίες συνάδελφοι Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας στο Υπουργείο και στην Περιφέρεια, αγαπητές φίλες αγρότισσες,

με ιδιαίτερη χαρά σας καλωσορίζουμε στο ευλογημένο από τη φύση και το Θεό νησί της Σαπφούς και του Αλκαίου, του Μυριβήλη και του Εφταλιώτη, του Θεόφιλου και του Ελύτη, στα πλαίσια του φετινού εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας των Αγροτισσών.

Η Αγρότισσα και γενικότερα η Γυναίκα της υπαίθρου είναι το ζωντανότερο κύτταρο της αγροτικής οικονομίας.

Σήμερα, με την ενασχόλησή της στον τομέα της μεταποίησης των προϊόντων μέσω των Γυναικείων Συνεταιρισμών έχει αναπτύξει αξιόλογη επιχειρηματική δράση και παράγει προϊόντα υγιεινά, ασφαλή και ποιοτικά.

Έτσι συμβάλλει

- στην αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος
- στη μείωση της ανεργίας, κυρίως των νέων γυναικών
- στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής
- στην αειφόρο ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος.

Στη Λέσβο λειτουργούν 13 Γυναικείοι Συνεταιρισμοί με έντονη την παρουσία τους τόσο στην τοπική αγορά, όσο και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Σε αυτούς απασχολούνται περίπου 250 γυναίκες.

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας που εφαρμόζεται στο Νομό μας, σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, συμβάλλει συστηματικά στην ενεργοποίηση των γυναικών της υπαίθρου, στηρίζοντας και ενθαρρύνοντας τις προσπάθειές τους.

Κυρίες και κύριοι τελειώνοντας, θέλω να ευχαριστήσω, τον Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, κ. Αλέξανδρο Κοντό για την επιλογή του να γίνουν οι

εργασίες της Ημερίδας για τον φετινό εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας των Αγροτισσών στη Μυτιλήνη, τον Υφυπουργό κ. Κωνσταντίνο Κιλτίδη για την παρουσία του εδώ, όλους τους εισηγητές και τις συναδέλφους που παρίστανται, αλλά κυρίως εσάς φίλες αγρότισσες.

Σας εύχομαι χρόνια πολλά και δημιουργικά, καλή επιτυχία στις εργασίες της Ημερίδας και να έχετε μια αξέχαστη εμπειρία από την παραμονή σας στο όμορφο νησί μας, γιατί προς αυτή την κατεύθυνση εργάστηκαν όλοι οι τοπικοί φορείς, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, η Νομαρχία Λέσβου και ο Δήμος Μυτιλήνης.

«Μήνυμα στα πλαίσια της Παγκόσμιας Ημέρας των Αγροτισσών»

Κωνσταντίνα Νικολοπούλου, Προϊσταμένη Διεύθυνσης Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

(ΟΔΗΓΙΑ: ΝΑ ΜΗΝ ΜΠΕΙ ΜΟΝΟΣ ΤΟΥ Ο ΤΙΤΛΟΣ ΤΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΗ ΕΔΩ ΚΑΙ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΠΙΣΩ ΣΕΛΙΔΑ, ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΜΑΖΙ)

Κυρίες και κύριοι,

Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Με ιδιαίτερη χαρά σας καλωσορίζουμε στην κορυφαία ετήσια εκδήλωση για τη Γυναίκα της Υπαίθρου, που καθιερώθηκε στο Πεκίνο το 1995 στην 4^η Παγκόσμια Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τις γυναίκες για να αναδείξει τον σπουδαίο ρόλο των αγροτισσών στην παραγωγή, διακίνηση και αξιοποίηση των τροφίμων και των φυσικών πόρων, μία ημέρα πριν την Παγκόσμια Ημέρα Επισιτισμού στις 16 Οκτωβρίου, όπως ορίστηκε το 1981 από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, με διαφορετικό κάθε χρόνο θέμα και με σκοπό να ευαισθητοποιήσει την κοινή γνώμη σε θέματα επισιτιστικής ασφάλειας.

Σκοπός της Παγκόσμιας Ημέρας των Αγροτισσών είναι, πρώτον, να επισημανθεί η συνεισφορά τους στην επισιτιστική ασφάλεια και στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και δεύτερον, να καταγραφούν τα προβλήματα και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, να τεθούν υπόψη των συλλογικών οργάνων τους, τα οποία θα ενημερώσουν τους αρμόδιους κρατικούς φορείς, έτσι ώστε να ευαισθητοποιηθούν και

να βοηθήσουν στην επίλυσή τους προς όφελος των αγροτισσών και γενικά των κατοίκων της υπαίθρου.

Εδώ και 13 χρόνια το Παγκόσμιο Ίδρυμα Κορυφής για τις Γυναίκες οργανώνει εκστρατεία ενημέρωσης και πληροφόρησης για τη συμβολή τους στη βιώσιμη ανάπτυξη, στη διατροφική ασφάλεια του νοικοκυριού, στην ειρήνη αλλά και στο να ανακαλύψουν τρόπους για να προωθήσουν τα δικαιώματά τους.

Το θέμα του φετινού εορτασμού είναι «Διεκδικήστε το δικαίωμά σας στην ανάπτυξη ως Δικαίωμα των Γυναικών».

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Διακήρυξη του ΟΗΕ για τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, το δικαίωμα του ανθρώπου να συμμετέχει στην ανάπτυξη είναι ένα αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα, που βασίζεται στην αρχή ότι κάθε άνθρωπος χωριστά και όλοι μαζί έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν, να συμβάλλουν και να απολαμβάνουν οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη, στα πλαίσια της οποίας όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες μπορούν να αναπτυχθούν πλήρως.

Στο άρθρο 14 της Σύμβασης του 1979 του ΟΗΕ για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διάκρισης εις βάρος των Γυναικών γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην ανάγκη να συμμετέχουν οι γυναίκες στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή αναπτυξιακών προγραμμάτων καθώς και στο ότι είναι πολύ σημαντικό να δημιουργούν συλλογικές ομάδες και συνεταιρισμούς, με σκοπό την απόκτηση ίσης πρόσβασης σε οικονομικές ευκαιρίες μέσω της εργασίας τους.

Σύμφωνα με τη νέα Διακήρυξη του ΟΗΕ για το Δικαίωμα στην Ανάπτυξη το 1986, τα κράτη θα πρέπει να μεριμνήσουν τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο για τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών ανάπτυξης σε όλα τα επίπεδα και τη λήψη μέτρων α) για τη χάραξη διεθνών αναπτυξιακών στρατηγικών με στόχο την εφαρμογή του δικαιώματος στην ανάπτυξη παγκοσμίως και β) για την εξάλειψη οποιονδήποτε μορφών διάκρισης, ρατσισμού, αποικιοκρατίας, ξένης κατοχής κ.ά.

Στο άρθρο 8 ορίζεται επίσης ότι οι κυβερνήσεις θα πρέπει να εξασφαλίσουν σε όλους ίσες ευκαιρίες πρόσβασης σε εκπαίδευση, υπηρεσίες υγείας, τροφή, στέγαση, απασχόληση και δίκαιη κατανομή του εισοδήματος, αναπόσπαστα στοιχεία του δικαιώματος στην ανάπτυξη. Για τον ενεργό ρόλο των γυναικών στην αναπτυξιακή διαδικασία απαραίτητη προϋπόθεση είναι η λήψη αποτελεσματικών μέτρων.

Ο πρώην Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Κόφι Ανάν είχε πει ότι το μέλλον του πλανήτη εξαρτάται από τις γυναίκες και το Παγκόσμιο Ίδρυμα Κορυφής για τις

Γυναίκες, συμφωνώντας, τόνισε χαρακτηριστικά πως «Οι γυναίκες αγρότισσες όλου του κόσμου είναι το κλειδί για τη βελτίωση της ζωής στον αγροτικό χώρο, η ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον».

Οι γυναίκες της υπαίθρου, ως εφεδρική εργατική δύναμη που αποζητά τρόπους διαφυγής από τον αθέατο και ανώνυμο χώρο του νοικοκυριού προς την επαγγελματική απασχόληση και καταξίωση, αποτελούν ένα δυναμικό κατάλληλο για να αναπτύξει πρωτοβουλίες που θα επικεντρώνονται στη βελτίωση της ποιότητας ζωής της αγροτικής οικογένειας, στην προώθηση της τοπικής ανάπτυξης, στη συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο και στη διατήρηση, αξιοποίηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και της παραδοσιακής κουλτούρας, της οποίας υπήρξαν ανέκαθεν θεματοφύλακες.

Η συμβολή των αγροτισσών στην ανάπτυξη, στην παραγωγή τροφίμων, στη διατροφική ασφάλεια και ειρήνη, είναι ζωτικής σημασίας και αξίζει αναγνώριση, παραδοχή και υποστήριξη.

Οι αγρότισσες, αποτελούν πάνω από το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού και συμβάλλουν καθοριστικά τόσο στην ευημερία των οικογενειών τους όσο και στην ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών τους.

Είναι μια ουσιαστική και ζωτική δύναμη στις αναπτυξιακές διαδικασίες που αποτελούν το κλειδί της κοινωνικο-οικονομικής προόδου της υπαίθρου. Είναι η ραχοκοκαλιά του αγροτικού εργατικού δυναμικού, αφού 1,6 δισεκατομμύρια αγρότισσες είναι γεωργοί και με τις απεριόριστες ικανότητες, ιδέες και δυνατότητες που διαθέτουν συμβάλλουν στην αειφόρο ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Παράγουν κατά μέσο όρο παραπάνω από το μισό όλων των παραγομένων τροφίμων: όπως το 80% στην Αφρική, το 60% στην Ασία, το 30% στη Λατινική Αμερική και το 40% στη Δυτικές χώρες, παρόλο που είναι ιδιοκτήτες μόνο στο 2% της γης και λαμβάνουν μόνο το 1% της αγροτικής πίστης.

Στα πλαίσια του φετινού παγκόσμιου εορτασμού είναι ευκαιρία να δοθούν αισιόδοξα μηνύματα στις αγρότισσες που προσπαθούν να ανταποκριθούν στους πολυσήμαντους και πολυσύνθετους ρόλους της σύγχρονης ζωής και για τις ίδιες να διεκδικήσουν το βασικό ανθρώπινο δικαίωμά τους στην ανάπτυξη, να αναδείξουν τη συμβολή τους και να ευαισθητοποιήσουν την κοινωνία και τους κρατικούς φορείς για τον κρίσιμο και σε μεγάλο βαθμό μη αναγνωρισμένο ρόλο τους έτσι ώστε να προωθήσουν δράσεις και μέτρα για τη στήριξή τους και την συμμετοχή τους στην επεξεργασία και στην εφαρμογή αναπτυξιακών σχεδίων.

Στη χώρα μας, οι αγρότισσες μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στην αγροτική ανάπτυξη τόσο ως παραγωγοί – καταναλωτές προϊόντων και διαχειριστές του νοικοκυριού όσο και ως δυναμικό που συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία του γεωργικού τομέα αλλά και άλλων τομέων ανάπτυξης στην υπαίθρο.

Η μέχρι σήμερα πορεία τους έχει αποδείξει έμπρακτα πως μπορούν να είναι συμμετοχοί αλλά και πρωτοπόροι στην προσπάθεια για την επίτευξη του στόχου της αγροτικής πολιτικής του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, που είναι η αειφόρος ανάπτυξη της υπαίθρου.

Για πολλά χρόνια η γυναίκα αγρότισσα υπήρξε ο αφανής ήρωας της ελληνικής υπαίθρου. Η προσφορά της ήταν πάντοτε σημαντική για την επιβίωση της αγροτικής οικογένειας και την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Μετά από πολλά χρόνια αφάνειας, με τις δικές της σκληρές προσπάθειες αλλά και τη στήριξη της πολιτείας, έρχεται σιγά σιγά στο προσκήνιο και διεκδικεί τη θέση που δικαιωματικά της αξίζει.

Τα τελευταία χρόνια ο ρόλος και η συμβολή της στην αγροτική παραγωγή και στην οικονομική ανάπτυξη έχει αναγνωρισθεί ως μείζονος σημασίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, αφενός το κέντρο βάρους έχει μετατοπιστεί από τον τομεακό στον περιφερειακό χαρακτήρα της ανάπτυξης, και αφετέρου στο γεγονός ότι έχει αναγνωρισθεί η ανάγκη στήριξης των αγροτικών περιοχών με τρόπους που πρέπει να αναζητηθούν στους ενδογενείς πόρους και στο ανθρώπινο δυναμικό της υπαίθρου.

Οι Ελληνίδες αγρότισσες που αποτελούν το ήμισυ περίπου του αγροτικού πληθυσμού είναι ένα σημαντικό δυναμικό που συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία και την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

Η ελληνίδα αγρότισσα δεν είναι πλέον απλή βοηθός του αγρότη αλλά συνεργάτης, συνεταιίρος και ανεξάρτητος επαγγελματίας. Το δικαίωμά της στην ανάπτυξη ως δικαίωμα των Γυναικών το έχει κατακτήσει εδώ και αρκετά χρόνια και το εφαρμόζει ουσιαστικά μέσα από τις ατομικές και τις συνεταιριστικές δραστηριότητές της, μέσα από την ενεργό και δυναμική συμμετοχή της στα κέντρα λήψης αποφάσεων, στα συλλογικά της όργανα και στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα του τόπου της.

Με τη σημαντική πρόοδο που έχει συντελεστεί στον τομέα αυτό, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, θέλοντας να τονίσει τα σπουδαία επιτεύγματά της, την προσφορά της στην ανάπτυξη της υπαίθρου αλλά και την ανάγκη στήριξής της για την ενδυνάμωση της θέσης και του ρόλου της στον αγροτικό χώρο, συμμετέχει στο φετινό εορτασμό με την οργάνωση της σημερινής εκδήλωσης και με θέμα «Ο ρόλος της Αγρότισσας στην αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου».

Πιστεύω ότι οι Ελληνίδες αγρότισσες, οι οποίες έχουν ανταποκριθεί σε όλες τις δυσκολίες της αγροτικής κοινωνίας, θα βρουν ενδιαφέροντα στη νέα πρόκληση που ανοίγεται μπροστά τους με το φετινό μήνυμα του εορτασμού και θα συνεχίσουν με τη δημιουργικότητα, το κουράγιο και την αποφασιστικότητα που τις διακρίνει να είναι ουσιαστικοί συντελεστές για την επίτευξη της ολοκληρωμένης αγροτικής ανάπτυξης στη χώρα μας.

Τα συμπεράσματα της ημερίδας θα τυπωθούν και θα είναι στη διάθεση των συμμετεχόντων, προς αξιοποίηση και της Πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου μας προκειμένου να μεριμνήσει για την επίλυση των προβλημάτων και την υλοποίηση των προτάσεων.

Τελειώνοντας, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κ. Αλέξανδρο Κοντό και τον Υφυπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κ. Κωνσταντίνο Κιλτίδη, για την προσπάθεια που καταβάλλουν στην προώθηση των θεμάτων της Ελληνίδας αγρότισσας.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους εκλεκτούς εισηγητές που με προθυμία ανταποκρίθηκαν στην πρόσκλησή μας για να αναπτύξουν ενδιαφέροντα θέματα στα πλαίσια της ημερίδας, τις κυρίες και τους κυρίους που πλαισιώνουν τα προεδρεία και ιδιαίτερα το Νομάρχη Λέσβου κ. Παύλο Βογιατζή και τους συνεργάτες του, την Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Αγροτικής Ανάπτυξης κ. Χρυσούλα Τζαννή, την Υπάλληλο Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας κ. Παναγούλα Κουφού και το Δήμαρχο Μυτιλήνης κ. Αθανάσιο Γιακαλή για την άψογη και πολύτιμη συνεργασία τους στη συνδιοργάνωση αυτής της εκδήλωσης.

Επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την Υπάλληλο Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας του Νομού κα Γιούλη Κουφού, η οποία έχει συμβάλλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της εξωγεωργικής δραστηριότητας των αγροτισσών της Λέσβου και όπως γνωρίζετε στο Νομό σας λειτουργούν 14 Γυναικείοι Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών. Κρατάτε τα σκήπτρα στο τομέα αυτό. Την ευχαριστούμε θερμά και της ευχόμαστε καλή δύναμη και κουράγιο στο δύσκολο πραγματικά και σπουδαίο έργο που επιτελεί στο Νομό σας.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψή μου αν δεν ευχαριστούσα τις συναδέλφους μου υπαλλήλους Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας που υπηρετούν στην Περιφέρεια και βρίσκονται σήμερα μαζί μας γιατί με ιδιαίτερο ζήλο στέκονται δίπλα στην αγρότισσα, προσπαθώντας να την στηρίξουν να ανταποκριθεί στο δύσκολο ρόλο της σαν γυναίκα, μητέρα, σύζυγος και επιχειρηματίας, καθώς και τους συνεργάτες μου στην

Κεντρική Υπηρεσία γιατί με τη δική τους φιλότιμη, ουσιαστική και ανιδιοτελή προσπάθεια, οργανώσαμε αυτή την Πανελλήνια συνάντηση στα πλαίσια της Παγκόσμιας Ημέρας των Αγροτισσών.

Η εκδήλωσή μας ολοκληρώνεται με την αυριανή μας επίσκεψη σε Γυναικείους Συνεταιρισμούς του Νομού, καθώς και σε αρχαιολογικούς χώρους και αξιοθέατα του Νομού Λέσβου.

Εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες της Δημερίδας και καλή διαμονή στην όμορφη Μυτιλήνη.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

1. Αναστάσιος Παπαληγούρας, Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής

Αγαπητοί Κύριοι,

Ευχαριστώ για την πρόσκλησή σας στην Ημερίδα με θέμα «Ο ρόλος της Αγρότισσας στην αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου», που διοργανώνει το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων στο πλαίσιο του Εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας της Αγρότισσας.

Ειλικρινά λυπάμαι που ανειλημμένες κυβερνητικές υποχρεώσεις δεν μου επιτρέπουν να παραστώ.

Η Ελληνίδα αγρότισσα διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην αγροτική ζωή της χώρας. Δραστηριοποιείται με επιτυχία σε όλες τις μορφές του καθημερινού βίου, υφαίνει τον κοινωνικό ιστό της επαρχίας, επωμίζεται την ευθύνη της ιδιαίτερα απαιτητικής οικογένειάς της, συμμετέχει στις σκληρές αγροτικές εργασίες. Και θεωρώ ότι δεν πρέπει μόνο στις 15 Οκτωβρίου – Παγκόσμια Ημέρα της Αγρότισσας – να τις αποτίσουμε φόρο τιμής για την πολυδιάστατη προσφορά της.

Εύχομαι επιτυχία στις εργασίες της ημερίδας σας.

2. Χρήστος Κουρούσης, Γενικός Γραμματέας Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής

Αξιότιμοι προσκεκλημένοι,

Αγαπητές κυρίες, εκπρόσωποι των αγροτικών και γυναικείων συνεταιρισμών,
Δυστυχώς μου είναι αδύνατο να βρίσκομαι κοντά σας λόγω σοβαρής αλλά ευχάριστης, μη δυνατόν να αναβληθεί, προσωπικής και οικογενειακής υπόθεσης.

Συμπτύσσοντας όλα όσα θα έλεγα αν είχα τη δυνατότητα να ήμουν μαζί σας σε αυτή τη διημερίδα θα έμενα στο γεγονός ότι:

Αγρότισσα είναι μία γυναίκα, ανάμεσα σε όλες τις γυναίκες, που στήριξε την οικογένειά της, την τοπική της κοινωνία και οικονομία σε όλη την ιστορία της ανθρωπότητας. Μητέρες, αδερφές και σύζυγοι αλλά και θυγατέρες (κόρες) της ελληνικής περιφέρειας, που ανταποκρίνονται καθημερινά επάξια στον πολλαπλό τους ρόλο. Όπως κάθε γυναίκα, εδώ και χρόνια!

Στην Πανελλήνια Συνάντηση Αγροτισσών που πραγματοποιείται στην Μυτιλήνη, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα των Αγροτισσών (15th October, World Day of Rural Women), θα αναπτυχθούν αρκετές από τις σύγχρονες πτυχές της ζωής και της δραστηριότητας της αγρότισσας αλλά και των δυνατοτήτων που δίνονται και των προσκλήσεων που καλείται να αντιμετωπίσει αυτή στις μέρες μας.

Επισημαίνεται ωστόσο ότι η αγροτική οικονομία των νησιών αποτελεί ένα εκ των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της ελλαδικής νησιωτικής περιφέρειας. Με προϊόντα που στοχεύουν την ποιότητα και όχι την ποσότητα, μη βιομηχανοποιημένα, με προστατευόμενη ονομασία και βιολογικά μπορούν να είναι ανταγωνίσιμα και εξαγωγίμα.

Προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλλουν και το νησιωτικό φυσικό περιβάλλον αλλά και η νησιωτική οικιακή οικονομία.

Ωστόσο, ακόμη και στην περίπτωση που τίποτε από τα παραπάνω δεν ίσχυε, στην περίπτωση της ελληνίδας νησιώτισσας αγρότισσας ισχύει ότι συμβάλλει καθοριστικά στη διατήρηση της νησιωτικής κουλτούρας. Δίνει, παρ' όλες τις αντιξοότητες που πιθανά να αντιμετωπίζει, ζωή και λάμψη όπου και αν βρίσκεται. Όπως έκανε και η ακρίτισσα κυρά της Ρω, η Δέσποινα Αχλαδιώτη που παρέμεινε στο νησί της καλλιεργώντας και βοσκώντας τα λιγιστά ζώα της, υψώνοντας κάθε πρωί την ελληνική σημαία.

Εύχομαι καλή επιτυχία στη διοργάνωση της Διημερίδας σας και καλή διαμονή και περιήγηση στην πριγκίπισσα του Βορείου Αιγαίου, την όμορφη Λέσβο.

3. Ευγενία Τσουμάνη, Γενική Γραμματέας Ισότητας

Θέλω κατ' αρχήν να σας ευχαριστήσω θερμά για την τιμητική σας πρόσκληση και λυπούμαι, γιατί απρόβλεπτες υποχρεώσεις δεν μου επιτρέπουν να είμαι μαζί σας μια τόσο σημαντική ημέρα.

Θα ήθελα, ωστόσο, να αναφερθώ στο ρόλο της σύγχρονης αγρότισσας και την πολυδιάστατη συμβολή της. Η παρουσία των γυναικών στην αγροτική ανάπτυξη του τόπου μας θεωρείται καθοριστική, καθώς με τη συμμετοχή τους και τη δράση τους συμμετέχουν στην αναζωογόνηση των τοπικών οικονομικών, στη διατήρηση του κοινωνικού ιστού των αγροτικών περιοχών και συμβάλλουν στην αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου.

Με τις ιδιαίτερες ικανότητες που τις διακρίνουν, αξιοποιούν επαγγελματικά τα στοιχεία που διαθέτουν από τον πλούτο των γεωργικών, φυσικών και πολιτισμικών πηγών και διασφαλίζουν την οικονομική και κοινωνική ευημερία στην τοπική κοινωνία.

Οι ανεκτίμητες γνώσεις τους και οι πρακτικές τους αποτελούν μια μοναδική «πνευματική κληρονομιά» που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά και συνδέουν ιστορικά και πολιτισμικά το ανθρώπινο γένος.

Η ενθάρρυνση των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών των αγροτισσών τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, όπως οι γυναικείοι συνεταιρισμοί, βρίσκονται στις προτεραιότητες της κυβερνητικής πολιτικής.

Με δεδομένο, δε, ότι στην Ελλάδα ο πρωτογενής τομέας και ειδικότερα η γεωργία είχε και έχει σημαντική θέση, τόσο σαν τομέας οικονομικής δραστηριότητας, όσο και σαν παράγοντας διατήρησης της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής μεγάλων περιοχών της ελληνικής επικράτειας, η ανάγκη για ανάπτυξη του αγροτικού χώρου παραμένει επιτακτική.

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας σε συνεργασία με συναρμόδια Υπουργεία συμβάλλει στην ενίσχυση της θέσης των αγροτισσών με συγκεκριμένες δράσεις και παρεμβάσεις που στοχεύουν στην στήριξη των γυναικείων αγροτουριστικών δραστηριοτήτων και στην ανάπτυξη της γυναικείας αγροτικής επιχειρηματικότητας.

Ουσιαστικές προτάσεις μας αλλά και έργα αποτελούν κυρίως:

- η συμβουλευτική και ενδυνάμωση των γυναικών προκειμένου να αποδώσουν καλύτερα στον επιχειρηματικό τομέα

- η ενημέρωση και πληροφόρηση από τα Κέντρα Πληροφόρησης Αγροτών και πρόσβαση στους πόρους
- κίνητρα για εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες
- δικτύωση μεταξύ των γυναικείων συνεταιρισμών.

Φίλες και φίλοι,

Αφουγκραζόμαστε τα προβλήματα των αγροτισσών και προσπαθούμε να σταθούμε αρωγοί πρωτοβουλιών που θα αξιοποιούν ευκαιρίες και θα παρέχουν δυνατότητες για την ενδυνάμωσή τους και τη συμβολή των γυναικών στην ανάπτυξη.

Η αγροτική ανάπτυξη αποτελεί για την χώρα μας βασικό αναπτυξιακό στόχο. Βασική προϋπόθεση για την επίτευξή του είναι η βελτίωση της θέσης των αγροτισσών με θετικά μέτρα τόσο στην δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή του τόπου.

Σας ευχαριστώ και εύχομαι κάθε επιτυχία.

4. Ιωάννης Λέκκας, Γενικός Γραμματέας Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Συγχαίρω το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης για την πρωτοβουλία του να διοργανώσει στη Μυτιλήνη αυτό το πλαίσιο των εκδηλώσεων με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα της Αγρότισσας, αυτής της μοναδικής γυναίκας της υπαίθρου και του καθημερινού μόχθου.

Η αγρότισσα είναι ο συνεκτικός κρίκος της οικογένειας στην ελληνική ύπαιθρο και στην Περιφέρεια. Ο ρόλος της στην οικονομία είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς ως γυναίκα που είναι, γεννά συνεχώς νέες ιδέες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης.

Και αυτό στην Περιφέρεια μας το βλέπουμε έντονα μέσα από την ολοένα αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών σε προγράμματα γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Μια μορφή της βρήκε έκφραση μέσα από τους γυναικείους συνεταιρισμούς.

Το γυναικείο συνεταιριστικό κίνημα είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο στο Νομό Λέσβου σε σχέση με τα υπόλοιπους νομούς της Περιφέρειας μας.

Μέσα από την δραστηριοποίηση τους στους Συνεταιρισμούς κατάφεραν κάτι πολύ σημαντικό, να γίνουν γνωστά σε όλη τη χώρα τα τοπικά παραδοσιακά προϊόντα του τόπου μας.

Κυρίες και Κύριοι,

Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου στηρίζει το αγροτικό εισόδημα χρηματοδοτώντας μια σειρά από παρεμβάσεις.

Για τη στήριξη της Αγροτικής Οικονομίας χρηματοδοτήσαμε 722 Σχέδια Βελτίωσης Φυτικής Παραγωγής και 72 επενδύσεις στο πλαίσιο των ΟΠΑΑΧ του ΠΕΠ Β. Αιγαίου στους τομείς της μεταποίησης-εμπορίας προϊόντων, για βιοτεχνικές δραστηριότητες και στον τομέα του αγροτουρισμού, ενώ χρηματοδοτήσαμε από το ΠΕΠ Β. Αιγαίου 13 έργα Αγροτικής Οδοποιίας.

Χρηματοδοτήσαμε παρεμβάσεις για την βελτίωση των αλιευτικών καταφυγίων ενώ για να αντιμετωπιστεί το οξύτατο πρόβλημα της έλλειψης νερού στη Χίο, χρηματοδοτήθηκαν και υλοποιούνται σημαντικά έργα για την κατασκευή φραγμάτων και την αξιοποίηση τους συνολικού ποσού 51 εκ. € περίπου. Εκτός από τη Χίο όπου το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, έργα αξιοποίησης ταμιευτήρων χρηματοδοτήθηκαν και έχουν ολοκληρωθεί και σε άλλα νησιά της Περιφέρειας, στο Πλωμάρι Λέσβου, στο Μαραθόκαμπο της Σάμου, στο Πέζι Ραχών Ικαρίας στην περιοχή Θεοποιήτου στους Μυτιληνιούς Σάμου και στην Ερεσό της Λέσβου.

Και στη νέα Προγραμματική Περίοδο θα είμαστε κοντά σε εσάς μέσα από την χρηματοδότηση και νέων έργων που θα ενισχύσουν το αγροτικό εισόδημα

Με αυτά τα λόγια σας καλωσορίζω στην Περιφέρεια μας και στη Λέσβο και εύχομαι καλή επιτυχία στις εργασίες της ημερίδας σας.

5. Παύλος Βογιατζής, Νομάρχης Λέσβου

Θα ήθελα εκ μέρους της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Λέσβου να χαιρετίσω το σημαντικό αυτό συνέδριο, ένα συνέδριο που έχει τα μάτια στραμμένα στο μέλλον, το μοναδικό μέλλον που μπορεί να υπάρξει για τη συνεργασία του ανθρώπου με τη γη και αυτός ο μοναδικός δρόμος είναι η αειφορία. Όμως δεν είναι μόνο το τεράστιο ζητούμενο της αειφορείας, είναι και το μεγάλο ζητούμενο της στήριξης και αναβάθμισης του ρόλου της αγρότισσας. Επειδή όλα τα ζητούμενα αυτού του συνεδρίου είναι γένους θηλυκού (η αειφορία, η ανάπτυξη, η ύπαιθρος) δεν θα μπορούσε παρά κεντρικό πρόσωπο να είναι η γυναίκα. Θεωρούμε πολύ τιμητικό για

το Νομό Λέσβου την επιλογή του νησιού μας για τον εορτασμό της παγκόσμιας ημέρας της αγρότισσας, της αγρότισσα της υπαίθρου, που για αιώνες στήριξε και στηρίζει την αγροτική και οικιακή οικονομία.

Εύχομαι κάθε επιτυχία στις εργασίες του συνεδρίου, συγχαίρω τους διοργανωτές για την πρωτοβουλία αυτή και δηλώνω ότι για τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λέσβου τα πορίσματα αυτού του συνεδρίου, θα αποτελέσουν ένα χρήσιμο εργαλείο στη μεγάλη μας προσπάθεια για αναβάθμιση του ρόλου της αγρότισσας.

6. Ιωάννης Γιαννέλης, Βουλευτής Λέσβου

Η συνεισφορά της αγρότισσας, με τις πολλαπλές ιδιαιτερότητές της ως συζύγου, μητέρας και νοικοκυράς, στην τοπική και εθνική οικονομία είναι πολύπλευρη και σημαντική. Προτρέπω τις αγρότισσες μας να συμμετέχουν στις Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις του Νομού μας.

7. Αθανάσιος Γιακαλής, Δήμαρχος Μυτιλήνης

Φίλες και φίλοι,

Ως Δήμαρχος Μυτιλήνης χαιρετίζω αυτή την ημερίδα, που πραγματοποιείται στα πλαίσια του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας της Αγρότισσας, μιας γυναίκας της υπαίθρου με τεράστια συνεισφορά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του τόπου, μιας γυναίκας του καθημερινού μόχθου, που καταβάλλει αμέτρητες προσπάθειες, θυσίες και κόπους για να ανταποκριθεί στις ανάγκες και στις υποχρεώσεις, που έχει να αντιμετωπίσει.

Το επάγγελμα της γυναίκας αγρότισσας είναι ιδιαίτερος σκληρό. Η εργασία που προσφέρει τόσο στην οικογένεια της, όσο και στο χωράφι της, είναι ευρέως παραδεκτό πως δεν αμείβεται ικανοποιητικά κι αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, χρόνο με το χρόνο, όλο και λιγότερες γυναίκες να αποφασίζουν να ασχοληθούν με τον αγροτικό τομέα.

Παρ' όλα αυτά, η Ελληνίδα αγρότισσα διακρίνεται για το μεράκι της στην καλλιέργεια της εύφορης και πλούσιας γης κι είναι ο ακούραστος εργάτης, που παλεύει καθημερινά για το παρόν και το μέλλον της γεωργίας στον τόπο μας.

Εύχομαι, μέσα από αυτή την ημερίδα, να βγουν χρήσιμα συμπεράσματα και να διαφανεί στο μέγιστο βαθμό, η αξία του αγροτικού επαγγέλματος, το οποίο χρειάζεται να ξεπεράσει την αντίληψη, πως πρόκειται για ένα κοινωνικά απαξιωμένο επάγγελμα.

8. Ανδρέας Τρούμπης, Πρύτανης Πανεπιστημίου Αιγαίου

Αξιότιμοι κυρίες και κύριοι,

Θεωρώ ιδιαίτερη τιμή την πρόσκλησή σας να απευθύνω έναν χαιρετισμό σήμερα. Και το κάνω αυτό με ιδιαίτερη συστολή γιατί προσπαθώ εγώ τουλάχιστον να έχω ένα μέτρο στον εαυτό μου. Αντιλαμβάνεσθε ότι ένας άνδρας αστός να μιλάει για αγρότισσα γυναίκα, χρειάζεται αν μη τι άλλο να έχει την αίσθηση του μέτρου του τί θα πει.

Θα ήθελα να υπενθυμίσω στο ακροατήριο τον σημαντικό και υποστηρικτικό ρόλο τον οποίο έχει παίξει το Πανεπιστήμιο Αιγαίου με τις διάφορες ερευνητικές προσπάθειες, καθώς και τις μελέτες εφαρμογής για τη δράση των γυναικών της υπαίθρου στην ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου και ειδικότερα δε εις την νήσο Λέσβο. Από αυτή την εμπειρία και μόνο αισθάνομαι ότι έχω το δικαίωμα να σας πω τρεις βασικές σκέψεις.

Αν βλέπετε, ο τίτλος είναι *Ο ρόλος της Αγρότισσας στην αιεφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου*, ένας τίτλος ο οποίος είναι εξαιρετικά σοβαρός, εξαιρετικά λογικός. Το σημαντικό στοιχείο είναι ότι έρχονται και συνδυάζονται αυτές οι τρεις βασικές έννοιες. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αναγνωρίζεται πρώτον, η ανάγκη της αιεφόρου ανάπτυξης, δεύτερον, ο εντοπισμός της στο χώρο της νέας έννοιας της υπαίθρου και βεβαίως στη βάση όλου αυτού του οικοδομήματος να τοποθετείται η έννοια της αγρότισσας.

Από αυτά τα οποία έχουμε δει τα τελευταία δεκαπέντε – είκοσι χρόνια, είναι απολύτως βέβαιο ότι οι νέες δράσεις, οι νέοι ρόλοι, οι νέες πρωτοβουλίες που έχουν αναπτυχθεί από τη γυναίκα της υπαίθρου είναι εξαιρετικά σημαντικοί και νομίζω ότι

είναι ορατές στους πάντες οι κοινωνικές και κοινωνιολογικές διαφοροποιήσεις που βλέπουμε γύρω μας και παντού. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να διαπιστωθεί ότι η ανάληψη τέτοιων ευθυνών και πρωτοβουλιών ουσιαστικά δεν αποτελεί μια ιδιαιτερότητα ή κάτι το καινοφανώς ενδιαφέρον. Ουσιαστικά έρχεται να ανατρέψει μια συγκεκριμένη λογική δόμησης της οικογένειας και των σχέσεων εξουσίας σε τοπικό επίπεδο. Νομίζω ότι αυτό είναι το μεγάλο μεγάλο γεγονός της τελευταίας δεκαπενταετίας – εικοσαετίας στο χώρο της υπαίθρου.

Το μεγάλο ζήτημα όμως, αν μου επιτρέπετε, είναι το εξής. Έχουν γίνει σημαντικότερα βήματα τα τελευταία χρόνια, τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Όλα αυτά προφανώς προέκυψαν είτε από τη δίψα για να παραχθεί κάτι καινούριο, να αναζητηθεί ένας καινούριος ρόλος στο χώρο της υπαίθρου, στο χώρο της οικιακής οικονομίας, στο χώρο της αγροτικής οικογένειας από τις κυρίες που κατοικούν στο χώρο αυτό.

Και το δεύτερο μεγάλο γεγονός είναι ότι έχει έρθει η ώρα να κάνουμε τον προβληματισμό μας, να φέρουμε τον προβληματισμό μας στην επιφάνεια με το απλό ερώτημα: Αφού έγιναν όλα αυτά που έγιναν, και τώρα τι; Είναι πάρα πολύ σημαντικό. Μεγάλωσαν οι συνεταιρισμοί, απέκτησαν πιστοποίηση, ανέπτυξαν τα προϊόντα τους, έφτιαξαν εγκαταστάσεις, όλα αυτά πολύ ωραία, και τώρα τι; Νομίζω ότι το μεγάλο ζήτημα το οποίο μπαίνει είναι να καταλάβουμε το ρόλο τον οποίο έχουν να παίξουν οι συγκεκριμένοι πλέον αυτοί κοινωνικοί θεσμοί σε δύο πράγματα:

Πρώτον, την αναζήτηση της καινοτομίας, να δούμε δηλαδή νέα πράγματα για το μέλλον και δεύτερον το μεγάλο ρόλο στη διατήρηση της παραδοσιακής γνώσης η οποία χάνεται. Στο μεταίχμιο επομένως της διάσωσης του παλαιού ως φορέα όμως για το νέο, ο ρόλος σας από ό,τι αντιλαμβάνομαι και από ό,τι καταλαβαίνω είναι στρατηγικός. Νομίζω ότι αυτό το *και τώρα τι* πρέπει να συνδεθεί με την κατανόηση του ρόλου αυτού.

Κήρυξη έναρξης εργασιών από τον Υφυπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κ. Κωνσταντίνο Κιλτίδη και εγκαίνια έκθεσης με στιγμιότυπα από τη διαχρονική εξέλιξη της γυναίκας της υπαίθρου στο Νομό Λέσβου.

Η Ελληνίδα αγρότισσα βρίσκεται στο επίκεντρο της αγροτικής οικογένειας και συνιστά το αναγεννητικό κύτταρο της κοινωνίας.

Από τη συγκρότηση των πρώτων αγροτικών κοινωνιών μέχρι και τις ημέρες μας η μάνα αγρότισσα έχει καθοριστική συμμετοχή.

Στην εργασία, στην παραγωγή, στο οικογενειακό εισόδημα, στην ανάπτυξη εν γένει του αγροτικού χώρου όπου μεταλαμπαδεύτηκαν από γενιά σε γενιά το πρότυπο της ισχυρής αγροτικής εκμετάλλευσης με συμβοηθούντα τα μέλη της οικογένειας και υψηλές κοινωνικές, πολιτιστικές και διατροφικές αξίες. Και δε θα πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας, κυρίως για όσους υποκριτικά προσέγγισαν το θέμα της ισονομίας των δύο φύλων, ότι η πρώτη χειραφετημένη εργασιακά γυναίκα ήταν η αγρότισσα.

Στο νέο μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης και κατοίκησης της υπαίθρου που διαμορφώνεται σήμερα, με κεντρικό άξονα το διατροφικό τομέα, η Ελληνίδα αγρότισσα μπορεί να αναλάβει και πάλι τα ηνία και να γίνει η κινητήριος δύναμή του βρίσκοντας ταυτόχρονα διέξοδο στην εργασία και ικανοποιητικούς πόρους εισοδήματος.

Με οργανωμένη έκφραση τους Αγροτικούς Γυναικείους Συνεταιρισμούς και με διευρυμένο πλαίσιο δράσης.

Η νέα ελκυστική πρόκληση που παρουσιάζεται σήμερα για τους Αγροτικούς Γυναικείους Συνεταιρισμούς είναι η παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων, προϊόντων βιολογικής καλλιέργειας, αρωματικών και φαρμακευτικών φυτών, η μεταποίηση – εμπορία και διάθεσή τους στην αγορά. Η νέα πρόκληση αναφέρεται στην ενεργό συμμετοχή τους στον αγροτουρισμό και στην ανάπτυξη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών.

Οι Γυναικείοι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί καλούνται να αξιοποιήσουν τα πλεονεκτήματα της αγροτικής παραγωγής (παραδοσιακά προϊόντα, Π.Ο.Π. και Π.Γ.Ε) αλλά και να διατηρήσουν τα πατροπαράδοτα γνωρίσματα της Γεωργίας που δίνουν προστιθέμενη αξία.

Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων στηρίζει τους Γυναικείους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς και θα σταθεί αρωγός στις προσπάθειες για την υγιή εταιρική τους υπόσταση σε πρότυπο ομάδων παραγωγής, ενθαρρύνοντας τις προσπάθειες οργάνωσής τους σε ενώσεις ή ομοσπονδίες καθώς και στα ζητήματα προώθησης της παραγωγής στην αγορά. Γιατί πιστεύει ακράδαντα ότι το σύγχρονο αναπτυξιακό πρότυπο της υπαίθρου βρίσκεται στην αγροτική οικογένεια και στην

αγρότισσα – μάνα. Βρίσκεται στη Γη που παράγει αξίες οι οποίες μεγαθύνονται με τη μεγαλύτερη κατά το δυνατόν συμμετοχή των μελών της οικογένειας στην αγροτική παραγωγή.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ι

1. «Η Γυναίκα στα Επιχειρησιακά Προγράμματα της 4^{ης} Προγραμματικής Περιόδου 2007 – 2013»

Ιωάννης Χασιώτης, Υπάλληλος Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης Κ.Π. LEADER+,
Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Κυρίες και Κύριοι,

Ως εκπρόσωπος της Ειδικής Γραμματείας Διοικητικού Τομέα Κοινοτικών Πόρων και Υποδομών, σας μεταφέρω τους Χαιρετισμούς του Ειδικού Γραμματέα κ. Δημήτρη Παπαγιαννίδη ο οποίος δεν μπορεί να παρευρεθεί σήμερα εδώ λόγω ανειλημμένων υποχρεώσεων.

Σας μεταφέρω την ιδιαίτερη ικανοποίηση της υπηρεσίας μου, η οποία έχει κληθεί και αυτή να στηρίξει με τον στρατηγικό της σχεδιασμό, στα πλαίσια των ευρωπαϊκών πόρων, την γυναικεία επιχειρηματικότητα στις αγροτικές περιοχές, μέσα από τα επιχειρησιακά προγράμματα, ένα θέμα ιδιαίτερα ευαίσθητο και σημαντικό για το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Η στήριξη της γυναίκας της υπαίθρου και η ενίσχυση του ρόλου της αποτελεί συστατικό στοιχείο για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, και την στήριξη της υπαίθρου και του αγροτικού νοικοκυριού με μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Στο πλαίσιο αυτό, στο σύνολο των χρηματοδοτικών μέσων που τέθηκαν σε εφαρμογή από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών στις αγροτικές περιοχές, τα επιχειρησιακά προγράμματα του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων χρήζουν ιδιαίτερης μνείας, όσον αφορά στην ενεργή συμμετοχή της γυναίκας της υπαίθρου στην κοινωνική και οικονομική ζωή της χώρας.

Ειδικότερα, μέσα από τις παρεμβάσεις και τις χρηματοδοτήσεις των δραστηριοτήτων των κατοίκων της υπαίθρου από τα Επιχειρησιακά Προγράμματα «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση Υπαίθρου» (ΕΠΑΑ-ΑΥ) και την «Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+», που υλοποιήθηκαν κατά την Γ΄ προγραμματική περίοδο (2000 – 2006), προσφέρονται σημαντικές αναπτυξιακές προοπτικές στον αγροτικό τομέα και μια ανάσα στην αγροτική οικονομία που πλέον καλείται να λειτουργήσει σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Βασική επιδίωξη είναι:

- η ολοκληρωμένη, υψηλής ποιότητας, αειφόρος ανάπτυξη της υπαίθρου.
- Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας, δασοκομίας, και αγροδιατροφικού τομέα,
- Η διατήρηση του περιβάλλοντος και η διαφύλαξη και σωστή αξιοποίηση των φυσικών, οικονομικών, πολιτιστικών και ανθρώπινων πόρων.

Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται σε αγροτικές περιοχές, απευθύνονται στην ύπαιθρο, και αγκαλιάζουν μια σειρά από δράσεις των κατοίκων, ψάχνοντας παράλληλα την νεωτεριστική, καινοτόμο, και διαφορετική προσέγγιση με σκοπό να πετύχουμε όλοι:

- την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της περιφέρειας
- την εισαγωγή νέων τεχνολογιών
- τη βελτίωση της ποιότητας των αγροτικών προϊόντων
- τη δημιουργία ολοκληρωμένων παρεμβάσεων σε επίπεδο αγροτικής εκμετάλλευσης
- την ενθάρρυνση - πριμοδότηση της μόνιμης εγκατάστασης νέων γεωργών σε αγροτικές περιοχές
- την ανάπτυξη δικτύωσης και συνεργασιών (σε περιφερειακό, εθνικό και διακρατικό επίπεδο)
- την προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς

Ειδικότερα, αξίζει να αναφέρουμε ότι:

Α. Στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου» (Ε.Π. Α.Α-Α.Υ.) και με δεδομένο ότι οι γυναίκες έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε όλα τα ιδιωτικά μέτρα και δράσεις του προγράμματος. Ειδικότερα οι γυναίκες αγρότισσες εντάσσονται σε ειδικά μέτρα λόγω

της ιδιότητάς τους. Επίσης υιοθετήθηκαν πρακτικές βαθμολογικής προμοδότησης των υποψήφιων γυναικών – επενδυτριών, με σημαντικά αποτελέσματα:

Συγκεκριμένα:

- Στο Μέτρο 1.1 «Επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις», το ποσοστό των εγκεκριμένων σχεδίων γυναικών φθάνει το 23%.
- Στο Μέτρο 2.2 «Βελτίωση της υλοτόμησης, μεταποίησης και εμπορίας των δασοκομικών προϊόντων – Επενδύσεις και επενδυτικά σχέδια από φυσικά πρόσωπα μέχρι ποσού 5.900€», το ποσοστό των εγκεκριμένων σχεδίων γυναικών φθάνει το 12%.
- Στο Μέτρο 3.1 «Εφάπαξ προμοδότηση πρώτης εγκατάστασης νέων γεωργών», το ποσοστό των εγκεκριμένων γυναικών φθάνει το 31%.
- Στα Μέτρα του Άξονα 7 (τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου – ΟΠΑΑΧ) τα ενταγμένα έργα που έχουν φορέα γυναίκα, είτε ως φυσικό είτε ως νομικό πρόσωπο, είναι συνολικά 456 και αντιστοιχούν σε ποσοστό 30% περίπου. Το ποσοστό αυτό έχει μεγάλη αξία αν αναλογιστεί κανείς ότι η εφαρμογή των ολοκληρωμένων προγραμμάτων αφορά σε ορεινές, μειονεκτικές και νησιωτικές περιοχές.

Ειδικότερα, διαπιστώνεται το ενδιαφέρον των γυναικών – επενδυτριών στα Μέτρα 7.6.1 (για αγρότισσες) και 7.9.1 που αφορούν δράσεις του τριτογενή τομέα, ήτοι τουριστικά καταλύματα και χώρους εστίασης, άθλησης και αναψυχής, όπου το ποσοστό των ενταγμένων έργων ανέρχεται στο 81% περίπου. Παράλληλα, στα αντίστοιχα μέτρα 7.6.2, 7.9.2. και 7.12. με δράσεις που αφορούν το δευτερογενή τομέα, δηλαδή βιοτεχνίες, οικοτεχνίες και μεταποίηση αγροτικών προϊόντων, το ποσοστό φθάνει το 19%, περίπου.

Παράλληλα, στο πλαίσιο εφαρμογής του προγράμματος διοργανώνονται από το Υπουργείο ημερίδες και συναντήσεις ενημέρωσης με θέμα την υποστήριξη και ενίσχυση του ρόλου της γυναίκας στο νέο μοντέλο για την αγροτική ανάπτυξη, με σκοπό την ευρεία ενημέρωση του γυναικείου πληθυσμού και ενθάρρυνση του.

Β. Όσον αφορά στην Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+, στο πλαίσιο σχεδιασμού και προγραμματισμού, η ένταξη της διάστασης του φύλλου και η αναγνώριση του ρόλου που μπορούν να διαδραματίσουν οι γυναίκες στην ανάπτυξη της υπαίθρου αποτελεί στόχο προτεραιότητας.

Η πρωτοβουλία υλοποιείται μέσα από 40 τοπικά προγράμματα τα οποία διαχειρίζονται οι Ομάδες Τοπικής Δράσης (Ο.Τ.Δ.). Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η καινοτομία της «εκ των κάτω» (bottom up) διαδικασίας προγραμματισμού και υλοποίησης. Η προσέγγιση αυτή σηματοδοτεί την ενεργό συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στην καταγραφή των πραγματικών αναγκών του, στο σχεδιασμό και τους στόχους των δράσεων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι γυναίκες είναι αυτές που αποτελούν την ισχυρή βάση για την προσφορά ενός διαφοροποιημένου ποιοτικού προϊόντος.

Ειδικότερα στη Λέσβο που σήμερα βρισκόμαστε έχει ολοκληρωθεί σχεδόν τοπικό πρόγραμμα στο οποίο ο ρόλος και η συμμετοχή των γυναικών ξεπερνά το 50% του προγράμματος.

Το Μέτρο 1.2 του LEADER+ είναι αυτό που συμβάλει ως επί το πλείστον στη στήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και στην ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων. Οι κύριες δράσεις του προγράμματος αφορούν στη δημιουργία και βελτίωση υποδομών διανυκτέρευσης και εστίασης, καθώς και επισκέψιμων αγροκτημάτων, στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, στη στήριξη βιοτεχνικών μονάδων και επιχειρήσεων μεταποίησης – τυποποίησης προϊόντων φυτικής και ζωικής παραγωγής, στην παραγωγή ειδών διατροφής (μετά την πρώτη μεταποίηση), στην εγκατάσταση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας, στη δικτύωση και στην ανάπτυξη ηλεκτρονικών υπηρεσιών πληροφόρησης.

Στο πλαίσιο των παραπάνω δράσεων, το σύνολο των παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν από γυναίκες μέχρι στιγμής είναι περίπου 300. Απ' αυτές, ο αγροτικός τουρισμός (κατηγορία πράξεων 1.2.1) αποτέλεσε τον τομέα στον οποίο εκδηλώθηκε το κύριο επενδυτικό ενδιαφέρον των γυναικών, αφού συγκέντρωσε το 59% των ενταγμένων έργων. Σχετικά ισχυρό ενδιαφέρον διαπιστώθηκε και για τη δημιουργία μικρών επιχειρήσεων του αγροτικού και λοιπών τομέων της οικονομίας (κατηγορία πράξεων 1.2.2), όπου συγκεντρώθηκε το 34%, ενώ το 7% συγκέντρωσαν οι δράσεις ISO-HACCP.

Μέσα από την τρέχουσα εμπειρία του LEADER+, αναδεικνύεται ότι τα θέματα ισότητας και προώθησης της γυναικείας απασχόλησης αποτυπώνονται σε σημαντικό αριθμό «θεμάτων συσπείρωσης» των τοπικών προγραμμάτων.

Για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας, στον αγροτικό τομέα, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων εφάρμοσε βαθμολογική προνομή στις περιπτώσεις που:

- η υποψήφια επενδύτρια είναι γυναίκα
- το ποσοστό συμμετοχής γυναικών στο μετοχικό κεφάλαιο εταιρειών, συνεταιρισμών και συλλόγων είναι μεγαλύτερο ή ίσο του 51% για το ΕΠΑΑ-ΑΥ και 75% για το LEADER+ και η Διοίκηση ασκείται από γυναίκες
- δημιουργούνται θέσεις εργασίας για γυναίκες.

Ανάλογες ευκαιρίες εμφανίζονται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αλιεία», μέσα από τη μεταποίηση και εμπορία αλιευτικών προϊόντων και τις υδατοκαλλιέργειες, καθώς και στο «Εγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Π.Α.Α)», μέσα από τις δράσεις της Πρόωρης Συνταξιοδότησης και της Εξισωτικής Αποζημίωσης στους κατοίκους μειονεκτικών, απομονωμένων και νησιωτικών περιοχών.

Στη χώρα μας, είναι γεγονός ότι η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας και ειδικά στον πρωτογενή τομέα, στις αγροτικές περιοχές, είναι ιδιαίτερα σημαντική αν και πολλές φορές η προσφορά της δεν αποτυπώνεται στις επίσημες στατιστικές και καταγράφεται στην κατηγορία των συμβοηθούντων μελών.

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, μία από τις δράσεις «κλειδί» για την βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές, σύμφωνα με τις Κατευθυντήριες Γραμμές για την Αγροτική Ανάπτυξη 2007 - 2013, αποτελεί Εθνικό στόχο και απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της Λισσαβόνας.

Στο πλαίσιο αυτό, το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2007 - 2013 «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» συμβάλλει στην επίτευξη του παραπάνω στόχου με την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας μεμονωμένα και συλλογικά (μέσω της ενίσχυσης των γυναικείων συνεταιρισμών) με ποικίλες δράσεις, όπως είναι η παροχή ενισχύσεων για τη δημιουργία υποδομών φύλαξης παιδιών, κυρίως μέσω των Αξόνων Προτεραιότητας 3, το πρόγραμμα που γνωρίζουμε ως ΟΠΑΑΧ, και 4, το πρόγραμμα που γνωρίζουμε ως LEADER. Επιπλέον, επιδιώκει να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες των γυναικών, στην προώθηση της κατάρτισης, της πληροφόρησης και της επιχειρηματικότητας.

Αυτή η επιδίωξη, με προσεκτικό σχεδιασμό και ενθάρρυνση της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, αποτελεί προσπάθεια εμπύχωσης και τόνωσης της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας.

Απώτερος στόχος είναι η επίτευξη ισόρροπης ανάπτυξης σε επίπεδο κοινοτικής επικράτειας, για τον περιορισμό των ανισοτήτων μεταξύ της Ελληνικής υπαίθρου και των λοιπών περιφερειών της Ένωσης, καθώς και την ισότητα ευκαιριών για όλους.

Αποτελεί δηλαδή μία προστιθέμενη αξία προς την πλευρά της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.

Αποτελεί μια ουσιαστική προσπάθεια για την στήριξη του αγροτικού νοικοκυριού και τον στυλοβάτη του που είναι η αγρότισσα γυναίκα, σύζυγος και μητέρα για να συνεχίσει να υπάρχει ένας ενεργός κοινωνικός ιστός στην ύπαιθρο, για να συνεχίσει η ύπαιθρος μας, να αποτελεί την κύρια πηγή δημιουργίας πολιτισμού και ελληνικής ταυτότητας.

Σας ευχαριστώ θερμά για την προσοχή σας.

2. «Η συμβολή της Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας στην εξωγεωργική απασχόληση των γυναικών»

Αργυρώ Ρουμπάκου, Υπάλληλος Διεύθυνσης Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Η Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας είναι η υπηρεσία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων που ασχολείται με την αγρότισσα και έχει σαν σκοπό την ανάδειξη του ρόλου της σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο και κατ' επέκταση τη βελτίωση της ποιότητας ζωής της αγροτικής οικογένειας.

Το Πρόγραμμα Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας είναι ένα πρόγραμμα ενταγμένο στα πλαίσια της αγροτικής πολιτικής του Υπουργείου, προσαρμοσμένο στις εξελίξεις της ζωής και τις ανάγκες των αγροτικών νοικοκυριών και εφαρμόζεται στην Ελλάδα από το 1950. Οι στόχοι του προγράμματος την εποχή εκείνη ήταν:

- Η εξασφάλιση τροφών και η βελτίωση της διατροφής στην αγροτική οικογένεια αξιοποιώντας τη δική τους παραγωγή.
- Η βελτίωση της αγροτικής κατοικίας με την εγκατάσταση οικιακών βελτιώσεων και υγιεινής.

- Η ανάπτυξη της χειροτεχνίας, οικοτεχνίας, για αντιμετώπιση κυρίως οικογενειακών αναγκών.
- Η άνοδος του μορφωτικού, κοινωνικού και πολιτιστικού επιπέδου των αγροτισσών.

Από τη δεκαετία του 1980 και μετά την ένταξη της χώρας μας στην Ε.Ε. το πρόγραμμα Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας προσαρμόστηκε στους νέους ορίζοντες και τις προοπτικές που ανοίγονταν για τη γυναίκα της υπαίθρου.

Έτσι επαναπροσδιόρισε τους στόχους του για να καλύψει ευρύτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες της αγρότισσας που αποτελεί το 50% του αγροτικού πληθυσμού.

Οι σύγχρονοι στόχοι του Προγράμματος Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας είναι:

- Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της αγροτικής οικογένειας με τη χρησιμοποίηση των ενδεδειγμένων σύγχρονων τεχνολογιών και την καλύτερη οργάνωση του νοικοκυριού.
- Η απόκτηση συμπληρωματικού εισοδήματος με την άσκηση από τα μέλη της αγροτικής οικογένειας παράλληλων συμπληρωματικών της γεωργικής εργασίας δραστηριοτήτων π.χ. αγροτουρισμός.
- Η μείωση της υποαπασχόλησης και της ανεργίας των μελών της αγροτικής οικογένειας και ειδικότερα των γυναικών της υπαίθρου.
- Η επαγγελματική κατάρτιση – εξειδίκευση και η σύνδεση της κατάρτισης με την αγορά εργασίας και την απασχόληση.
- Η ενθάρρυνση των γυναικών των αγροτικών περιοχών να προβούν στη δημιουργία δικής τους επιχείρησης και η υποβοήθηση για ένταξη ή επανένταξή τους στην αμειβόμενη απασχόληση με παράλληλη προσπάθεια παροχής μέτρων υποστήριξης, όπως οργάνωση προσωρινών παιδικών σταθμών, οικονομικές ενισχύσεις με σκοπό συγκράτηση των νέων γυναικών στον τόπο τους.
- Η οργάνωση – διαχείριση επιχειρήσεων οικογενειακής μορφής.
- Η οργάνωση και η υποστήριξη δραστηριοτήτων που έχουν σχέση με την οικογένεια, τα προβλήματα της τρίτης ηλικίας, την προστασία του καταναλωτή, την ισότητα των δύο φύλων, την παραγωγή – τυποποίηση και εμπορία οικολογικών προϊόντων.

- Η οργάνωση και υποστήριξη του έργου των γυναικείων συνεταιρισμών που επιδιώκουν για τα μέλη τους εξασφάλιση απασχόλησης και εισοδήματος από δραστηριότητες όπως αγροτουρισμός, οικοτεχνία - χειροτεχνία, μεταποίηση γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων.
- Η ανάπτυξη διακρατικών και διεθνών συνεργασιών.
- Η συμβολή στην πολιτιστική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.
- Η συμβολή στην ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών και στη διατήρηση, βελτίωση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Μέχρι το 2000 που η Υπηρεσία μας είχε την αρμοδιότητα της εξωγεωργικής επαγγελματικής κατάρτισης, πραγματοποιήθηκαν 800 προγράμματα κατάρτισης στα οποία εκπαιδεύτηκαν 18.000 αγρότισσες και δαπανήθηκαν 10.600.000 €

Επίκεντρο των προγραμμάτων αυτών ήταν η επαγγελματική κατάρτιση των αγροτισσών για συμπληρωματική εξωγεωργική απασχόληση με σκοπό να βελτιώσουν το οικογενειακό τους εισόδημα και να παραμείνουν στον τόπο τους.

Αποτέλεσμα όλων αυτών των εκπαιδεύσεων καθώς και αυτών που έγιναν σε συνεργασία με τον Οργανισμό Γεωργικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Απασχόλησης «ΔΗΜΗΤΡΑ» ήταν η δημιουργία 142 γυναικείων συνεταιρισμών και πολλών ατομικών γυναικείων επιχειρήσεων, που ασχολούνται με την μεταποίηση – προώθηση παραδοσιακών προϊόντων, τον αγροτουρισμό και την οικοτεχνία.

Οι συνεταιρισμοί αποτελούν για τις γυναίκες της υπαίθρου μορφές ευέλικτης απασχόλησης καθώς προσφέρουν συμπληρωματικό εισόδημα στο νοικοκυριό, προάγουν την ανάπτυξη της συλλογικής ταυτότητας των γυναικών, τη δημιουργικότητα και την αυτοπεποίθηση. Συμβάλλουν στην αξιοποίηση των τοπικών πόρων, στη διατήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και καλλιεργούν συνθήκες συγκράτησης του πληθυσμού στις εστίες του.

Όλα αυτά τα χρόνια έχουν γίνει σημαντικά βήματα από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων για τις γυναίκες της υπαίθρου μέσα από τα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα. Όμως, με βάση τα νέα δεδομένα και τις απαιτήσεις που προκύπτουν από τις δράσεις που αφορούν την ανάπτυξη και στήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην ύπαιθρο μέσα από τα επιχειρησιακά προγράμματα στα πλαίσια της Δ΄ Προγραμματικής Περιόδου, για να ανταποκριθούν οι Ελληνίδες αγρότισσες κρίνεται επιτακτική η ανάγκη για διαρκή ενημέρωση, πληροφόρηση και

στήριξη ώστε να μπορέσουν να επωφεληθούν από τις νέες ευκαιρίες που τους δίνονται.

Σύμφωνα με τις εφαρμοζόμενες στρατηγικές ανάπτυξης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, οι σύγχρονες δράσεις – κλειδιά της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας στοχεύουν πλέον στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και στην ενθάρρυνση της διαφοροποίησης με την ενίσχυση της εισόδου των γυναικών στην αγορά εργασίας μέσα από πρωτοβουλίες που περιλαμβάνουν τους τομείς εναλλακτικού τουρισμού, της οικοτεχνίας και της μεταποίησης και εμπορίας παραδοσιακών προϊόντων.

Η ενασχόληση των γυναικών της υπαίθρου με εξωγεωργικές δραστηριότητες εξυπηρετεί πολλαπλούς στόχους:

- σε προσωπικό επίπεδο αναβαθμίζεται η θέση της γυναίκας στην οικογένεια και την αγροτική κοινωνία, αποκτά επαγγελματική ταυτότητα και καταπολεμάται ο κοινωνικός αποκλεισμός
- σε κοινωνικό επίπεδο συμβάλλει στη διατήρηση της κοινωνικής ισορροπίας, στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων, στην ανανέωση των οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στη διατήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς,
- σε εθνικό επίπεδο μειώνει τις εργασιακές εντάσεις στον αστικό χώρο δημιουργώντας θέσεις εργασίας στην ύπαιθρο και συμβάλλει έτσι στη διατήρηση του πληθυσμού στον τόπο διαμονής του.

Η αγροτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης υποστηρίζει την ανάπτυξη ενδοκοινοτικών παράπλευρων με τη γεωργία δραστηριοτήτων σε ατομική ή συνεταιριστική βάση μέσα ή έξω από το χώρο του νοικοκυριού και της γεωργικής εκμετάλλευσης και αντιμετωπίζει την ανάπτυξη της αυτοαπασχόλησης και της παροχής υπηρεσιών ως μοχλούς ενδογενούς ανάπτυξης και διεύρυνσης της εργασιακής βάσης των γυναικών της υπαίθρου.

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων χαράσσει στρατηγικές και εφαρμόζει δράσεις, μέσω των αρμόδιων υπηρεσιών του, όπως η Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, που έχουν ως στόχο την εξωγεωργική επαγγελματική απασχόληση των γυναικών σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις ατομικής ή συνεταιριστικής μορφής.

Σήμερα λοιπόν που ο καταναλωτής απαιτεί ποιοτικά και ασφαλή προϊόντα, καλούνται οι γυναίκες της υπαίθρου να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες που προσφέρουν

τα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα, με απώτερη επιδίωξη τη δημιουργία σύγχρονων επαγγελματιών που θα μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του καταναλωτή.

Η Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας στηρίζει την γυναικεία επιχειρηματικότητα στην ύπαιθρο, σε όλες τις μορφές έκφρασής της. Το μέλλον των γυναικείων επιχειρήσεων, ατομικής και συνεταιριστικής μορφής, στην ύπαιθρο θα εξαρτηθεί από το κατά πόσο θα μπορέσουν οι γυναίκες να ανταποκριθούν στις σύγχρονες προκλήσεις της αγοράς και στις εξειδικευμένες πια απαιτήσεις του καταναλωτικού κοινού.

Η κατοχύρωση της ποιότητας των προϊόντων τους και η πιστοποίηση αυτών αλλά και των επιχειρήσεων τους αποτελούν το κλειδί για την επιβίωσή τους σε ένα ολοένα και περισσότερο ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Οι γυναικείες επιχειρήσεις θα πρέπει να κατοχυρώσουν όλα αυτά τα στοιχεία που τις κάνουν μοναδικές όπως τις παραδοσιακές συνταγές που εφαρμόζουν με σύγχρονες τεχνολογίες, την ποιότητα των πρώτων υλών και τη διατροφική αξία των προϊόντων τους.

Η ανάδειξη, προώθηση και προβολή των παραγομένων προϊόντων είναι κεφαλαιώδους σημασίας, ώστε να γίνουν ευρύτερα γνωστά στο καταναλωτικό κοινό και να κερδίσουν την προτίμησή τους.

Για αυτό το σκοπό η Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας εξέδωσε έναν ενημερωτικό οδηγό με όλους τους γυναικείους συνεταιρισμούς στη χώρα και τα προϊόντα τους, ο οποίος θα ανανεώνεται σε τακτική βάση και διοργάνωσε παράλληλα στις 1 και 2 Σεπτεμβρίου την 1^η Πανελλήνια Έκθεση Προβολής και Προώθησης Παραδοσιακών Προϊόντων των Γυναικείων Συνεταιρισμών, η οποία θα διοργανώνεται ανά διετία σε διαφορετική κάθε φορά περιφέρεια.

Γενικότερα για τη στήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην ύπαιθρο, η Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, σε συνεργασία με τους τοπικούς Υπαλλήλους Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, σχεδιάζει και προωθεί προγράμματα με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Προγράμματα οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως η οργάνωση τουριστικών και βιοτεχνικών επενδύσεων. Απώτερος σκοπός είναι η συμπληρωματική προς τη γεωργία απασχόληση των μελών της αγροτικής οικογένειας, η αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος και η ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

- Προγράμματα εξωγεωργικής επαγγελματικής κατάρτισης. Τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν εκπαιδεύσεις για απόκτηση τεχνικών γνώσεων και γενικά επαγγελματικών εφοδίων, ώστε να μπορούν να απασχοληθούν επαγγελματικά στο χώρο που ζουν ή σε παραπλήσιες περιοχές, με την οργάνωση επιχειρήσεων (προαναφερόμενες επενδύσεις κλπ.) ή την παροχή υπηρεσιών.
- Προγράμματα ισότητας ευκαιριών τα οποία έχουν ως στόχο την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών στον τομέα απασχόλησης και επαγγελματικής κατάρτισης και την ενθάρρυνση των γυναικών των αγροτικών περιοχών για ανάληψη πρωτοβουλιών και δημιουργία Μ.Μ.Ε., παραγωγικών συνεταιρισμών, καθώς και για την ανάπτυξη διακρατικών και διεθνών συνεργασιών.

αλλά και άλλα προγράμματα όπως:

1. Επιμορφωτικά – εκπαιδευτικά προγράμματα βραχείας διάρκειας, γενικά σε θέματα των κλάδων Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, καθώς και σε θέματα οικονομικά και κοινωνικά.
2. Προγράμματα ερευνών στις αγροτικές περιοχές σε θέματα Α.Ο.Ο, όπως διατροφής, κατανάλωσης προϊόντων, απασχόλησης γυναικών κλπ.
3. Προγράμματα σε συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς (FAO, UNESCO κ.ά.) και με υπηρεσίες κρατών μελών της Ε.Ε. που αναφέρονται σε θέματα επαγγελματικής κατάρτισης, ανταλλαγής εμπειριών και τεχνογνωσίας.

Μετά από 58 χρόνια εφαρμογής του το πρόγραμμα Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας έχει συμβάλλει ουσιαστικά στην αναβάθμιση της θέσης, του ρόλου και της συμμετοχής της γυναίκας της υπαίθρου στην αγροτική ανάπτυξη. Και θα συνεχίσει να προσφέρει ουσιαστική στήριξη στην Ελληνίδα αγρότισσα, έτσι ώστε να ανταποκριθεί στο σύγχρονο πολυδιάστατο ρόλο που καλείται να παίξει στα πλαίσια μιας ολοκληρωμένης βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης, εφαρμόζοντας τις πολιτικές του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και των Τροφίμων, που σκοπό έχουν να την καταστήσουν πραγματικό στυλοβάτη της αγροτικής οικογένειας και της τοπικής κοινωνίας.

3. «Ο ρόλος της αγρότισσας σε μια πολυλειτουργική ύπαιθρο»

Ισαβέλλα Γιδαράκου, Καθηγήτρια Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Τμήμα Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης

Εισαγωγή

Στο σύντομο χρόνο της παρούσας εισήγησης θα προσπαθήσουμε να δούμε το ρόλο της αγρότισσας στο πλαίσιο του πολυσύνθετου ή «πολυλειτουργικού» ρόλου τον οποίο η γεωργία και ο αγροτικός χώρος γενικότερα καλούνται να παίξουν σήμερα στη διαδικασία της αγροτικής ανάπτυξης. Να δούμε τις δυνατότητες που δίνονται στη γυναίκα να αναπτύξει ρόλους που συμβάλλουν στην προσωπική της οικονομική και κοινωνική προαγωγή, την οικονομία του νοικοκυριού της και την τοπική και εθνική οικονομία αλλά κυρίως να επικεντρώσουμε την προσοχή μας στους περιορισμούς που συνοδεύουν αυτές τις δυνατότητες και στις πιθανές υποστηρικτικές παρεμβάσεις από πλευράς των εθνικών και τοπικών φορέων που θα μπορούσαν να ενισχύσουν το ρόλο της.

Ποια είναι όμως η έννοια της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας και πώς προέκυψε αυτή ως βασικό στοιχείο της σύγχρονης ευρωπαϊκής πολιτικής για την αγροτική ανάπτυξη; Ποιά είναι η θέση της γυναίκας στο πλαίσιο αυτού του νέου προτύπου ανάπτυξης; Θα ξεκινήσουμε την εισήγηση κάνοντας μια σύντομη αναφορά στην ανάδυση του ενδιαφέροντος για την πολυλειτουργικότητα της γεωργίας.

Η ανάδυση του ενδιαφέροντος για την πολυλειτουργικότητα, η έννοια και ο ρόλος της στην ανάπτυξη της υπαίθρου

Στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα επικράτησε ένα πρότυπο /μοντέλο γεωργικού παραγωγικού συστήματος το οποίο στόχευε στην αύξηση του όγκου της παραγωγής, τη μεγέθυνση των παραγωγικών μονάδων, την ένταση του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού της παραγωγικής διαδικασίας και τον υψηλό προστατευτισμό της γεωργικής παραγωγής (εκβιομηχανισμένη ή «παραγωγίστικη», productionist, γεωργία). Το πρότυπο αυτό ήδη από τη δεκαετία του 1970 άρχισε να δέχεται αυστηρές κριτικές από τους ερευνητές, εξαιτίας των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που δημιουργούσε στον αγροτικό χώρο αλλά και στο καταναλωτικό κοινό ευρύτερα: χαμηλή ανταγωνιστικότητα των λιγότερο εντατικών συστημάτων παραγωγής που επικρατούσαν σε περιοχές ορεινές και μειονεκτικές όπου δεν ευνοείτο επαρκώς ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός της γεωργίας, συρρίκνωση του κοινωνικού ιστού σε αυτές ιδιαίτερα τις περιοχές και πληθυσμιακή συσώρευση στα αστικά κέντρα, όπου ζητήματα ανεργίας και υποβάθμισης της

ποιότητας της ζωής έγιναν πλέον ορατά και πιεστικά από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Το μέγιστο μέρος των εισοδημάτων που προέκυπτε από την υψηλά προστατευτική πολιτική για τη γεωργία το καρπωνόταν μια μικρή μειοψηφία μεγαλοπαραγωγών και κλάδοι της βιομηχανίας που παρήγαγαν εισροές (μηχανήματα, λιπάσματα κλπ.) ή διαχειρίζονταν τη γεωργική παραγωγή (κλάδοι της μεταποίησης/διανομής). Επίσης, δυσμενείς επιπτώσεις σημειώνονταν για το περιβάλλον και τα αγροοικοσυστήματα στον αγροτικό χώρο γενικότερα, εξαιτίας αφενός της αυξανόμενης χρήσης αγροχημικών και νερού, με τις συνέπειές τους στη ρύπανση των υδάτινων πόρων και την εξάντλησή τους, αφετέρου της αλλαγής σε στοιχεία που συνθέτουν το αγροτικό τοπίο, με την εγκατάλειψη καλλιεργούμενων εκτάσεων στα ορεινά, την αποστράγγιση λιμνών, την καταστροφή φρακτών που οριοθετούσαν τα αγροτεμάχια, την υποβάθμιση της αισθητικής του τοπίου, τη μεγέθυνση των κτηνοτροφικών μονάδων σε βάρος της ποιότητας ζωής των ίδιων των ζώων και της δυνατότητας διαχείρισης των αποβλήτων τους. Σε σχέση με τον αγροδιατροφικό τομέα τα υπερεντατικά συστήματα παραγωγής αποδείχθηκε ότι είναι ευάλωτα σε απορρυθμιστικές διαδικασίες που εκδηλώνονται με τη μορφή διατροφικών κρίσεων με επιπτώσεις στην υγεία των καταναλωτών (π.χ. νόσος τρελών αγελάδων το 1999), (Μπεόπουλος 2005). Όλες αυτές οι συνέπειες του προτύπου της εντατικοποιημένης παραγωγής ταυτοποιήθηκαν ως τα «εξωτερικά κόστη» της σύγχρονης γεωργίας, τα οποία θα έπρεπε να αντιστραφούν ή τουλάχιστον να περιοριστούν σημαντικά.

Τα ζητήματα αυτά, κάτω και από την πίεση των διαπραγματεύσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (Π.Ο.Ε.) για φιλελευθεροποίηση του συστήματος όσον αφορά τις ενισχύσεις της γεωργικής παραγωγής, έστρεψαν τους σχεδιαστές της αγροτικής πολιτικής από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 να δώσουν έμφαση όχι στη μεγέθυνση των παραγωγικών μονάδων και της παραγωγής, αλλά στην ανάπτυξη πιο αειφόρων (βιώσιμων) μορφών γεωργίας, με την ένταξη της γεωργίας σε ένα ευρύτερο πλαίσιο οικονομικών και περιβαλλοντικών στόχων στον αγροτικό χώρο (Bowler and Ilbery 2000, Woods 2005). Στο Συνέδριο του Ρίο, το 1992, για το μέλλον του πλανήτη και την περιβαλλοντική προστασία διατυπώθηκε για πρώτη φορά σε διεθνές επίπεδο ο όρος και η απαίτηση για μια «πολυλειτουργική γεωργία¹». Ο όρος «πολυλειτουργικότητα» χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει ότι μια δραστηριότητα,

¹ Στη διακήρυξη της ατζέντα 21 για την αειφόρο ανάπτυξη που διατυπώθηκε στο Συνέδριο, στο κεφ. 14 αυτής.

όπως η γεωργία, πρέπει να έχει περισσότερες λειτουργίες από αυτή που ως τώρα εκλαμβάνονταν ως η ουσιαστική λειτουργία της, η παραγωγή γεωργικών προϊόντων για την αγορά, και αυτές οι λειτουργίες περιλαμβάνουν την παραγωγή και δημόσιων αγαθών, όπως την προστασία του περιβάλλοντος από τις επιβαρύνσεις που παράγει η γεωργική δραστηριότητα. Από τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ το 1992, που προέκυψε ύστερα από τις συμφωνίες για το διεθνές εμπόριο στο πλαίσιο του ΠΟΕ (γύρος της Ουρουγουάης) και το συνέδριο του Ρίο, η οπτική των λειτουργιών της γεωργίας στον αγροτικό χώρο άρχισε να αλλάζει. Η έννοια της πολυλειτουργικότητας άρχισε να αποτελεί στοιχείο που χαρακτήριζε το ευρωπαϊκό πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης και μια διαδικασία ανάπτυξης πολιτικών στήριξης της πολυλειτουργικότητάς της άρχισε να εφαρμόζεται από εκείνη την εποχή ².

Η επικέντρωση αρχικά της έννοιας της πολυλειτουργικότητας στη γεωργία με στόχευση στην περιβαλλοντική προστασία, διευρύνθηκε αργότερα για να περιλάβει μια «ολοκληρωμένη» (integrated) αντιμετώπιση της ανάπτυξης του αγροτικού χώρου και των δραστηριοτήτων του ως ολότητας, διευρύνοντας το νόημα του όρου «πολυλειτουργικότητα». Ο στόχος της τομεακής, γεωργικής, ανάπτυξης παραχώρησε τη θέση του στο στόχο της πολυτομεακής ανάπτυξης του αγροτικού χώρου, δίνοντας έμφαση στην έννοια της «πολυλειτουργικότητας της υπαίθρου» (με τη διάσκεψη του Κορκ, Ιρλανδία 1996) (Rodríguez et al 2004). Τέθηκαν έτσι οι βάσεις για ένα νέο προσανατολισμό της Ε.Ε. σε ό,τι αφορά την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, ο οποίος συνέδεε την ανάπτυξη της γεωργίας με την ανάπτυξη και των άλλων τομέων της οικονομίας της κάθε περιοχής, π.χ., μικρομεσαίων επιχειρήσεων, αγροτουρισμού, με την αξιοποίηση των τοπικών πηγών εργασίας και τοπικής κληρονομιάς και παράδοσης. Έννοιες όπως ενδογενής ανάπτυξη, συμμετοχική διαδικασία στο σχεδιασμό της εκ των κάτω (bottom up) ανάπτυξης έμπαιναν στις πολιτικές και στη λογική της αειφόρου ανάπτυξης της υπαίθρου.

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη και η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων των αγροτικών νοικοκυριών αναδείχθηκαν ως προτεραιότητες κατά τη χάραξη της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την αγροτική ανάπτυξη στη διάρκεια του Γ΄ ΚΠΣ και

² Ωστόσο, η μεταρρύθμιση του 1992, που ενσωμάτωσε νέες λειτουργίες του αγροτικού τομέα, κατεξοχήν αγροπεριβαλλοντικού χαρακτήρα και επαναδάσωσης γεωργικών εκτάσεων υπό τη μορφή συνοδευτικών μέτρων, δεν κατάφερε να μειώσει την υποβάθμιση των ευρωπαϊκών αγροτικών περιοχών και η αναδιάρθρωση της γεωργίας εξακολουθούσε να καθυστερεί αλλά και να επιβαρύνεται η αξιοπιστία των παραγωγών στα μάτια των καταναλωτών (Rodríguez et al. 2004).

χαρακτηρίζουν επίσης την πολιτική της ΚΑΠ κατά την τέταρτη προγραμματική περίοδο, ως το 2013. Η στρατηγική αυτή στοχεύει στη στήριξη της αγροτικής οικονομίας ως συνόλου και όχι της γεωργικής παραγωγής μόνο, και στην ενίσχυση των αγροτών όχι μόνο για τη γεωργική παραγωγή αλλά για τη συνεισφορά τους στο σύνολο της αγροτικής κοινωνίας³.

Οι νέες λειτουργίες που αναμένονται από τη γεωργία μπορούν να καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα παραγωγής ιδιωτικών και δημόσιων αγαθών, που συνοπτικά περιλαμβάνουν τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης για τη διατήρηση του κοινωνικού ιστού στην ύπαιθρο με την αξιοποίηση των τοπικών πόρων, την αύξηση του βαθμού οικονομικής ανεξαρτησίας των αγροτικών νοικοκυριών μέσα από τη γεωργική και δομική διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, την παραγωγή ασφαλών και ποιοτικών τροφίμων, ενώ παράλληλα, με την εφαρμογή φιλοπεριβαλλοντικών γεωργικών πρακτικών, συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος, της βιοποικιλότητας και της αισθητικής του τοπίου, της ευζωίας των ζώων, σε μια αειφορική τελικά χρήση των πόρων.

Η έννοια της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας εστιάζει δηλαδή σε μια σειρά «θετικών εξωτερικοτήτων», ιδιαίτερα επωφελών για τις δυσμενείς αγροτικές περιοχές, στις οποίες η γεωργία ούτως ή άλλως δεν μπορεί να είναι ανταγωνιστική (De Vries 2000, Vermech 2004).

³ Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, παρά την ευρεία χρήση από την ευρωπαϊκή πολιτική για την αγροτική ανάπτυξη του όρου της πολυλειτουργικότητας, μεταξύ των κρατών, ειδικότερα εκτός Ε.Ε., δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς την ακριβή έννοια με την οποία αντιλαμβάνονται τον όρο αυτό αλλά και ως προς τη χρησιμότητά του ως εργαλείου στη στρατηγική για την αγροτική ανάπτυξη. Στις διαπραγματεύσεις του ΠΟΕ για τους κανόνες των εμπορικών σχέσεων ο όρος αποδείχτηκε δύσκολος στο χειρισμό του. Στις διαπραγματεύσεις του γύρου της Ουρουγουάης δεν δόθηκε ένας ομόφωνα αποδεκτός όρος της πολυλειτουργικότητας, αν και υποστηρίχθηκε ότι οι αγρότες εκτός από εμπορικά αγαθά παράγουν και μη διατροφικά, μη εμπορεύσιμα αγαθά και επίσης μη εμπορικές θεωρήσεις, όπως η προστασία του περιβάλλοντος και η ασφάλεια των τροφίμων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και δεν υπήρξε πρόοδος στο θέμα και στις επόμενες διαπραγματεύσεις (Σιάτλ, 1999, Ντόχα, 2001 και Κανκούν 2003) (De Vries 2000, Μπεόπουλος 2005). Η Ε.Ε. είναι εκείνη που βρίσκεται στην πλευρά των φίλων της πολυλειτουργικότητας για την οποία, κατηγορούμενη μάλιστα ότι επιχειρεί, μέσω της πολυλειτουργικότητας, να δημιουργήσει μια ασπίδα προστασίας απέναντι στις πιέσεις για παντελή κατάργηση των μηχανισμών προστασίας και στήριξης της γεωργίας (De Vries, 2000). Ακόμη θα πρέπει να σημειώσουμε ότι και στο ευρωπαϊκό αυτό μοντέλο συνυπάρχουν ή υποστηρίζονται και οι δύο γεωργίες, η ανταγωνιστική στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον γεωργία, της μαζικής παραγωγής με χαμηλό κόστος και υψηλό τεχνολογικό εκσυγχρονισμό και όποιες απαιτήσεις ποιότητας της επιβάλλονται και η πολυλειτουργική γεωργία όπως προαναφέρθηκε. Οι δύο τύποι γεωργίας μπορούν να έχουν το χώρο τους σε διαφορετικές περιοχές (ευνοημένες, πεδινές, αρδευόμενες η πρώτη), λιγότερο ευνοημένες και ορεινές η δεύτερη, στηρίζονται από τον πρώτο και δεύτερο πυλώνα της ΚΑΠ η κάθε μια αντίστοιχα, αλλά και δείχνουν προς τη δημιουργία ζωνών του αγροτικού χώρου όπου διαφορετικές οικολογικές και φυσιογραφικές συνθήκες θα δημιουργούν καλλιεργούν διαφορετικές πολιτικές που θα τις διαχωρίζουν από άποψη προοπτικών και εργαλείων ανάπτυξης.

Πολυλειτουργικότητα και ρόλος των γυναικών στην ανάπτυξη του αγροτικού χώρου

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το νέο πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης υποστηρίζει τη διαφοροποίηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων των αγροτικών νοικοκυριών α) γεωργικού καθαρά χαρακτήρα και β) δομικού χαρακτήρα:

α) Με την επίδοση των μελών των αγροτικών εκμεταλλεύσεων σε γεωργικές δραστηριότητες μη συμβατικού χαρακτήρα, όπως η παραγωγή βιολογικών προϊόντων και γενικότερα πιστοποιημένων ως προς την ποιότητα προϊόντων, η καλλιέργεια αρωματικών φυτών και βοτάνων, οι ενεργειακές καλλιέργειες, η καλλιέργεια μανιταριών κλπ).

β) Με την επίδοση σε απασχολήσεις, στο πλαίσιο της αξιοποίησης των πόρων του ίδιου του νοικοκυριού ή έμμισθων εξαρτημένης μορφής εργασιών σε άλλες επιχειρήσεις, οι οποίες απασχολήσεις αυξάνουν την προστιθέμενη αξία της γεωργικής παραγωγής (όπως η μεταποίηση της παραγωγής της ίδιας γεωργικής εκμετάλλευσης ή της ευρύτερης περιοχής). Επίσης, με την επίδοση σε άλλες μη γεωργικής φύσης εργασίες στον αγροτικό χώρο, όπως στην ελαφρά βιοτεχνία που αξιοποιεί την παραδοσιακή τοπική γνώση σε τεχνικές παραγωγής και την ανάδειξη του πολιτισμικού πλούτου της περιοχής τους (όπως εργαστήρια επισκευής εργαλειομηχανών γεωργικής χρήσης, επεξεργασίας πηλού, ξύλου, γυαλιού, μικρές επιχειρήσεις παραγωγής τοπικών υφαντών και κεντημάτων, λειτουργία τουριστικών καταλυμάτων, αξιοποίησης της γαστρονομικής παράδοσης κλπ). Οι δραστηριότητες αυτές παραπέμπουν στη διεύρυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας του τοπικού πληθυσμού και σε μεγάλο βαθμό παραπέμπουν επίσης στην αγροτουριστική ανάπτυξη των περιοχών. Σ' αυτά τα πεδία επαγγελματισμού οι γυναίκες της υπαίθρου έχουν τη δυνατότητα να επιδοθούν, με μικρές επιχειρήσεις ατομικής, συνεταιριστικής ή εταιρικής μορφής.

Τη δυναμική των αγροτικών περιοχών για την ανάπτυξη νέων πηγών εργασίας και εισοδήματος στις οποίες οι γυναίκες μπορούν να έχουν ουσιαστικό ρόλο και μερίδιο, συνεπικουρεί η δυναμική της τουριστικής βιομηχανίας και ειδικότερα οι παρατηρούμενες νέες τάσεις του τουριστικού κοινού, οι οποίες καταγράφουν μια σταδιακή αλλαγή των κινήτρων για το είδος του τουρισμού που αυτό επιθυμεί (επιθυμία επιστροφής στη φύση, αυτονομίας στο ταξίδι, γνωριμία με τον τοπικό πληθυσμό και τα πολιτισμικά του στοιχεία κλπ), μια σταδιακή αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων που ευνοεί την αγορά προϊόντων με ποιοτική ταυτότητα

και ασφάλεια για την υγεία και μια σταδιακή επίσης αύξηση των ενδοπεριφερειακών ταξιδιών μικρής διάρκειας που αυξάνουν το ενδιαφέρον για εναλλακτικές μορφές τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, πέρα από τις παραλίες και τις αμμουδιές.

Στο νέο Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» που θα λειτουργήσει την τέταρτη προγραμματική περίοδο, όλοι οι άξονες αλλά ειδικότερα οι άξονες 3 και 4 που θα στηρίξουν ο μιν 3 την πολυλειτουργικότητα της υπαίθρου για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης, με εφαρμογή δράσεων που θα αφορούν για την ενθάρρυνση της τουριστικής δραστηριότητας και των πολύ μικρών επιχειρήσεων εκτός γεωργίας, ο δε 4 την εφαρμογή της προσέγγισης Leader, η οποία θα επεκταθεί και προς τις πεδινές περιοχές, για την ανάπτυξη τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές με την προσέγγιση της συμμετοχικής, ενδογενούς, εκ των κάτω ως προς το σχεδιασμό, τοπικής ανάπτυξης, θα δημιουργήσουν νέες δυνατότητες ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών από τις γυναίκες της υπαίθρου και δυνατότητες επέκτασης ή εκσυγχρονισμού των ήδη υπάρχουσών δραστηριοτήτων τους.

Μια επιγραμματική αναφορά στα χρηματοδοτικά πλαίσια του Π.Α.Α. 2007-2013 «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» που θα στηρίξουν νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες ή θα βελτιώσουν ήδη υφιστάμενες και τις περιοχές εφαρμογής τους μέσα από τους άξονες οι οποίοι κατά κύριο λόγο στοχεύουν σ' αυτό το σκοπό, δείχνει τα εξής πεδία.

Άξονας 3: στόχος: διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και βελτίωση της ποιότητας ζωής. Ειδικότερα μέτρα τα εξής:

- 313: Ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων, με δικαιούχους μη γεωργούς, κατοίκους ή μη των περιοχών παρέμβασης, για τη δημιουργία υποδομών διανυκτέρευσης, χώρων εστίασης, γραφείων πληροφόρησης, άλλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού κλπ, σε Δ. Διαμερίσματα έως 3.000 κατοίκους.
- 311: Διαφοροποίηση προς μη γεωργικές δραστηριότητες, με δικαιούχους γεωργούς κατά κύρια ή μερική απασχόληση, για επενδύσεις αγροτουρισμού, βιοτεχνίας, κλπ.
- 312: Στήριξη και δημιουργία πολύ μικρών επιχειρήσεων, με δικαιούχους μη γεωργούς, κατοίκους ή μη των περιοχών παρέμβασης, σε Δ. Διαμερίσματα έως 3.000
- 323: Διατήρηση και αναβάθμιση της αγροτικής κληρονομιάς (με δικαιούχους φορείς αλλά και φυσικά & νομικά πρόσωπα, για ανάδειξη περιοχών φυσικού κάλλους και στοιχείων πολιτισμικής κληρονομιάς, όπως τοποθεσίες υψηλής φυσικής αξίας,

γεφύρια, μύλοι, λιοτρίβια, λαογραφικά μουσεία κ.ά., σε Δ. Διαμερίσματα ως 3.000 κατοίκους.

Άξονας 4: Εφαρμογή της προσέγγισης Leader. Ειδικότερα με το μέτρο:

- 413 Βελτίωση της ποιότητας ζωής και διαφοροποίηση της οικονομίας, με βάση όσα αντίστοιχα ισχύουν για τα μέτρα του άξονα 3, σε ορεινές, μειονεκτικές, νησιωτικές αλλά και σε πεδινές περιοχές και σε Δ. Διαμερίσματα ως 5.000 κατοίκους και με επέκταση των δράσεων των μέτρων 313 και 323 του άξονα 3 και στις περιοχές Natura 2000.

Σε ενίσχυση επενδυτικών σχεδίων μπορούν να προστρέξουν επίσης οι γυναίκες που ασχολούνται αποκλειστικά με τη γεωργία, είτε για την εγκατάστασή τους ως νέων αγροτισσών, ή τη βελτίωση και εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεών τους, τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων τους με την εφαρμογή προτύπων ποιότητας, ή για την αειφορική χρήση της γης τους, με ενισχύσεις από τους άλλους δύο άξονες του προγράμματος που αφορούν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας (άξονας 1) και την προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων (άξονας 2).

Στους φακέλους υποψηφιότητας των γυναικών δυνητικών επενδυτών ατομικών, εταιρικών ή συλλογικών μορφών επιχειρήσεων, ακριβώς για την προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας, δίνεται βαθμολογική προτεραιότητα (Καραδήμας 2007).

Θεωρητικές δυνατότητες και πρακτικοί περιορισμοί της ενεργού παρουσίας της γυναίκας στις λειτουργίες μιας πολυλειτουργικής υπαίθρου.

Θα μπορούσαμε να κωδικοποιήσουμε το ρόλο και τις δυνατότητες συνεισφοράς της αγρότισσας στη λειτουργία του νέου προτύπου ανάπτυξης της υπαίθρου, που προωθεί η Ευρωπαϊκή και Εθνική πολιτική, επισημαίνοντας τις δυνητικές συμβολές που μπορούν να προκύψουν σε προσωπικό επίπεδο, στο επίπεδο του νοικοκυριού και σε τοπικό και εθνικό επίπεδο κατ' επέκταση, με τη συμμετοχή της αγρότισσας σε σχετικές επιχειρηματικές ή εξαρτημένης μορφής εργασίες. Ας απαριθμήσουμε μερικές:

Διέξοδο απασχόλησης για την ίδια, ευελιξία απασχόλησης (χώρου/ χρόνου), προσωπικό εισόδημα ή και ιδιοκτησία επί της δημιουργούμενης επιχείρησης, ενδυνάμωση της εικόνας της στο νοικοκυριό και την τοπική κοινωνία, συμπληρωματικό ή και κύριο εισόδημα για το νοικοκυριό, διεύρυνση κοινωνικών και επαγγελματικών σχέσεων στο περιφερειακό επίπεδο, συγκράτηση γυναικείου πληθυσμού στον αγροτικό χώρο και δυνατότητα ανανέωσης του αγροτικού

νοικοκυριού, αύξηση της προστιθέμενης αξίας των τοπικών γεωργικών προϊόντων, πολλαπλασιαστική επίδραση στην ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων και θέσεων εργασίας, συμβολή στη μεταφορά τεχνογνωσίας και καινοτομιών με την παραγωγή νέων προϊόντων και υπηρεσιών σε ένα χώρο που υστερεί σε τέτοιες εφαρμογές, συμβολή στην αλλαγή των στερεοτύπων των ρόλων.

Όλες αυτές οι συμβολές που σε θεωρητικό επίπεδο μπορούν να καλλιεργηθούν με όχημα τη γυναικεία συμμετοχή στην αναπτυξιακή διαδικασία είναι εφικτό να πραγματοποιηθούν και σε ποιο βαθμό; Η αριθμητική εικόνα των γυναικείων επιχειρήσεων δείχνει πράγματι μια αύξουσα πορεία στον ελληνικό αγροτικό και μη χώρο, όπως άλλωστε και σε όλο τον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες (I.O.B.E. 2006), η ποιοτική όμως εικόνα των επιχειρήσεων και ο βηματισμός δεν είναι ικανοποιητικός. Ένα σημαντικό περιορισμό αποτελεί το χαμηλό κοινωνικό κεφάλαιο των γυναικών στον αγροτικό χώρο, ιδιαίτερα. Αυξημένη ηλικία, χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, περιορισμένη ως απύσχα επαγγελματική κατάρτιση, χαμηλή ως απύσχα πρόσβαση στους πόρους της εκμετάλλευσης, κυριαρχία απασχολήσεων που απηχούν τις οικονομικές δραστηριότητες των ανδρών (π.χ. οικοδομικές επιχειρήσεις, κατασκευαστικο-επισκευαστικές γεωργικών εργαλείων, καφενεία, ψάρεμα στις παράκτιες περιοχές κλπ), επικουρικός ρόλος της στη γεωργία, ελάχιστη ως απύσχα συμμετοχή σε επαγγελματικές οργανώσεις, εκδήλωση επενδυτικού ενδιαφέροντος ως υποκατάστατου/αναπλήρωσης ενδεχόμενης, για διάφορους λόγους αδυναμίας ή μη επιθυμίας να εκδηλωθεί από το σύζυγο, δυσκολίες του συμβιβασμού του τριπλού ρόλου της νοικοκυράς, της μητέρας και της εργαζόμενης. Η κινητοποίηση των γυναικών για επενδυτικές πρωτοβουλίες δεν είναι όπως φαίνεται εύκολη υπόθεση.

Οι περιορισμοί που ενδεικτικά αναφέρθηκαν προηγουμένως συμβάλλουν στην εσωτερίκευση της αίσθησης της μειωμένης ικανότητας και του φόβου να εμπλακούν σε επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, κάτι που είναι σύνηθες φαινόμενο για το ανδρικό φύλο. Η χαμηλή συμμετοχή των γυναικών (10-30%) στις διαβουλεύσεις των Τοπικών Ομάδων Δράσης της Leader+ για τα τοπικά προγράμματα που αυτή διαχειρίστηκε κατά την τρίτη προγραμματική περίοδο, όπως προκύπτει από την ενδιάμεση αξιολόγηση της πορείας εφαρμογής της Πρωτοβουλίας, αποτελεί μια απόδειξη της δυσκολίας να εκπληρωθούν οι συμβολές της γυναίκας στην πολυλειτουργικότητα της υπαίθρου, όπως θεωρητικά αναφέρθηκε προηγουμένως (Γιδαράκου 2008).

Η συμμετοχή των γυναικών σε επενδυτικά σχέδια στο πλαίσιο του Ε.Π.Α.Α.Χ. – Α.Υ. διαμορφώθηκε σε ικανοποιητικά επίπεδα, 23% για βιοτεχνικές δραστηριότητες

και 37% για αγροτουριστικές δραστηριότητες, και αντίστοιχα στο πλαίσιο της Κ.Π. Leader σε ακόμη υψηλότερα, 34% και 59% αντίστοιχα (Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Διαχειριστική Αρχή Leader+ 2007), με βάση όμως τον τρόπο λειτουργίας των οικογενειακών επιχειρήσεων, ο πραγματικά διαχειριστικός ρόλος των γυναικών θα πρέπει να αναζητηθεί σε πολύ μικρότερο αριθμό αυτών των θεωρητικά γυναικείων επιχειρήσεων (Γιδαράκου 2008).

Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις μια σειρά επισημάνσεων μπορούν να διατυπωθούν ως πλαίσιο προβληματισμού τόσο προς τις ίδιες τις γυναίκες αλλά κυρίως προς τους φορείς που έχουν επωμιστεί το ρόλο να ενισχύσουν με οικονομικά κίνητρα και τεχνογνωσία τη γυναικεία επιχειρηματικότητα.

Γενικότερα, η μελέτη της γυναικείας επιχειρηματικότητας σκοντάφτει στην ανεπάρκεια επαρκών διαχωρισμένων κατά φύλο στατιστικών καταγραφών. Απαιτούνται μέτρα θεσμικού χαρακτήρα για τη βελτίωση των ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων που να αναφέρονται στο φύλο, όπως η ιδιοκτησία των επιχειρήσεων, η διεύθυνσή τους, η άτυπη εργασία των γυναικών στις οικογενειακές επιχειρήσεις.

Ειδικότερα, προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της επιχειρηματικής ικανότητας των γυναικών επισημαίνονται:

- Η έμφαση στην καλλιέργεια του επιχειρηματικού πνεύματος. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελούν η καλύτερη πρόσβαση των γυναικών στην πληροφόρηση (η πληροφόρηση, όπως προκύπτει από σχετικές έρευνες φτάνει δύσκολα στις γυναίκες) και η πύκνωση των παρεμβάσεων επαγγελματικής κατάρτισης προς τις γυναίκες, με στοχευμένα εκπαιδευτικά πακέτα που να ενσωματώνουν γνώσεις συμβουλευτικής και να ενισχύουν το επιχειρηματικό πνεύμα, να τις βοηθούν να αναγνωρίζουν μια επιχειρηματική ιδέα, να ξεπερνούν την επιφυλακτικότητα για αλλαγή και το επιχειρηματικό ρίσκο⁴, να τις εξοικειώνουν με νέες τεχνολογίες, με την κατανόηση της αξίας της δικτύωσης ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων. Η συμβολή των τοπικών αναπτυξιακών φορέων προς αυτή την κατεύθυνση είναι κρίσιμη, για να

⁴ Ο μεγάλος φόβος της αποτυχίας είναι γενικότερη αδυναμία των ελλήνων επιχειρηματιών, ο οποίος ευθύνεται επίσης και για τον έντονο προσανατολισμό των επιχειρήσεων προς τον τελικό καταναλωτή, αλλά και για το ότι τα εγχειρήματα είναι λιγότερο τολμηρά και καινοτομικά (I.O.B.E. 2006). Για τις γυναίκες ο φόβος είναι πολύ μεγαλύτερος γιατί δεν αισθάνονται σίγουρες σε ένα πεδίο στο οποίο έχουμε συνηθίσει την παρουσία των ανδρών και για τους οποίους μια αποτυχία που υποθηκεύει τα οικονομικά της οικογένειας θεωρείται πιο φυσικό ενδεχόμενο, αλλά η γυναίκα δύσκολα θα συγχωρούσε τον εαυτό της αν έθετε την οικογένεια σε τέτοιο κίνδυνο εξαιτίας των δικών της επιχειρηματικών πρωτοβουλιών (Ιακωβίδου κ. ά 2006).

είναι όμως και αυτοί αποτελεσματικοί πρέπει να έχουν και την κατάλληλη στελέχωση των υπηρεσιών τους με εξειδικευμένο προσωπικό και υποστηρικτικές υπηρεσίες, όπως και να συνεργάζονται με κατάλληλους εκπαιδευτικούς φορείς για το σχεδιασμό των εκπαιδευτικών πακέτων. Ανάπτυξη δομών συμβουλευτικής/ παρακολούθησης των γυναικείων επιχ/σεων σε περιφερειακό επίπεδο μπορεί να δημιουργηθεί για παράδειγμα στο πλαίσιο των Περιφερειακών Επιτροπών Ισότητας.

- Οι φορολογικές ελαφρύνσεις ή και η απαλλαγή κατά τα πρώτα (π.χ. πέντε) χρόνια της λειτουργίας της γυναικείας μικροεπιχείρησης από φόρους θα αποτελούσαν ένα δέλεαρ για την κινητοποίηση των γυναικών.

- Η ανάπτυξη δομών διευκόλυνσης της πρόσβασης των γυναικών σε χρηματοδοτήσεις χαμηλού κόστους (π.χ. μικρο-δάνεια (micro-loans)), η ενθάρρυνση της σύστασης συνεταιριστικών τραπεζών στις οποίες θα έχει τη θέση της και κάποια ιδιαίτερη πολιτική για τις γυναίκες είναι εργαλεία που θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες μικρο-επιχειρηματιών. Ιδέες από ανάλογες εφαρμογές σε άλλα κράτη (Φιλανδία, Σουηδία, Ισπανία) θα μπορούσαν να μελετηθούν και να δώσουν παραδείγματα προς εφαρμογή.

- Μια ειδικότερη στόχευση μπορεί να γίνει προς τις νεότερες γυναίκες, των 35-45 ετών, που, όπως δείχνουν οι αναλύσεις της γυναικείας επιχειρηματικότητας, επιδίδονται συχνότερα σε επιχειρηματικές δράσεις (Κ.Ε.Θ.Ι. 2004), τόσο με προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης προς αυτή την ομάδα όσο και με πρόσθετες οικονομικές διευκολύνσεις.

- Η απλοποίηση της γραφειοκρατικής διαδικασίας για την ίδρυση επιχείρησης και για την πρόσβαση σε αναπτυξιακά προγράμματα είναι απαραίτητη, γιατί τα πολλά δικαιολογητικά και οι χρονοβόρες διαδικασίες λειτουργούν αποτρεπτικά για τις γυναίκες, ιδιαίτερα των μεγαλύτερων ηλικιών με περιορισμένες τεχνικές γνώσεις.

- Η επικέντρωση στην προώθηση της δικτύωσης ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων και η παροχή ηθικής ενίσχυσης και τεχνογνωσίας (συμμετοχή σε clusters). Η κατανόηση της σημασίας και η κινητοποίηση των επιχειρηματιών να συμμετάσχουν σε δίκτυα με επιτυχία δεν είναι εύκολο να προωθηθεί σε χώρες σαν τη δική μας που δεν έχει την κουλτούρα της λειτουργίας των δικτύσεων. Όμως η δικτύωση αποτελεί μέσο μετάδοσης γνώσης και καινοτομικών εφαρμογών και διευκόλυνσης της διάθεσης των προϊόντων και διευκολύνει επίσης τη δυνατότητα προβολής τους σε νομαρχιακό ή κεντρικό επίπεδο. Οι τοπικοί αναπτυξιακοί φορείς έχουν την τεχνογνωσία της leader και είναι ικανοί να μεταδώσουν αυτή τη γνώση.

- Για τους γυναικείους συνεταιρισμούς θα επαναλάβουμε την ξαναειπωμένη ανάγκη δραστηριοποίησης του δευτεροβάθμιου οργάνου τους, ως μια περίπτωση δικτύωσης. Επίσης η οργάνωση πρατηρίων/ εκθετηρίων σε νομαρχιακό ή τουλάχιστον σε περιφερειακό επίπεδο στις περιφέρειες που οι συνεταιρισμοί είναι πολλοί, με τη γνωσιακή συμβολή των τοπικών φορέων, θα μπορούσε να είναι στους στόχους των νομαρχιών ή περιφερειών και θα ήταν χρήσιμη για την προώθηση των προϊόντων των συνεταιρισμών. Η πρόνοια των τοπικών αναπτυξιακών φορέων για την ένταξη των συνεταιρισμών ως εταίρων σε αναπτυξιακά προγράμματά τους πρέπει να είναι στις προθέσεις τους κατά την προγραμματική περίοδο που θα τρέξει.

- Η έμφαση στην ποιότητα του προσφερόμενου προϊόντος και στην εφαρμογή συστημάτων πιστοποίησης της ποιότητας. Τα πιστοποιημένα προϊόντα δεν σημαίνει ότι είναι καλύτερης ποιότητας από τα μη πιστοποιημένα. Μπορεί να συμβαίνει και το αντίθετο. Η πιστοποίηση όμως διασφαλίζει τον πελάτη ότι αυτό που αγοράζει έχει παραχθεί με μια συγκεκριμένη διαδικασία και του διασφαλίζει επίσης ότι η επιχείρηση παράγει μια σταθερής ποιότητας προϊόν. Το καταναλωτικό κοινό γίνεται πλέον πιο απαιτητικό όσον αφορά τη διασφάλιση της υγιεινής των τροφίμων που αγοράζει και η πιστοποίηση παρέχει αναγνωρισιμότητα και ανταγωνιστικότητα στην επιχείρηση. Θα σημειώσουμε την έλλειψη νομοθετικού πλαισίου προδιαγραφών για τη λειτουργία επιχειρήσεων αγροτουρισμού.

- Η έλλειψη διαμορφωμένου νομικού πλαισίου για τον αγροτουρισμό και τα εμπόδια σχετικά με τις αδειοδοτήσεις λειτουργίας μικροβιοτεχνικών επιχειρήσεων δυσχεραίνουν την ανάπτυξη ολοκληρωμένου πακέτου αγροτουριστικού προϊόντος σε επίπεδο αγροτικού νοικοκυριού/επιχείρησης. Είναι απαραίτητο επίσης να διερευνηθούν τρόποι στενότερης διασύνδεσης της τοπικής πρωτογενούς παραγωγής με την προσφορά αγροτουριστικών υπηρεσιών καταλύματος και εστίασης.

- Καθώς στον αγροτουρισμό παραπέμπουν άμεσα ή έμμεσα οι περισσότερες επιχειρηματικές δραστηριότητες που υποστηρίζονται για τη γυναίκα ή και για τα δύο φύλα, θα πρέπει ως Πολιτεία να διευκρινίσουμε και τις προτεραιότητές μας. Δεν γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό και υπό ποιες συνθήκες ο αγροτουρισμός αποτελεί δρόμο εξόδου από τη γεωργία και δεν μας έχει απασχολήσει τι είναι προτιμότερο. Η στήριξη του εισοδήματος των παραγωγών ή η αύξηση της επιχειρηματικότητας με κάθε κόστος για τη γεωργική δραστηριότητα; Δεν γνωρίζουμε τη σχέση γεωργικής απασχόλησης και αγροτουριστικής δραστηριότητας ως προς τη διαδοχή της οικογενειακής εκμετάλλευσης.

- Τέλος, θα επισημαίναμε τη δυσκολία για τις εργαζόμενες γυναίκες της υπαίθρου που προκύπτει από την ανάγκη συμβιβασμού του τριπλού ρόλου των γυναικών, ως μητέρων, νοικοκυρών και εργαζόμενων εκτός σπιτιού και εξ αυτού, την ανάγκη ενίσχυσης προνοιακών υπηρεσιών φροντίδας μικρών παιδιών και ηλικιωμένων ατόμων όπως και την ανάληψη ενεργειών (σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο) για την προβολή καλών πρακτικών γυναικείας επιχειρηματικότητας με παραδείγματα και από γυναίκες του αγροτικού χώρου.

Αναφορές

Γιδαράκου Ι. (2008) Γυναικεία Επιχειρηματικότητα και Τοπική Ανάπτυξη. Εισήγηση στο 1^ο Αναπτυξιακό Συνέδριο Νομού Καρδίτσας, 8-10/2/2008.

De Vries B. (2000) *Multifunctional Agriculture in the International Context: A Review*. Δικτυακός τόπος.

Ιακωβίδου Ο., Σ. Κουτσού και Π. Συμεωνίδου (2006) *Χαρακτηριστικά Γυναικών Επιχειρηματιών στην Ελληνική Υπαιθρο*. Εισήγηση στο 9^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της ΕΤ.ΑΓΡ.Ο. Αθήνα 2-4/11/2006.

Ilbery B. and I. Bowler (1998) From Agricultural Productivism to Post-productivism. In : B. Ilbery (ed) "The Geograpy of Rural Change". Addison Wesley Longman Limited pp. 57-84.

Καραδήμας Π (2007) Το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Προγραμματικής Περιόδου 2007-2013 και ο Ρόλος της Ελληνίδας Αγρότισσας. Εισήγηση στη Διημερίδα «Διεκδικήστε το Δικαίωμα στην Τροφή». Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Λάρισα 15-16/10/2007.

Μπεόπουλος Ν. (2005) Πολυλειτουργικότητα. Από μια Αμφίσημη έννοια, σε μια Αμφίσημη Πολιτική. Στο « Διεθνές Εμπόριο Γεωργικών προϊόντων και Πολυλειτουργική Γεωργία». Εκδόσεις Μαΐστρος, σελ. 171-198.

Rodriquez R.M. Gomez G.E.and Lorente C.J (2004) Rural Multifandtionality in Europe. The Concept and Policies. 90th EAAE Seminar "Multifunctional Agriculture, Policies and Markets: Understanding the Critical Linkage". October 27-29-2004, Rennes.

Vermersch D. (2004) Modeling Multifunctional Agriculture as a Demand Driven Agriculture:Joint production vs joint consumption. 90th EAAE Seminar "Multifunctional Agriculture, Policies and Markets: Understanding the Critical Linkage". October 27-29-2004, Rennes.

Wood M. (2005) *Rural Geograpy*. Sage Publications, London.

4. «Κοινωνική αρωγή στην ανάπτυξη – Η συμμετοχή της γυναίκας της υπαίθρου»

Ευρυδίκη Μπέσιλα – Βήκα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών

Η μορφή της Αγρότισσας διαγράφεται καθαρά από τους πρώτους ιστορικούς χρόνους. Διαφέρει από αυτήν της κατοίκου των αστικών κέντρων και εμφανίζει ιδιαίτερα κοινωνικά χαρακτηριστικά, που παρουσιάζουν πλήθος παραλλαγές από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή.

Στους αρχαίους μεσογειακούς πολιτισμούς διακρίνονται καθαρά δύο τύποι Αγρότισσας. Η μικρή ή μεσαία ιδιοκτήτρια και άμεση καλλιεργήτρια, και αυτή που προσφέρει εργασία. Η πρώτη βρίσκεται, ή θεωρείται ότι βρίσκεται, σε άριστη οικονομική και κοινωνική κατάσταση, επειδή είναι αυτάρκης και γι' αυτό ελεύθερη· η δεύτερη ανήκει γενικά στον κόσμο των δούλων. Η κοινωνική κατάσταση της πρώτης είναι αυτή ακριβώς που προσέφερε τόσο υλικό στη φιλολογία, από τον Ησίοδο στον Βιργίλιο.

Οι πολιτικές μεταβολές, που οδήγησαν με τη σειρά τους λαούς της Μέσης Ανατολής (Πέρσες) και της Μεσογείου (Έλληνες και Ρωμαίους) στην ίδρυση μεγάλων αυτοκρατοριών, είχαν ως αποτέλεσμα να συγκεντρωθεί βαθμιαία η ιδιοκτησία της γης σε σχετικώς λίγα χέρια. Η δυσαναλογία μεταξύ ελεύθερων και δούλων αγροτών μεγάλωνε συνεχώς. Η έκταση της κοινωνικής εξαθλίωσης ήταν τόση, ώστε πολλοί Ρωμαίοι να διαβλέψουν σ' αυτήν τη βέβαιη διάλυση της ρωμαϊκής κοινωνίας και την πτώση της αυτοκρατορίας, χωρίς ωστόσο να είναι σε θέση να αντιδράσουν.

Από το 12^ο αιώνα η αγροτική μάζα άρχισε σιγά – σιγά να εξελίσσεται και να διαφοροποιείται. Από τους κόλπους της αγροτικής μάζας άρχισαν να προβάλλουν ομάδες προνομιούχων αγροτών, καινούριοι, μικροί και μέσοι ιδιοκτήτες και, χαμηλότερα απ' αυτούς από την άποψη της ελευθερίας, εμφυτευτές, εμβατευτές, ακόμη και επίμορτοι. Οι τελευταίοι μάλιστα απέβλεπαν στην πλήρη ιδιοκτησία της γης και συνεπώς σ' ένα επίπεδο ελευθερίας και αξιοπρέπειας εξαιρετικά σπάνιο στην ύπαιθρο. Η εμφάνιση αυτών των νέων, «εκλεκτών», αργή και αναγκασμένη να υπερνικήσει πλήθος εμπόδια, συνοδεύεται από μια ηθική άνοδο της αξίας της αγροτικής εργασίας, που στη Δύση προωθείται κυρίως από το παράδειγμα των μοναστηριών.

Στη Δύση, μετά τις αστικές κοινότητες σχηματίζονται οι αγροτικές κοινότητες που εκφράζουν, μέσα σε ορισμένα όρια, την πολιτική συνείδηση της Αγρότισσας. Η ελευθερία όμως και οι δυνατότητες πρωτοβουλίας που είχαν οι κοινότητες αυτές ήταν μάλλον περιορισμένες, εξαιτίας της πίεσης που ασκούσαν οι αστικές κοινότητες. Όσο πιο ζωνρή μάλιστα ήταν η ανάπτυξη των πόλεων, τόσο πιο περιορισμένη ήταν η ελευθερία των αγροτικών κοινοτήτων· και τούτο, γιατί οι αστικές κοινότητες είχαν την τάση να θέτουν κάτω από την εξουσία τους τις αγροτικές περιοχές, που ήταν γύρω τους, και να τις διαθέτουν κατά τα συμφέροντα της κυρίαρχης μερίδας, που από τα μέσα του 13^{ου} αιώνα και έπειτα ήταν η αστική τάξη.

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα, οι μεγάλες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές, που συνδέονται με την εκβιομηχάνιση, τροποποίησαν βαθιά, με την τεχνική εξέλιξη της γεωργίας, τις συνθήκες ζωής της Αγρότισσας. Η αστυφιλία και οπωσδήποτε η αραιώση του πληθυσμού της υπαίθρου, παρ' όλη τη μηχανοποίηση της γεωργίας, αποτελεί και σήμερα ένα φαινόμενο παγκοσμίων διαστάσεων. Οι πνευματικές, εκτός από πολιτικοκοινωνικές συνέπειες που έχει το φαινόμενο αυτό, το κάνουν ένα από τα πιο περίπλοκα προβλήματα της εποχής μας. Και αυτό, γιατί η ύπαιθρος χάνει σιγά – σιγά την αειφορία της αλλά και ορισμένα παραδοσιακά χαρακτηριστικά νοοτροπίας και εθίμων, που την έκαναν ένα επιβλητικό απόθεμα συντηρητικής ενέργειας· με μεγάλες δυνατότητες επίδρασης στη διατήρηση της πολιτικής ισορροπίας, στις χώρες με προηγμένο πολιτισμό και με πιο περίπλοκες οικονομικοπολιτικές συνθήκες.

Τις πιο πάνω ελλείψεις έρχεται σήμερα να καλύψει, όπως γίνονταν πάντα διαχρονικά, η γυναίκα της υπαίθρου, η Αγρότισσα. Αυτή συμβάλει τα μέγιστα στην ευημερία της υπαίθρου και ειδικότερα, στην υποστήριξη μιας βιώσιμης αγροτικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα στις φτωχότερες περιοχές και χώρες του πλανήτη. Οι ανισότητες σε όλα τα επίπεδα κυριαρχούν, ενώ τα προβλήματα εξαιτίας της εκτεταμένης φτώχειας και του υποσιτισμού είναι τεράστια. Η διεθνής κοινότητα όμως έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει συλλογικά τις μεγάλες αυτές προκλήσεις της ανθρωπότητας και να υιοθετήσει μια φιλόδοξη στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης, που να μπορεί να εγγυηθεί το μέλλον του κόσμου, έχοντας ως καθοδηγητική αρχή το σεβασμό του συνόλου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Προς αυτήν την κατεύθυνση οι γυναίκες της υπαίθρου μπορούν να ενώσουν τις δυνάμεις τους, εφόσον αυτές αποτελούσαν πάντα μια «αόρατη εργατική δύναμη» του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Η κοινωνία γενικότερα, ακόμη όμως η ίδια η

γυναίκα της υπαίθρου, έχει τις περισσότερες φορές υποτιμήσει το ρόλο που αυτή διαδραματίζει στη διατήρηση και ανάπτυξη της ζωής στην ύπαιθρο· παρά τον πλούτο της κληρονομιάς και των παραδόσεων που συντηρεί και εξελίσσει σε ειρηνικές περιόδους.

Η «μη ειρήνη», όπως και η «μη βία», υπό την ευρύτερή τους έννοια, είναι εξελισσόμενοι και πολυδιάστατοι όροι. Αφορούν, όμως, ιδιαίτερα τις γυναίκες της υπαίθρου που, ενώ πιθανώς έχουν πολλά να πουν, δεν έχουν κανέναν να τις «ακροαστεί». Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών της υπαίθρου είναι αποκλεισμένο από το δημόσιο διάλογο. Στις μικρές και κλειστές κοινωνίες της υπαίθρου η κοινωνική απομόνωση της γυναίκας αποδεικνύεται συχνά δυσβάστακτη. Και όμως, οι γυναίκες παράγουν περισσότερο από το μισό των συνολικά παραγόμενων τροφίμων και αυτές είναι πρωταρχικά υπεύθυνες για την αποθήκευση και επεξεργασία τους. Η συνολική διάρκεια της ημερήσιας εργασίας της Αγρότισσας είναι κατά 20% μεγαλύτερη από την εργασία που αναλώνεται στις αστικές περιοχές.

Έχει μερίδιο ευθύνης στην οικονομική, πολιτική, και οικογενειακή ζωή. Έχει δύναμη, συνέπεια και αντοχή, που στηρίζεται στην υπομονή και υπάρχει εκ μέρους της η υποχρέωση στη συμμετοχή για το μέλλον. Το πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση, είναι η πλήρης ανάδειξη των ευκαιριών και των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες, στις προσπάθειές τους για αποτροπή συγκρουσιακών καταστάσεων και γενικότερα, για τη βελτίωση της κοινωνικής προόδου και της καθημερινότητας.

Η σημερινή Ελληνίδα Αγρότισσα συμβάλλει καθοριστικά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών. Η τοπική ανάπτυξη και η κοινωνική συνοχή δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν δίχως την ουσιαστική συμμετοχή των γυναικών της ελληνικής υπαίθρου. Η παρουσία τους χαρακτηρίζει όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης, τη γεωργική παραγωγή, τα κτηνοτροφικά προϊόντα, την οικοτεχνία και χειροτεχνία, τις αποκαλούμενες σήμερα παραδοσιακές τέχνες, τη λαϊκή τέχνη, την κοινωνική ζωή, τη διατήρηση των εθίμων και την τοπική ανάπτυξη. Οι Ελληνίδες Αγρότισσες είναι σημαντικό δυναμικό στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των αγροτικών περιοχών και της εθνικής αγροτικής οικονομίας της Χώρας μας. Η συμβολή τους αυτή, καθώς και η διατήρηση αρραγούς του κοινωνικού ιστού στην περιφέρεια, δεν έχει δεόντως αναγνωριστεί μέχρι σήμερα. Χρειάζεται εκπαίδευση και παραγωγική δυνατότητα, ώστε να έχει ένα επιπλέον κίνητρο για να

παραμένει στο χωριό και να είναι ο μοχλός κάθε αναπτυξιακής προσπάθειας, που γίνεται στην ύπαιθρο.

5. «Ο Γυναικείος Συνεργατισμός στην Ελλάδα: θεωρητική προσέγγιση και πρακτικές εφαρμογές»

Κωνσταντίνος Αποστολόπουλος, Καθηγητής Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας

Στην εισήγησή μου αυτή τα θέματα που τίγονται είναι, συνοπτικά, τα εξής:

- Η αναγκαιότητα εφαρμογής των βασικών συνεταιριστικών αρχών,
- Το ιστορικό του γυναικείου συνεργατισμού,
- Οι αδυναμίες και τα προβλήματα στην πορεία του γυναικείου συνεργατισμού,
- Η απουσία δευτεροβάθμιου συνεταιριστικού οργάνου και η αδήριτη αναγκαιότητα για τη λειτουργία του,
- Η οργάνωση του marketing των συνεταιριστικών προϊόντων,
- Ο εμπλουτισμός του συνεταιριστικού προϊόντος για βιώσιμους γυναικείους συνεταιρισμούς,
- Οι νέες τάσεις και οι σύγχρονες πρακτικές εφαρμογές, και τέλος
- Τα συμπεράσματα που απορρέουν από τις παραπάνω τοποθετήσεις μου.

Οι 7 (επτά) βασικές συνεταιριστικές αρχές, που ισχύουν διεθνώς εδώ και εκατόν πενήντα χρόνια σ' όλες τις δημοκρατικές κοινωνίες, είναι:

- ✓ Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή
- ✓ Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών
- ✓ Οικονομική συμμετοχή των μελών
- ✓ Αυτονομία και ανεξαρτησία
- ✓ Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση
- ✓ Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών
- ✓ Ενδιαφέρον για την κοινότητα

Αναλυτικότερα, για τις συνεταιριστικές αρχές επισημαίνονται, εν συντομία, τα εξής: Για την 1η Αρχή: Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή

Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοικτές σε όλα τα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν να αποδεχθούν τις

ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας.

Για την 2η Αρχή: Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών

Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στη λήψη αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο) και στους συνεταιρισμούς ανώτερου βαθμού οργανώνονται, επίσης, με δημοκρατικό τρόπο.

Για την 3η Αρχή: Οικονομική συμμετοχή των μελών

Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη, συνήθως, απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος, τουλάχιστον, θα είναι αδιανέμητα, β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με το συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

Για την 4η Αρχή: Αυτονομία και ανεξαρτησία

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Εάν συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων και των κυβερνήσεων, ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, είναι σ' αυτό ελεύθεροι, ακολουθώντας κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν τη συνεταιριστική αυτονομία

Για την 5η Αρχή: Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση

Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και πρακτική εξάσκηση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό – ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης – σχετικά με τη φύση και τα οφέλη της συνεργασίας.

Για την 6η Αρχή: Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση, όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου

Για την 7η Αρχή: Ενδιαφέρον για την κοινότητα

Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους.

Η θεωρητική θεμελίωση παντός συνεργατισμού (άρα και του γυναικείου) εδράζεται στις παραπάνω επτά συνεταιριστικές αρχές και γι' αυτό θα πρέπει τα στελέχη των γυναικείων συνεταιρισμών να κινούνται με βάση τις εν λόγω αρχές. Το ιστορικό του γυναικείου συνεργατισμού καταδεικνύει ότι πολλές αδυναμίες του έχουν τις αιτίες τους στην έλλειψη εφαρμογής των συνεταιριστικών αρχών.

Από την ιστορική σκοπιά, ο γυναικείος συνεργατισμός ξεκίνησε πριν 25 περίπου χρόνια, μετά την ένταξη της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) – τότε ΕΟΚ και σε συνδυασμό με την ίδρυση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, η οποία άριστα συνεργαζόταν με τη Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας του Υπουργείου Γεωργίας (σήμερα Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων). Οι πρώτοι γυναικείοι συνεταιρισμοί, αγροτουριστικού, αγροοικοτεχνικού και αγροβιοτεχνικού χαρακτήρα, έλαβαν σημαντική αρωγή από την Πολιτεία και είχαν σημαντική υποστήριξη. Εντούτοις, ένας αριθμός από τους πρώτους γυναικείους συνεταιρισμούς δεν είχε ιδιαίτερα θετική και επιτυχή συνέχεια, δεδομένου ότι εγγενείς αδυναμίες και προβλήματα επικοινωνίας και συνεργασίας ανέκοψαν τη θετική τους πορεία. Θα έλεγε κανείς ότι πολλές γυναίκες – μέλη των συνεταιρισμών αυτών δεν είχαν ακόμη ενστερνιστεί τη συνεργατική ιδέα και δεν επιθυμούσαν την έκπτυξη του τοπικού γυναικείου δυναμικού, πιστεύοντας δυστυχώς στη διαρκή στήριξη της Πολιτείας.

Η ιδέα που έπεσε μεταξύ των συνεταιρισμών στις αρχές με μέσα της δεκαετίας του '90, για ίδρυση και λειτουργία δευτεροβάθμιου συνεταιριστικού οργάνου (Ένωση Γυναικείων Συνεταιρισμών), παρά τη θερμή υποστήριξη της ΠΑΣΕΓΕΣ ως κορυφαίου συνεταιριστικού φορέα, δεν καρποφόρησε, αφού βρήκε τα μέλη των συνεταιρισμών ανώριμα για ένα τέτοιο σπουδαίο εγχείρημα. Γι' αυτό και η ιδρυθείσα Ένωση με 15 περίπου μέλη γυναικείων συνεταιρισμών δεν έδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, όπως η οργάνωση της εμπορίας των προϊόντων των συνεταιρισμών με τη λειτουργία κεντρικών πρατηρίων, η τοποθέτηση των προϊόντων αυτών στους ειδικούς χώρους των αεροδρομίων της χώρας και στη συνέχεια, με τη μεγέθυνση του

ρόλου του γυναικείου συνεργατισμού και της αύξησης της συνεταιριστικής παραγωγής, η δυνατότητα εξαγωγής εξειδικευμένων παραδοσιακών προϊόντων, ειδικής ετικέτας.

Σήμερα, θεωρητικά λειτουργούν στη χώρα μας περισσότεροι από 140 γυναικείοι συνεταιρισμοί, στην πράξη όμως μόλις το 50% των συνεταιρισμών αυτών είναι δραστήριο και λειτουργικό, γεγονός που υποδηλώνει ότι ένα μεγάλο μέρος του γυναικείου συνεργατισμού στη χώρα μας παραμένει σχετικά ανενεργό και δεν μπορεί να ενταχθεί στον κύκλο των γυναικείων συνεταιριστικών δραστηριοτήτων, ώστε ο γυναικείος συνεργατισμός να αποκτήσει την αναγκαία δυναμική και να ξεφύγει από τα τοπικά όρια των περιοχών στις οποίες σήμερα δραστηριοποιείται.

Από τα προηγούμενα διαφαίνεται η αδήριτη αναγκαιότητα για τη λειτουργία του δευτεροβάθμιου συνεταιριστικού οργάνου, το οποίο θα αποτελέσει την αφετηρία για την οργάνωση του μάρκετινγκ των συνεταιριστικών προϊόντων. Σήμερα, 25 χρόνια μετά την εκκίνηση του γυναικείου συνεργατισμού στη χώρα μας έχουν αποκαλυφθεί όλες οι αδυναμίες του γυναικείου συνεργατικού κινήματος και καθημερινά επισημαίνονται προβλήματα που ανακόπτουν την επιτυχή πορεία του. Τόσο τις αδυναμίες αυτές όσο και τα προβλήματα που ανακύπτουν συχνά επισημαίνονται από το Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου στις διάφορες συναντήσεις των μελών των γυναικείων συνεταιρισμών, που πραγματοποιούνται με πρωτοβουλία της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Οι αδυναμίες και τα προβλήματα στην πορεία του γυναικείου συνεργατισμού μπορούν να ελαχιστοποιηθούν εάν τα μέλη των συνεταιρισμών διέπονται από τις προαναφερθείσες συνεταιριστικές αρχές και έχουν δίπλα τους ως Σύμβουλο έναν υπάλληλο Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας, πτυχιούχο του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί εάν στα νεοϊδρυθέντα Τοπικά Κέντρα Αγροτικής Ανάπτυξης υπηρετεί πτυχιούχος του Τμήματος Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, ως συνεργάτης της αγροτικής οικογένειας και υποστηρικτής τους ρόλου των γυναικείων συνεταιρισμών.

Με τη στήριξη της αγροτικής οικογένειας και της Ελληνίδας αγρότισσας, με βάση το μέτρο στελέχωσης των Τοπικών Κέντρων Αγροτικής Ανάπτυξης, θα διασφαλιστεί η επιτυχής λειτουργία της Ένωσης Γυναικείων Συνεταιρισμών και θα οργανωθεί, μέσω του δευτεροβάθμιου αυτού οργάνου, η εμπορία των συνεταιριστικών προϊόντων σε εθνικό επίπεδο. Η συνεργασία των ειδικών επιστημόνων Οικιακής Οικονομίας με

τους γυναικείους συνεταιρισμούς θα έχει ως αποτέλεσμα τη βιωσιμότητα των συνεταιρισμών αυτών, με τον εμπλουτισμό του συνεταιριστικού προϊόντος, ώστε να καθίσταται ανταγωνιστικό ως παραδοσιακό προϊόν ποιότητας. Οι νέες τάσεις που επικρατούν στην ελληνική και την ευρωπαϊκή αγορά επιβάλλουν την ενδυνάμωση των γυναικείων συνεταιρισμών με την αύξηση του αριθμού των μελών τους, την περαιτέρω αύξηση των συνεταιριστικών προϊόντων τους, την οργάνωση της παραγωγής τους και προπάντων την οργάνωση της διάθεσης αυτής.

Η σύγχρονη πρακτική τακτική για την παραγωγή παραδοσιακών εδεσμάτων αλλά και προϊόντων παραδοσιακής λαϊκής τέχνης συνεπάγεται την οργάνωση πιστοποιημένων εργαστηρίων, τη συγκρότηση συλλογικών προσπαθειών μαζικής εστίασης με παραδοσιακά εδέσματα και τη λειτουργία κεντρικών πρατηρίων διάθεσης των συνεταιριστικών προϊόντων.

Συμπερασματικά, θέλοντας να παρουσιάσω συνοπτικά το γυναικείο συνεργατισμό στην Ελλάδα, προσπάθησα να συνδέσω μία θεωρητική προσέγγιση του όλου θέματος με ορισμένες βασικές πρακτικές για την επιτυχή λειτουργία του γυναικείου συνεταιριστικού κινήματος. Έτσι, από τις παραπάνω τοποθετήσεις μου προκύπτουν τα εξής:

- Είναι αναγκαία η συνεταιριστική εκπαίδευση των μελών των γυναικείων συνεταιρισμών, ώστε η συνεταιριστική ιδεολογία να αποτελέσει από τώρα και στο εξής κτήμα των μελών αυτών.
- Να λειτουργήσει, οπωσδήποτε, τουλάχιστον ένα δευτεροβάθμιο συνεταιριστικό όργανο που θα δώσει την αναγκαία ώθηση στο γυναικείο συνεργατισμό της χώρας.
- Να στελεχωθούν τα Τοπικά Κέντρα Αγροτικής Ανάπτυξης με πτυχιούχους Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου – συμβούλους της αγροτικής οικογένειας και των γυναικείων συνεταιρισμών.
- Να αναβαθμιστεί η Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και να ενισχυθεί ο ρόλος της σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο.
- Να ζητηθεί από την ΠΑΣΕΓΕΣ ουσιαστικότερη συνδρομή για την πρόοδο του γυναικείου συνεργατισμού της χώρας και με τη βοήθειά της να τεθεί σε υγιείς βάσεις το γυναικείο συνεταιριστικό κίνημα, το οποίο έχει πολλά να προσφέρει στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας.

6. «Η συμβολή της οικογένειας και του οργανωμένου οικιακού Συστήματος στην εξοικονόμηση ενέργειας και την προστασία του περιβάλλοντος»

Κωνσταντίνος Αμπελιώτης, *Επίκουρος Καθηγητής Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας*

1 Εισαγωγή

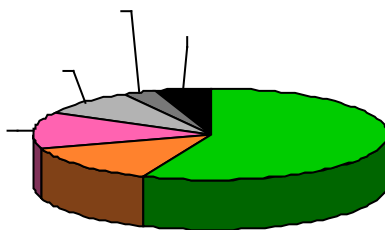
Ο οικιακός χώρος αποτελεί σημαντική εστία επιβάρυνσης του περιβάλλοντος. Οι επιβαρύνσεις που προκαλούνται από τον οικιακό χώρο είναι συνοπτικά οι ακόλουθες:

- Η κατανάλωση ενέργειας (από τον ηλεκτρισμό και τα υγρά καύσιμα) και άρα εκπομπές προς την ατμόσφαιρα,
- Η παραγωγή στερεών αποβλήτων,
- Η παραγωγή υγρών αποβλήτων.

Στη συνέχεια αναλύονται η κατανάλωση ενέργειας και η παραγωγή των στερεών αποβλήτων ως οι σημαντικότερες από αυτές.

2 Κατανάλωση ενέργειας

Η κατανάλωση ενέργειας στον οικιακό χώρο κατατάσσεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) στην ηλεκτρική ενέργεια η οποία χρησιμοποιείται για το φωτισμό, την ψύξη και θέρμανση των χώρων, τη λειτουργία των ηλεκτρικών συσκευών και για τη θέρμανση του νερού και β) στα καύσιμα για τη θέρμανση των χώρων του σπιτιού (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, βιομάζα).

Σχήμα 1. Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα.

Οι πρωτογενείς πηγές ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα είναι ο λιγνίτης, το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο, το νερό στα φράγματα, ο άνεμος και ο ήλιος (βλ. Σχήμα 1). Επίσης, για να καλυφθεί η ζήτηση κατά τις περιόδους αιχμής, δηλαδή κατά τη θερινή περίοδο, γίνονται εισαγωγές από άλλες χώρες.

Το σημαντικότερο πρόβλημα της κατανάλωσης ενέργειας που προέρχεται από ορυκτά καύσιμα (λιγνίτης, αργό πετρέλαιο, φυσικό αέριο) είναι η ρύπανση που προκαλείται και η επακόλουθη επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Πέρα όμως από τη ρύπανση, υπάρχουν και άλλα προβλήματα των ορυκτών καυσίμων:

- Εξαντλούνται καθώς οι ρυθμοί κατανάλωσής τους σε παγκόσμιο επίπεδο είναι πολύ ταχύτεροι από τους ρυθμούς σχηματισμού τους,
- Προκαλούν ενεργειακή εξάρτηση της χώρας μας από τις χώρες παραγωγής τους όπως είναι η Σαουδική Αραβία και το Ιράν για το αργό πετρέλαιο ή η Ρωσία και οι άλλες χώρες της Κεντρικής Ασίας για το φυσικό αέριο,
- Επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό καθώς στην πλειονότητά τους είναι εισαγόμενα.

Για να περιορίσουμε τις περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις που προκαλεί η κατανάλωση ενέργειας στον οικιακό χώρο μπορούμε να εφαρμόσουμε:

- την ορθολογική χρήση ενέργειας, δηλαδή εκλογίκευση στην κατανάλωση της ενέργειας,
- τη χρήση καθαρότερων ορυκτών καυσίμων όπως το φυσικό αέριο,
- τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπως η αιολική και η ηλιακή.

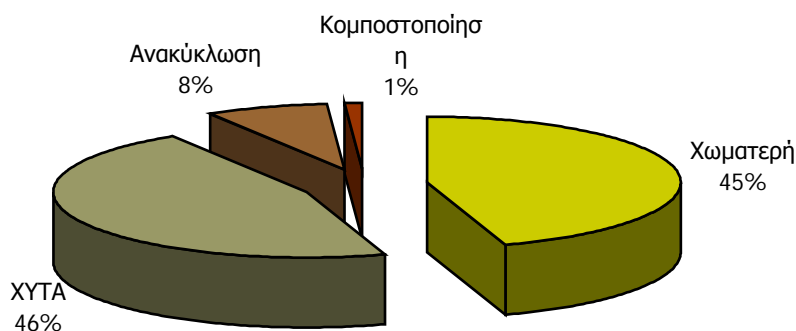
Η εξοικονόμηση ενέργειας στο σπίτι είναι το απλούστερο που μπορεί να εφαρμοστεί. Ενδεικτικά, ορισμένα μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση είναι τα ακόλουθα:

- Βελτίωση καυστήρων
- Σκίαστρα, ανεμιστήρες οροφής
- Βελτιωμένοι λαμπτήρες, A/C, συσκευές
- Αυτοματισμός του φωτισμού
- Ηλιακοί συλλέκτες για θέρμανση
- Φωτοβολταϊκά συστήματα
- Τηλεθέρμανση με βιομάζα
- Χρήση φυσικού αερίου για θέρμανση/ψύξη

3 Στερεά απόβλητα

Το πρόβλημα της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων αποτελεί ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες των αναπτυγμένων χωρών. Το πρόβλημα για την Ελλάδα είναι ακόμα πιο οξύμενο λόγω της ανεπάρκειας των υποδομών της χώρας μας. Δεν είναι υπερβολή να ισχυριστούμε ότι η διαχείριση των

στερεών αποβλήτων αποτελεί σήμερα ένα από τα πλέον φλέγοντα θέματα της ελληνικής κοινωνίας. Ως μέθοδος επεξεργασίας των στερεών αποβλήτων, η εδαφική διάθεση (νόμιμη και παράνομη) κυριαρχεί ενώ η εναλλακτική διαχείριση βρίσκεται ακόμα σε νηπιακή ηλικία (βλ. Σχήμα 2). Σήμερα, στην Ελλάδα, συλλέγονται και ανακυκλώνονται οι συσκευασίες των διαφόρων καταναλωτικών προϊόντων, οι μπαταρίες, οι ηλεκτρικές συσκευές, τα οχήματα και τα ελαστικά και ορυκτέλαια τους.

Σχήμα 2. Μέθοδοι επεξεργασίας αστικών στερεών αποβλήτων στην Ελλάδα.

Η παραγωγή των ΑΣΑ επηρεάζεται από ποικίλους οικονομικούς, τεχνολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Ουσιαστικά, όλοι οι παράγοντες που επηρεάζουν το επίπεδο της κατανάλωσης μιας κοινωνίας, μοιραία, επηρεάζουν και την παραγωγή των ΑΣΑ. Οι σημαντικότεροι παράγοντες, λοιπόν, που επηρεάζουν τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των ΑΣΑ είναι:

- Το νοικοκυριό, δηλαδή το βιοτικό επίπεδο και οι καταναλωτικές του συνήθειες,
- Το γεωγραφικό διαμέρισμα, δηλαδή το μέγεθός του και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (π.χ. τουρισμός),
- Η μακροοικονομία, δηλαδή οι μονάδες αγοραστικής δύναμης των κατοίκων μιας χώρας,
- Η τεχνολογία των προϊόντων, δηλαδή η εξέλιξη των υλικών συσκευασίας των προϊόντων καθώς επίσης και η διάρκεια ζωής και χρήσης τους.

Ο περιορισμός της παραγωγής στερεών αποβλήτων από τον οικιακό χώρο μπορεί να προκύψει μέσα από τις ακόλουθες τρεις ιεραρχικές επιλογές:

- Μείωση – Πρόληψη της ρύπανσης
- Επαναχρησιμοποίηση

- Ανακύκλωση

Μείωση

Στόχος της μείωσης είναι η πρόληψη της ρύπανσης και της κατανάλωσης φυσικών πόρων. Η μείωση πρέπει πάντα να τοποθετείται στην κορυφή της πυραμίδας των επιλογών μας. Για παράδειγμα, δεν αγοράζουμε προϊόντα με υπερβολική συσκευασία.

Επαναχρησιμοποίηση

Μέσω της επαναχρησιμοποίησης παρατείνουμε το χρόνο ζωής κάθε αντικειμένου. Αυτό σημαίνει ότι εξοικονομούμε φυσικούς πόρους ενώ παράλληλα παρατείνουμε το χρόνο ζωής των χώρων επεξεργασίας των αποβλήτων.

- Όταν θέλουμε να ανανεώσουμε τη γκαρνταρόμπα μας, προσφέρουμε τα παλιά μας ρούχα, παιχνίδια, έπιπλα σε ανθρώπους που τα έχουν ανάγκη και τα θέλουν είτε άμεσα είτε μέσω της εκκλησίας ή άλλων αναγνωρισμένων οργανισμών όπως μη κυβερνητικές οργανώσεις και φιλανθρωπικά ιδρύματα.
- Αγοράζουμε μεταχειρισμένα αντικείμενα όπως π.χ. αυτοκίνητα ή έπιπλα.
- Βρίσκουμε εναλλακτικές χρήσεις για τις χρησιμοποιημένες γυάλινες συσκευασίες.

Ανακύκλωση

Η ανακύκλωση συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος εξοικονομώντας φυσικούς πόρους.

- Ανακυκλώνουμε τις συσκευασίες των προϊόντων στους αντίστοιχους μπλε κάδους.
- Ανακυκλώνουμε τις χρησιμοποιημένες μπαταρίες στους ειδικούς κάδους που υπάρχουν σε σχολεία, πανεπιστήμια, δήμους ή άλλους δημόσιους χώρους.
- Ανακυκλώνουμε τα παλιά μας κινητά τηλέφωνα στους ειδικούς κάδους που διαθέτουν οι αλυσίδες εμπορίας κινητής τηλεφωνίας.

4 Αντί συμπεράσματος

Ο οικιακός χώρος αποτελεί σημαντική εστία ρύπανσης καθώς εκεί καταναλώνεται ενέργεια, νερό και διάφορα άλλα προϊόντα. Οι σωστές καθημερινές πρακτικές, όμως, μπορούν να περιορίσουν σημαντικά την προκαλούμενη ρύπανση. Τέλος δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο οικιακός χώρος αποτελεί το σημείο όπου διδάσκονται η σωστή συμπεριφορά και οι ορθές πρακτικές. Είναι λοιπόν ο κατάλληλος χώρος για την ορθή περιβαλλοντική εκπαίδευση των μελών της οικογένειας, ιδιαίτερα των νεωτέρων.

7. «Οι προκλήσεις των κλιματικών αλλαγών: η παγκόσμια επισιτιστική κρίση και οι παρεμβάσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες από τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα»

Απόστολος Βεΐζης, Ιατρός – Διευθυντής Προγραμμάτων Γιατρών Χωρίς Σύνορα

Το 2007 υπολογίζεται πως ο αριθμός των ανθρώπων που έχουν ελλιπή πρόσβαση σε κατάλληλη τροφή άγγιξε τα 923 εκατομμύρια. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, 146 εκατομμύρια (δηλαδή ένα στα τέσσερα) παιδιά κάτω των 5 ετών είναι ελλιποβαρή, σύμφωνα με τη σχέση βάρους/ ηλικίας, ενώ εξήντα εκατομμύρια παιδιά κάτω των πέντε ετών παρουσιάζουν απίσχανση. Ο υποσιτισμός συνδέεται με τους μισούς θανάτους παιδιών κάτω των 5 ετών ετησίως. Ο κίνδυνος θανάτου για τα παιδιά με σοβαρό οξύ υποσιτισμό είναι έως και 20 φορές υψηλότερος από ότι σε ένα υγιές παιδί και ευθύνεται κάθε χρόνο για το θάνατο 5.000.000 παιδιών κάτω των πέντε ετών παγκοσμίως, ενώ ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας εκτιμά ότι το σύνολο των παιδιών που υποφέρουν από οξύ υποσιτισμό φτάνει τα 20 εκατομμύρια. Η σημερινή επισιτιστική βοήθεια, που εστιάζει στην αντιμετώπιση της πείνας και όχι του υποσιτισμού, δεν είναι ικανή να καλύψει τις ανάγκες των νηπίων που αντιμετωπίζουν το μεγαλύτερο κίνδυνο. Ο υποσιτισμός δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα έλλειψης τροφής. Είναι μια παθολογία που προκαλείται κυρίως από την έλλειψη βασικών θρεπτικών ουσιών. Ειδικά στην περίπτωση των νηπίων, η σωστή ανάπτυξή τους προϋποθέτει την ύπαρξη 40 διαφορετικών θρεπτικών συστατικών στη διατροφή, η έλλειψη των οποίων έχει επιπτώσεις στη λειτουργία του ανοσοποιητικού συστήματος και την ικανότητα να καταπολεμούν τις ασθένειες. Σε τέτοιες περιπτώσεις, παρατηρείται όχι μόνο καθυστέρηση στην ανάπτυξη του παιδιού, αλλά και κάποιες κοινές μολυσματικές ασθένειες, όπως η πνευμονία, γίνονται εύκολα θανάσιμες. Όσα παιδιά επιβιώσουν τελικά, θα έχουν καθυστερημένη ανάπτυξη, θα είναι πιο ευάλωτα στις χρόνιες ασθένειες και θα έχουν μικρότερο προσδόκιμο ζωής.

Τα τελευταία πέντε χρόνια, η χρήση των έτοιμων διατροφικών σκευασμάτων έχει αλλάξει ριζικά την προσέγγιση στη θεραπεία του σοβαρού υποσιτισμού οξείας μορφής. Τα προπαρασκευασμένα αυτά τρόφιμα, που είναι συσκευασμένα σε ατομικές μερίδες, περιλαμβάνουν όλα τα απαραίτητα θρεπτικά συστατικά, βιταμίνες και μέταλλα που χρειάζεται ένα παιδί. Αυτά τα περιεκτικά διατροφικά σκευάσματα που περιλαμβάνουν σκόνη γάλακτος, σάκχαρα και φυτικά λιπαρά μπορούν να παραχθούν

και να αποθηκευθούν τοπικά και να μεταφέρονται εύκολα ακόμα και σε θερμά κλίματα. Επιτρέπουν σε ένα παιδί να ανακάμψει από την κατάσταση υποσιτισμού και να αναπληρώσει την εξέλιξη της ανάπτυξής του. Όντας εύκολα στη χορήγηση, οι ίδιες οι μητέρες είναι σε θέση να αναλάβουν τη φροντίδα των παιδιών που κινδυνεύουν και άρα μπορούν να επωφεληθούν πολύ περισσότερο.

Οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα (ΓΧΣ) αντιμετωπίζουν τον υποσιτισμό με έτοιμα θεραπευτικά διατροφικά σκευάσματα από την πρώτη στιγμή που αυτά έγιναν διαθέσιμα στα τέλη της δεκαετίας του '90. Οι ομάδες μας στο πεδίο δίνουν καθημερινή μάχη με τον υποσιτισμό, έχοντας περιθάλψει περισσότερα από 150.000 παιδιά με οξύ υποσιτισμό το 2007. Η εμπειρία των ΓΧΣ δείχνει ότι αυτά τα προπαρασκευασμένα τρόφιμα είναι σημαντικά πιο αποτελεσματικά από τη συνηθισμένη προσέγγιση διανομής εμπλουτισμένων αλεύρων και μαγειρικού λαδιού.

Οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα καλούν:

- Την ελληνική κυβέρνηση, δεδομένου ότι η Ελλάδα είναι δωρήτρια χώρα, να επανεξετάσει την ποιότητα της επισιτιστικής βοήθειας για τα παιδιά κάτω των τριών ετών η οποία παρέχεται μέχρι στιγμής. Με βάση τα νέα δεδομένα, να μετατοπίσει τις προσπάθειές της από τα εμπλουτισμένα μείγματα αλεύρων στην παροχή έτοιμων σκευασμάτων (RUF), τα οποία έχουν ανώτερη διατροφική αξία, είναι εύκολα στη χρήση και πιο αποτελεσματικά.
- Την ελληνική κυβέρνηση, σε συνεργασία με το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Τροφίμων, να συμβάλλει στις προσπάθειες ώστε τα RUF να διατίθενται σε επαρκείς ποσότητες. Αυτό συνεπάγεται τόσο την ανεύρεση πόρων όσο και την εξεύρεση λύσεων για τη συνέχιση της παραγωγής τους.
- Την ελληνική κυβέρνηση να υποστηρίζει τις προτάσεις για την αποτελεσματική θεραπεία του υποσιτισμού σε πρώιμο στάδιο και να προωθήσει την επιχειρησιακή έρευνα ώστε να αντιγράψει και να διευρύνει περαιτέρω το πολλά υποσχόμενο προηγούμενο των RUF.
- Τα αρμόδια Υπουργεία, τους ακαδημαϊκούς, διατροφολόγους και τους οργανισμούς που ασχολούνται με τον υποσιτισμό να διεξαγάγουν μελέτες που θα τεκμηριώσουν περαιτέρω τα οφέλη των θεραπευτικών RUF, πέρα από τη θεραπεία του σοβαρού υποσιτισμού. Οι ερευνητές, οι παραγωγοί και οι

καταναλωτές των RUF πρέπει να δουλέψουν από κοινού για να αναπτύξουν νέα προϊόντα για την έγκαιρη θεραπεία και πρόληψη του παιδικού υποσιτισμού αλλά και για άλλες επίσης χρήσεις, όπως τη μητρική σίτιση για την πρόληψη γέννησης ελλιποβαρών βρεφών.

Μια σωστή στρατηγική παροχής επισιτιστικής βοήθειας θα κάνει τη διαφορά ανάμεσα στη ζωή και το θάνατο για εκατομμύρια υποσιτισμένα παιδιά.

8. «Προώθηση παραδοσιακών τοπικών προϊόντων Γυναικείων Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών και ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς»

Νικόλαος Ζούρος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τμήμα Γεωγραφίας και Διευθυντής Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Ελληνικός χώρος είναι διάσπαρτος από μοναδικής αξίας και σπουδαιότητας φυσικά γεω-μνημεία που συγκεντρώνουν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των επισκεπτών. Ορισμένες από τις θέσεις αυτές αξιοποιούνται για την ευαισθητοποίηση του κοινού ως προς την σημασία της φυσικής κληρονομιάς και ταυτόχρονα προσφέρουν σημαντικά στην τοπική ανάπτυξη των περιοχών τους.

Τα γεωπάργκα αποτελούν περιοχές με ιδιαίτερη γεωλογική κληρονομιά, σαφώς καθορισμένα όρια και επαρκή έκταση ικανή να υποστηρίξει την τοπική οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη μέσα από αξιόλογες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες στον τομέα του τουρισμού. Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Γεωπάρκων ιδρύθηκε το 2000 με την συμμετοχή του Απολιθωμένου δάσους και την υποστήριξη της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER II από τέσσερα μέλη, με στόχο την προώθηση της ανάδειξης και προστασίας γεωλογικών φυσικών μνημείων και την τοπική ανάπτυξη μέσω του αειφόρου τουρισμού. Σήμερα συμμετέχουν σε αυτό 33 φορείς διαχείρισης γεωλογικών φυσικών μνημείων από 13 ευρωπαϊκές χώρες. Η ανάδειξη θέσεων γεωτόπων και η θεσμοθέτηση γεωπάρκων, η δημιουργία θεματικών τοπικών μουσείων, κέντρων πληροφόρησης και υποδομών για την προσέλαση των πολιτών στις περιοχές αυτές, η ανάπτυξη υπαίθριων δραστηριοτήτων παρατήρησης της φύσης, περιβαλλοντικής ενημέρωσης και αναγνυής καθώς και η προβολή των φυσικών μνημείων συντέλεσε στην ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες.

Εξετάζοντας το παράδειγμα του Απολιθωμένου Δάσους της Λέσβου ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της φυσικής κληρονομιάς της Ελλάδας, διαπιστώνει κανείς πως η στρατηγική προστασίας και ανάδειξης του Απολιθωμένου Δάσους και ήπιας τουριστική ανάπτυξη της Δυτικής Λέσβου, είναι βιώσιμη καθώς συνδέει αποτελεσματικά την προστασία και την ανάδειξη ενός φυσικού μνημείου με την ανάπτυξη σημαντικών παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Ειδικότερα παράλληλα με την ανάδειξη του Απολιθωμένου δάσους ξεκίνησε το 2000 η προσπάθεια προβολής των τοπικών παραδοσιακών προϊόντων και των προϊόντων βιολογικής γεωργίας των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών και μεταποιητικών μονάδων μέσα από την διοργάνωση της ετήσιας Γιορτής Αγροτουρισμού που διοργανώνεται κάθε χρόνο δίνοντας τη δυνατότητα σε χιλιάδες επισκέπτες να γνωρίσουν τα ποιοτικά προϊόντα της Λέσβου. Η αξιοποίηση των Γυναικείων Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών στα πλαίσια των συνεδριακών και πολιτιστικών εκδηλώσεων για παροχή υπηρεσιών εστίασης και οι νέες πρωτοβουλίες προβολής και προώθησης των τοπικών προϊόντων μέσω ειδικών συσκευασιών

Σύμφωνα με μετρήσιμους δείκτες το Απολιθωμένο Δάσος έχει μεταβληθεί τα τελευταία χρόνια σε δυναμικό μοχλό πολιτιστικής, οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στη Δυτική Λέσβο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κληρονομιά του γεωλογικού παρελθόντος της γης δημιουργήθηκε από πολύπλοκες διεργασίες και μαρτυρεί την μακρόχρονη και διαρκή εξέλιξη του πλανήτη. Πετρώματα, απολιθώματα, γεωμορφές και τοπία συναποτελούν την γεωλογική - γεωμορφολογική κληρονομιά μας.

Πλήθος τα φυσικά δημιουργήματα και οι γεωμορφές στα οποία εστιάζεται το ενδιαφέρον του επισκέπτη που διασχίζει την Ελληνική επικράτεια: ηφαίστεια, σπήλαια, βραχομορφές, φαράγγια, θέσεις ορυκτών και μεταλλευμάτων, μεγάλα γεωλογικά ρήγματα, σημαντικές απολιθωματοφόρες θέσεις, θερμές και ψυχρές πηγές, στενές κοιλάδες και σημαντικά δέλτα ποταμών, βραχώδεις ακτές. Όλες αυτές οι θέσεις με ένα όνομα ονομάζονται γεώτοποι. Οι θέσεις αυτές συνδυάζουν επίσης εξαιρετικό βιολογικό ενδιαφέρον γιατί αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικούς βιοτόπους και μπορούν να αποτελέσουν περιοχές με αξιόλογο τουριστικό ενδιαφέρον.

Ο γεωτουρισμός αποτελεί τη νέα τάση στην ανάπτυξη οικο-τουρισμού. Περιοχές με πλούσια φυσική κληρονομιά έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν οργανωμένα γεωπάρκα και να αναπτύξουν τουριστική δραστηριότητα η οποία να εστιάζεται στην

ανάδειξη των φυσικών γεωλογικών μνημείων και ευρύτερα των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της περιοχής καθώς επίσης της τοπικής ιστορίας και παράδοσης, των τοπικών προϊόντων και των δημιουργών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, παρέχοντας με τον τρόπο αυτό πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας.

Η Ελλάδα διαθέτει ένα πλήθος ιδιαίτερης αξίας και σπουδαιότητας γεω-μνημείων. Τα Μετέωρα, τα φαράγγια της Σαμαριάς, του Βίκου ή του Αώου, τα ηφαίστεια της Σαντορίνης, της Νισύρου και της Μήλου, τα σπήλαια του Δυρού, της Αλιστράτης Σερρών, των Ιωαννίνων, της Κρήτης ή των Κυκλάδων, οι βραχομορφές της Τήνου, της Πάρου ή της Μυκόνου, τα αρχαία μεταλλεία του Λαυρίου, της Σερίφου ή του Παγγαίου, το Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου, οι απολιθωματοφόρες θέσεις στο Πικέρμι, στα Πετράλωνα Χαλκιδικής, στους Μυτιληνιούς Σάμου είναι μερικά μόνο από τα φυσικά γεω-μνημεία της χώρας μας που συγκεντρώνουν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των επισκεπτών και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον επιστημονικό, εκπαιδευτικό όσο και αισθητικό. Δίπλα σ' αυτά δεκάδες άλλα παραμένουν άγνωστα στο ευρύ κοινό ενώ είναι το ίδιο σαγηνευτικά από αισθητική άποψη, επιστημονικά ενδιαφέροντα και έχουν το δυναμικό να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

Ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο είναι το γεγονός ότι οι σημαντικότερες και πλέον ενδιαφέρουσες θέσεις γεωτόπων βρίσκονται σε αγροτικές, ορεινές και νησιωτικές περιοχές και μπορούν με την ανάδειξη τους να συμβάλουν αποτελεσματικά στην τοπική ανάπτυξη. Η σύζευξη και προβολή της οικολογικής και της πολιτιστικής διάστασης μιας επίσκεψης στη χώρα μας μπορεί να αποφέρει πολλαπλά οφέλη στην τουρισμό. Και εδώ η ποιότητα, που είναι το ζητούμενο για τον απαιτητικό επισκέπτη της ελληνικής υπαίθρου, δεν συνδέεται πλέον με μεγάλων διαστάσεων υποδομές, αλλά αξιοποιεί αυτά που η φύση και ο ανθρώπινος μόχθος δημιούργησε.

ΓΕΩΠΑΡΚΑ

Πρωτοβουλίες για την δημιουργία γεωπάρκων αναπτύχθηκαν σε πολλές χώρες και ιδιαίτερα στην Ευρώπη, μετά την δημιουργία του Ευρωπαϊκού Δικτύου Γεωπάρκων που συγκροτήθηκε το 2000 με την υποστήριξη της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER II από τέσσερις περιοχές με τα χαρακτηριστικά Leader από τη Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα και Ισπανία. Σύμφωνα με την ιδρυτική του διακήρυξη, στο Δίκτυο μπορούν να εντάσσονται μετά από αξιολόγηση, περιοχές που πληρούν συγκεκριμένα

κριτήρια, ως προς την ποιότητα των θέσεων ενδιαφέροντος και τις υποδομές που διαθέτουν, τη δομή και την λειτουργία τους καθώς και τις δραστηριότητες που αναπτύσσουν. Τον Ιούλιο του 2006 τα μέλη του Ευρωπαϊκού Δικτύου Γεωπάρκων είναι 30 και προέρχονται από 11 Ευρωπαϊκές χώρες.

Η UNESCO ανταποκρίθηκε στο αίτημα μεγάλου αριθμού κρατών για την δημιουργία ενός διεθνούς πλαισίου για την ανάδειξη των αξιών της κληρονομιάς της γης, των τοπίων και των γεωλογικών σχηματισμών που αποτελούν σημαντικούς δείκτες για την εξέλιξη της ζωής στον πλανήτη. Αναγνώρισε ειδικότερα ότι η γεωλογική δομή και τα τοπία έχουν μια προφανή επίδραση στην εξέλιξη των κοινωνιών, του ανθρώπινου πολιτισμού, και της πολιτιστικής ποικιλότητας του πλανήτη. Σε συνέχεια της απόφασης της Διοικούσας Επιτροπής της UNESCO τον Ιούνιο 2001, για την ενίσχυση των πρωτοβουλιών δημιουργίας γεωπάρκων σε εθνικό επίπεδο, αποφασίστηκε το Φεβρουάριο του 2004 η συγκρότηση ενός Παγκόσμιου Δικτύου Γεωπάρκων. Το Σεπτέμβριο του 2008 τα μέλη του Παγκόσμιου Δικτύου Γεωπάρκων της UNESCO είναι πλέον 57, προερχόμενα από την Ευρώπη, την Ασία, την Αυστραλία και την Νότιο Αμερική. Με την ένταξη τους αναγνωρίζονται πλέον από τη διεθνή κοινότητα ως ανεκτίμητης αξίας φυσική κληρονομιά της ανθρωπότητας (UNESCO 2006).

ΤΟ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

Η ύπαρξη απολιθωμάτων στη δυτική Λέσβο είναι γνωστή από την αρχαιότητα. Στο δυτικό και βόρειο τμήμα του νησιού υπάρχουν απολιθωμένα φυτικά λείψανα που συγκροτούν το γνωστό στη χώρα μας, αλλά και διεθνώς ‘‘Απολιθωμένο Δάσος’’. Οι πιο σημαντικές απολιθωματοφόρες θέσεις βρίσκονται στο δυτικότερο άκρο της Λέσβου και περιλαμβάνει τις περιοχές Σιγρίου, Ερεσού και Άντισσας (Βελιτζέλος και Ζούρος, 2000) .

Οι πρώτες αναφορές στα απολιθώματα της Λέσβου συναντώνται στο Θεόφραστο τον Ερέσιο (Ζούρος και Κοντής, 1999). Η πρώτη επιστημονική αναφορά και αναγνώριση απολιθωμάτων έγινε στα 1845 από τον Αυστριακό Παλαιοβοτανικό Φραγκίσκο Ούγκερ. Παλαιοβοτανική έρευνα ξεκίνησε το 1980 από το Πανεπιστήμιο Αθηνών (Velitzelos, E., Petrescu, I., Symeonidis, N., 1981). Από το 1997 ξεκίνησε συστηματική ανασκαφική έρευνα από το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας απολιθωμένου Δάσους Λέσβου (Velitzelos, E. and Zouros N. 1998, Βελιτζέλος E. και Ζούρος N. 2000) οι οποίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Η δημιουργία του απολιθωμένου Δάσους συνδέεται με την έντονη ηφαιστειακή δραστηριότητα στο Β. Αιγαίο την περίοδο του Κάτω Μειόκαινου. Οι ηφαιστειακές εκρήξεις που σημειώθηκαν στα ηφαιστειακά κέντρα της Λέσβου, τα οποία εντοπίζονται στο κέντρο του νησιού (Λεπέτυμνος, Άγρα, Βατούσα) προκάλεσαν την δημιουργία εκτεταμένων ηφαιστειακών προϊόντων. Τα πυροκλαστικά υλικά, κάλυψαν τη βλάστηση που υπήρχε εκείνη την εποχή και συνέβαλλαν στην απολίθωση της. Η διάβρωση των ηφαιστειακών πετρωμάτων αποκαλύπτει εκατοντάδες απολιθωμένους κορμούς δένδρων. Οι ιστάμενοι απολιθωμένοι κορμοί διαθέτουν ακέραιο ριζικό σύστημα, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι βρίσκονται στην πρωτογενή τους θέση. Μεταξύ των ευρημάτων περιλαμβάνονται ιστάμενοι κορμοί που ξεπερνούν σε ύψος τα 7 μέτρα, κατακείμενοι απολιθωμένοι κορμοί που φτάνουν έως και 22 μέτρα σε μήκος καθώς και μεγάλος αριθμός φύλλων και καρπών. Η απολιθωμένη χλωρίδα περιλαμβάνει διάφορα είδη κωνοφόρων, αγγειόσπερμων και μονοκοτυλήδων και περιδόφυτων (Velitzelos et. al. 1981, 2001 Velitzelos and Zouros 1997, 1998, 2000, 2006).

Οι προσπάθειες της τοπικής κοινωνίας για την προστασία των απολιθωμάτων και την δημιουργία ενός Μουσείου για την έρευνα και ανάδειξη του Απολιθωμένου Δάσους είχαν ξεκινήσει ήδη από την δεκαετία του 1960. Ωστόσο μόνο μετά το 1985 με την ανακήρυξη του Απολιθωμένου Δάσους ως διατηρητέου μνημείου της φύσης ο στόχος αρχίζει να φαίνεται υλοποιήσιμος. Το 1985 η Νομαρχία Λέσβου αναθέτει την μελέτη του κτιρίου σε έκταση που παραχώρησε για το σκοπό αυτό η Κοινότητα Σιγρίου και το 1990 άρχισε η ανοικοδόμηση του με την ενίσχυση των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Μ.Ο.Π.).

Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου ιδρύθηκε το 1994 και αποτελεί κοινωφελές νομικό πρόσωπο, εποπτευόμενο από το Υπουργείο Πολιτισμού. Η αποπεράτωση των κτιριακών εγκαταστάσεων χρηματοδοτήθηκε από το Β' ΚΠΣ – ΠΕΠ Β. Αιγαίου με 650 εκατ. δρχ. Ενώ η ολοκλήρωση των εκθέσεων του Μουσείου και τα έργα ανάδειξης και συντήρησης των απολιθωμάτων χρηματοδοτούνται από το Γ' ΚΠΣ – ΠΕΠ Β. Αιγαίου με το ποσό των 2,1 εκατ. € Το Μουσείο στελεχώνεται από 7 θέσεις μόνιμου επιστημονικού και τεχνικού προσωπικού και 30 συμβασιούχους.

Το 2000 το Απολιθωμένο Δάσος Λέσβου απετέλεσε ιδρυτικό μέλος του Ευρωπαϊκού Δικτύου Γεωπάρκων. Οι δράσεις ορθολογικής ανάδειξης προστασίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής του Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου,

απέσπασαν το πρώτο Ευρωπαϊκό βραβείο EUROSITE management award 2001. Το 2004 εντάχθηκε στο παγκόσμιο Δίκτυο Γεωπάρκων της UNESCO.

ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΑΠΟΛΙΘΩΜΕΝΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

Η ανάδειξη και προστασία των απολιθωμένων κορμών στους υπαίθριους χώρους του Απολιθωμένου δάσους με τη δημιουργία επισκέψιμων πάρκων, αποτέλεσε βασική παράμετρο του σχεδιασμού διαχείρισης που υλοποιείται σταδιακά με την παραχώρηση εκτάσεων που φιλοξενούν σημαντικά απολιθώματα από το Ελληνικό Δημόσιο. Με την συλλογή, ταξινόμηση και συντήρηση των διάσπαρτων απολιθωμένων κινητών ευρημάτων δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις εκθεσιακής παρουσίασης των απολιθωμάτων στους μόνιμους εκθεσιακούς χώρους του Μουσείου. Το Μουσείο διοργανώνει και συμμετέχει σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά συνέδρια με σκοπό την δημοσιοποίησή των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Παράλληλα έχει διοργανώσει περιοδικές εκθέσεις ενώ έχει προχωρήσει στην έκδοση σειράς επιστημονικών εκδόσεων, βιβλίων, οδηγών και φυλλαδίων με στόχο την πληροφόρηση τόσο της επιστημονικής κοινότητας όσο και κυρίως του ευρύτερου κοινού για την αξία και την μοναδικότητα του μνημείου.

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες στο Απολιθωμένο δάσος αποτελούν το βασικό μοχλό για την ευαισθητοποίηση των νέων και γενικότερα της κοινής γνώμης για την αξία του φυσικού μνημείου δημιουργώντας τις ουσιαστικές προϋποθέσεις για την προστασία του. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα απευθύνονται σε μαθητές, φοιτητές και νέους εθελοντές κάθε ηλικίας.

Μέσα από ποικίλες πολιτιστικές δραστηριότητες που εξαπλώνονται σε όλες τις μορφές πολιτιστικής δημιουργίας το Μουσείο μετατρέπεται σε ουσιαστικό μοχλό πολιτιστικής ανάπτυξης. Κάθε χρόνο τους καλοκαιρινούς μήνες υλοποιείται ένα πρόγραμμα ποικίλων πολιτιστικών εκδηλώσεων με το γενικό τίτλο «Γιορτές της Γης» που περιλαμβάνουν εκθέσεις γλυπτικής, ζωγραφικής, αγγειοπλαστικής, χειροτεχνίας, παρουσιάσεις βιβλίων, θεατρικές και μουσικές παραστάσεις, προβολές ταινιών.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σημαντική υπήρξε όμως και η συμβολή του Μουσείου στην ανάπτυξη της περιοχής, μέσω της συνεργασίας και της στήριξης των τοπικών επιχειρήσεων για την ανάπτυξη του γεω-τουρισμού. Η συνεργασία με εργαστήρια αγγειοπλαστικής και ξυλογλυπτικής είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή πιστών αντιγράφων των απολιθωμάτων, τα οποία διατίθενται από τα πωλητήρια του Μουσείου και των Πάρκων. Η δημιουργία των αντιγράφων στοχεύει στην προστασία των απολιθωμάτων

υποκαθιστώντας τη ζήτηση των επισκεπτών για αναμνηστικά-απολιθώματα που στο παρελθόν είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή των απολιθωμένων κορμών.

Παράλληλα μέσα από την υλοποίηση πρωτοβουλιών όπως η διοργάνωση κάθε χρόνο της Γιορτής Αγροτουρισμού, συμβάλει στην προβολή και προώθηση των τοπικών αγροτικών προϊόντων και των προϊόντων των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών, των προϊόντων χειροτεχνίας και αγγειοπλαστικής και γενικότερα της τοπικής πολιτιστικής και παραγωγικής ταυτότητας της περιοχής.

Οι προσπάθειες ανάδειξης του Απολιθωμένου Δάσους είχαν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά αποτελέσματα, όπως αποδεικνύεται από τα στοιχεία επισκεψιμότητας που αποδεικνύουν ότι ο ετήσιος αριθμός επισκεπτών στην περιοχή υπερβαίνει τις 90.000.

Αξιοποιώντας τις δυνατότητες χρηματοδότησης που προσφέρονται από τις Κοινοτικές και Εθνικές χρηματοδοτήσεις (ΠΕΠ Β. Αιγαίου, Leader και INTERREG) δημιουργήθηκαν σημαντικές υποδομές και υλοποιήθηκαν δράσεις απαραίτητες για την προώθηση της ανάπτυξης του εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην προστατευόμενη περιοχή του Απολιθωμένου δάσους (περιπατητικός τουρισμός, γεωτουρισμός, παρατήρηση φύσης και ορνοθοπανίδας). Οι δράσεις αυτές περιλαμβάνουν την χάραξη και σήμανση μονοπατιών, παρατηρητήρια και θέσεις ανάπαυσης, δημιουργία Πάρκων Πλάκας και Σιγρίου, διοργάνωση εκδηλώσεων, παραγωγή ενημερωτικού υλικού, κλπ. Δημιουργήθηκαν οι διαδρομές και τα μονοπάτια της λάβας που συνδέουν τις κυριότερες απολιθωματοφόρες θέσεις, τους ηφαιστειακούς γεωτόπους και τις άλλες θέσεις ενδιαφέροντος οι οποίες σημάνθηκαν με πινακίδες πληροφόρησης στα Ελληνικά και Αγγλικά.

Η αύξηση της επισκεψιμότητας του απολιθωμένου δάσους συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση των διανυκτερεύσεων στην ευρύτερη περιοχή καθώς και τον πολλαπλασιασμό των επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών εστίασης στους επισκέπτες. Νέες οικογενειακές επιχειρήσεις εστίασης και ενοικιαζόμενων δωματίων δημιουργήθηκαν στην ευρύτερη περιοχή.

Ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος υπήρξε η επίδραση στην απασχόληση, ιδιαίτερα νέων που προέρχονται από την περιοχή. Ειδικότερα δημιουργήθηκε σημαντικός αριθμός νέων θέσεων εργασίας, επιστημονικού, τεχνικού, διοικητικού και βοηθητικού προσωπικού. Ο αριθμός των άμεσα απασχολούμενων εμφανίζει συνεχόμενη αύξηση από τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του και έφτασε τα 35 άτομα το 2005. Θα πρέπει όμως στις ευεργετικές επιπτώσεις να προστεθούν οι νέες θέσεις εργασίες που

δημιουργήθηκαν στις νέες και παλαιές επιχειρήσεις στην ίδια περιοχή στις οποίες απασχολήθηκαν σε μεγάλο ποσοστό νέοι οι οποίοι κατάγονται και κατοικούν στην ευρύτερη περιοχή του Απολιθωμένου δάσους.

Η πραγματοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων με σημαντικό αριθμό σχολείων από την Λέσβο, την υπόλοιπη Ελλάδα και το εξωτερικό που πραγματοποιούνται την άνοιξη και το φθινόπωρο, εκτός της τουριστικής περιόδου αιχμής, συμβάλει αποτελεσματικά στην επιμήκυνση του χρόνου λειτουργίας των επιχειρήσεων εστίασης και φιλοξενίας της περιοχής με ευεργετική επίδραση στην τοπική οικονομία. Το μακροπρόθεσμο όφελος είναι ιδιαίτερα σημαντικό λόγω της γνωριμίας με το μνημείο ενός μεγάλου αριθμού ευαισθητοποιημένων νέων και δυνητικά μελλοντικών επισκεπτών.

Επίσης διοργανώνονται σεμινάρια περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, συναντήσεις και ημερίδες με σκοπό την συζήτηση και ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τις δυνατότητες που προσφέρονται από την λειτουργία του γεωπάρκου στον τομέα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Τα Διεθνή Μεταπτυχιακά Σχολεία με θέμα τα Γεωπάρκα που διοργανώνονται κάθε χρόνο υπό την αιγίδα της UNESCO, προσφέρουν τη δυνατότητα σε νέους από όλο τον κόσμο να γνωρίσουν από κοντά την λειτουργία της προστατευομένης περιοχής αλλά και τις δυνατότητες που προσφέρονται για την τοπικά ανάπτυξη.

Οι πολλές συνεδριακές εκδηλώσεις που οργανώνονται από το Μουσείο συμβάλουν στην προσέλκυση σημαντικού αριθμού συνέδρων από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Πρόκειται για επισκέπτες μέσου-υψηλού εισοδήματος οι οποίοι πέρα από τα επιστημονικά τους ενδιαφέροντα έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον φυσικό πλούτο, την τοπική παράδοση, την τοπική κουζίνα και τα προϊόντα της περιοχής. Κατά την διάρκεια των συνεδριακών εκδηλώσεων προσφέρονται εδέσματα και γλυκά σε συνεργασία με τους Γυναικείους Αγροτουριστικούς Συνεταιρισμούς οι οποίοι αναλαμβάνουν την διατροφή τους.

Οι προσπάθειες δημιουργίας στενών δεσμών συνεργασίας μεταξύ του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους και των επιχειρήσεων της ευρύτερης περιοχής είχαν θετικά αποτελέσματα στην προώθηση των τοπικών προϊόντων. Η προβολή και διάθεση στους από τα πωλητήρια του Μουσείου και των Πάρκων στοχεύει στην ενίσχυση της τοπικής παραγωγής και στην ενίσχυση της παραγωγής προϊόντων ποιότητας.

Τελευταία το μουσείο προχώρησε στην δημιουργία θεματικών συσκευασιών επιλεγμένων τοπικών παραδοσιακών προϊόντων τα οποία διατίθενται στους επισκέπτες από τα πωλητήρια του Μουσείου.

ΓΙΟΡΤΗ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα τοπικά προϊόντα προβάλλονται επίσης καθ' όλη την καλοκαιρινή περίοδο στους επισκέπτες του απολιθωμένου δάσους στα πλαίσια της διοργάνωσης της ετήσιας Γιορτής Αγροτουρισμού, η οποία οργανώθηκε από το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους για πρώτη φορά το καλοκαίρι του 2000 με συμμετοχή των Γυναικείων Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών και τοπικών επιχειρήσεων (Πίνακας 1).

Ιδιαίτερη συνεργασία έχει αναπτυχθεί με τους γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς που παράγουν και διαθέτουν παραδοσιακά τρόφιμα και γλυκά, ενώ προσφέρουν και υπηρεσίες catering στα πλαίσια των πολιτιστικών εκδηλώσεων. Οι συνεταιρισμοί συμμετέχουν στη Γιορτή Αγροτουρισμού με αυτόνομα περίπτερα ενώ παράλληλα διοργανώνονται ειδικές εκδηλώσεις γνωριμίας των επισκεπτών με τα προϊόντα και τις γυναίκες κάθε συνεταιρισμού αλλά και με την παράδοση του χωριού τους.

Ανάλογα αποτελέσματα υπήρξαν στην προώθηση των προϊόντων αγγειοπλαστικής και χειροτεχνίας που παράγουν λεσβιακά εργαστήρια και διατίθενται στους επισκέπτες της Γιορτής Αγροτουρισμού.

Από το 2000, όταν έκανε τα πρώτα της βήματα σαν θεσμός η 1^η Γιορτή Αγροτουρισμού στέφθηκε με επιτυχία. Οι πολυάριθμοι επισκέπτες της βρήκαν μια μεγάλη ποικιλία από τα αντιπροσωπευτικότερα προϊόντα της Λέσβου, σε άριστη ποιότητα και με την εγγύηση των παραγωγών τους, σε μια μεγάλη και συνεχώς ανανεούμενη έκθεση, σε έναν χώρο υποδειγματικό. Μια έκθεση που συνοδεύεται από μια εντυπωσιακή σειρά υποστηρικτικών και παράλληλων εκδηλώσεων: βραδιές ζωντανής μουσικής, χορευτικών παραστάσεων και θεατρικών έργων στο υπαίθριο αμφιθέατρο του Μουσείου, ενώ στους χώρους περιοδικών εκθέσεων εκθέτουν τα έργα τους ντόπιοι ζωγράφοι, γλύπτες, φωτογράφοι, δημιουργοί κοσμημάτων, αγγειοπλάστες κ.ά. Επίσης, πραγματοποιούνται ειδικές εκδηλώσεις προβολής των προϊόντων από τους παραγωγούς και ειδικά αφιερώματα σε κάθε τομέα παραγωγής. Σημαντικές είναι επίσης οι συναντήσεις που πραγματοποιούνται για την ανάπτυξη του Αγροτουρισμού.

Κύριος στόχος της Γιορτής Αγροτουρισμού, είναι να έλθουν σε επαφή οι Λέσβιοι αλλά και οι καλοκαιρινοί επισκέπτες του νησιού με τα αγνά προϊόντα της λεσβιακής γης. Ιδιαίτερα στοχεύει στην προβολή των προϊόντων των Αγροτουριστικών Συνεταιρισμών, των προϊόντων βιολογικής γεωργίας, των τυποποιημένων αγροτικών προϊόντων καθώς και των παραδοσιακών προϊόντων του νησιού. Ταυτόχρονα, αναδεικνύει και την τοπική παράδοση μέσα από τις παράλληλες εκδηλώσεις με τοπικά συγκροτήματα που φιλοξενούνται στα πλαίσια της γιορτής.

Επίσης, η Γιορτή Αγροτουρισμού δίνει το έναυσμα για την προβολή και την παραπέρα ανάπτυξη του αγροτουρισμού, ενός τομέα στον οποίο η Λέσβος βρέθηκε στην πρωτοπορία με την ίδρυση του πρώτου Αγροτουριστικού Συνεταιρισμού Γυναικών στα μέσα της δεκαετίας του '80.

Την 8η Γιορτή Αγροτουρισμού επισκέφτηκαν περίπου 22.091 επισκέπτες, οι επισκέπτες είχαν την ευκαιρία να απολαύσουν χρώματα, αρώματα και γεύσεις από την απλόχερη προσφορά της γης και τη χαρά να γνωρίσουν τα γνήσια προϊόντα του τόπου μας καθώς και τα βιολογικά και παραδοσιακά προϊόντα που παρασκευάζουν τα άξια χέρια των ντόπιων παραγωγών.

Κατά τη διάρκεια της γιορτής πλήθος κατοίκων και επισκεπτών του νησιού, ελλήνων και ξένων, περιηγήθηκαν στα περίπτερα και ενημερώθηκαν για τα τοπικά προϊόντα του νησιού, τα οποία χαρακτηρίζονται από άριστη ποιότητα και είναι παρασκευασμένα με τις παραδοσιακές συνταγές της Λέσβου. Το κοινό, ενθουσιασμένο με την ποιότητα και την ποικιλία των προϊόντων, εξέφρασε θετικά σχόλια και παρατηρήσεις για την προσπάθεια αυτή του Μουσείου, η οποία συμβάλλει στην προβολή των τοπικών προϊόντων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Συμμετοχή Τοπικών Επιχειρήσεων στη Γιορτή Αγροτουρισμού

Είδος Επιχείρησης	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Αγροτουριστικοί Συνεταιρισμοί Γυναικών	5	9	10	10	6	7	7	7	7
Επιχειρήσεις παραγωγής και τυποποίησης τοπικών προϊόντων (λάδι, γλυκά)	5	5	3	3	4	3	6	5	6
Ποτοποιίες (κρασί, ούζο)	0	0	2	3	4	5	4	8	8
Επιχειρήσεις χειροτεχνίας - Κεραμίστες	5	8	7	7	8	10	7	19	18
Λοιποί φορείς	3	3	4	2	2	2	2	2	2

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ύπαρξη επομένως φυσικών μνημείων σε μια περιοχή αποτελεί ένα εξαιρετικό πλεονέκτημα, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί για την βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη της μέσω της προώθησης του οικότουρισμού. Ιδιαίτερα αυτό φαίνεται ότι ισχύει για

τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές, όπου η έλλειψη σημαντικών οικονομικών δραστηριοτήτων (βιομηχανία, εξορυκτική δραστηριότητα, εντατική γεωργία) δεν έχει επιφέρει αλλοιώσεις στο φυσικό τοπίο και η πολιτική προστασίας των φυσικών θέσεων δεν συναντά ανυπέρβλητες δυσκολίες.

Η ανάληψη πρωτοβουλιών για την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση φυσικών μνημείων από τους τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς με την συμμετοχή των αρμόδιων επιστημόνων και την συμπαράσταση της πολιτείας, μπορεί να δημιουργήσει νέους πόλους έλξης επισκεπτών στην Ελληνική ύπαιθρο, μετατρέποντας την επίσκεψη στην περιοχή σε μια ενδιαφέρουσα εμπειρία γνώσης, διαπαιδαγώγησης, έμπνευσης, τέρψης και αναψυχής.

Η χώρα μας διαθέτει σημαντικότατο αριθμό αξιόλογων φυσικών μνημείων και θέσεων αντιπροσωπευτικών της γεωιστορικής εξέλιξης της Ελληνικής χερσονήσου που μπορούν να αναδειχθούν και αν αξιοποιηθούν στα πλαίσια προγραμμάτων ήπιας τουριστικής ανάπτυξης.

Συμπερασματικά η προσπάθεια προστασίας και ανάδειξης του Απολιθωμένου δάσους αποδεικνύει ότι η προστασία ανάδειξη και της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς μιας περιοχής και η ολοκληρωμένη διαχείριση μέσω ενός πλέγματος δραστηριοτήτων μπορεί να αποτελέσει πόλο ερευνητικών, εκπαιδευτικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων συμβάλλοντας στην πολιτιστική αναβάθμιση αλλά και την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

REFERENCES

- European Geoparks Network Magazine. 2001. No1 - 3.
- UNESCO (2006). Guidelines and Criteria for national geoparks seeking UNESCO's assistance to join the Global Geoparks network. May 2006, 10p. (Internal report) www.unesco.org/science/earth.
- Velitzelos, E., and Zouros N. (1997). The petrified forest of Lesvos - Protected Natural Monument. *Proceedings of the International Symposium of I.A.E.G.*, Marinos, Koukis, Tsiambaos, Stournaras Eds, Balkema, 3037 - 3043.
- Velitzelos, E., Zouros N., Seraides P. and Kontis E. (1999): Contribution to the study of the palaeoflora of the petrified forest of Lesvos. Creation of Sigri geopark. *Bulletin of the Geological Society of Greece*, vol. XXXIII, 89-98.
- Velitzelos, E., and Zouros N. (2000): The petrified forest of Lesvos. *Topio Publications*, Athens, p142.
- Ζούρος Ν. (1997). Το απολιθωμένο δάσος Λέσβου: Ανάδειξη και προστασία - Τουριστική ανάπτυξη - Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. *Πρακτικά 1ου*

Επιστημονικού Συμποσίου για το Απολιθωμένο δάσος, ISSN 1108-2909, σ. 179 - 192.

Zouros N. (2003). The petrified forest of Lesvos-Greece: Principles and problems for a sustainable management. *Proceedings of the 2nd European Geoparks Network Meeting*, Lesvos 3-7 October 2001, p. 45-63.

Zouros N. (2004) The European Geoparks Network. Geological heritage protection and local development. *Episodes* vol 27, No 3, pp 165-171.

Zouros N. (2005) – Assessment, protection and promotion of geomorphological and geological sites in the Aegean area, Greece. *Géomorphologie: relief, processus, environnement*, no3, p.227-234

Ζούρος Ν., και Ιωσηφίδης Θ. (2004). Επιπτώσεις της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής στην τοπική ανάπτυξη Το απολιθωμένο δάσος Λέσβου. Πρακτικά Συνεδρίου Προστατευόμενες περιοχές και τοπική ανάπτυξη. Σίγρι 18-20 Ιουλίου 2002, σελ.77-106.

9. «Η συμβολή των παραδοσιακών τροφίμων στη βιώσιμη κατανάλωση και στην προστασία της υγείας μας»

Βασιλική Κωσταρέλλη, Λέκτορας Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας

Η αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων του πλανήτη, που είναι περιορισμένοι, σε συνδυασμό με την μεγάλη παραγωγή αποβλήτων κυρίως στις χώρες της Δύσης, έχει οδηγήσει τους ειδικούς επιστήμονες σε μεγάλους προβληματισμούς σχετικά με το μέλλον και την ποιότητα ζωής των επόμενων γενεών. Βιώσιμη κατανάλωση ορίζεται ως: η χρήση των αγαθών και των υπηρεσιών που καλύπτουν τις βασικές ανάγκες και οδηγούν σε μία καλύτερη ποιότητα ζωής, μέσα από την ελαχιστοποίηση της χρήσης των φυσικών πόρων και των παραγόμενων τοξικών υλικών, καθώς και της εκπομπής αποβλήτων και ρύπων καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους, έτσι ώστε να μην θέτουν σε κίνδυνο τις ανάγκες των μελλοντικών γενιών. Ο δεκάλογος της βιώσιμης κατανάλωσης είναι ο εξής:

- Προσπαθώ να καταναλώνω χωρίς υπερβολές.

- Κάνω καλή έρευνα αγοράς.
- Καταναλώνω σήμερα, αλλά σκέφτομαι και το αύριο.
- Ό,τι μου περισσεύει, πριν το πετάξω σκέφτομαι μήπως το χρειάζεται κάποιος άλλος.
- Δεν κάνω σπατάλες στην ενέργεια και σε φυσικά αγαθά που χρειαζόμαστε όλοι.
- Σέβομαι το φυσικό περιβάλλον και αποφεύγω υπηρεσίες και προϊόντα που το επιβαρύνουν
- Παράγω όσο λιγότερα σκουπίδια μπορώ. Δεν τα πετάω όπου με βολεύει, αλλά όπου πρέπει.
- Δεν ξεχνώ να κάνω ανακύκλωση.
- Στις καθημερινές μετακινήσεις μου επιβαρύνω όσο γίνεται λιγότερο το περιβάλλον.
- Τηρώ πάντα αυτές τις αρχές, γιατί έτσι σέβομαι τον εαυτό μου. Επιβραβεύω τους παραγωγούς που βλέπω ότι τηρούν τις ίδιες αρχές, γιατί έτσι δείχνουν ότι σέβονται την κοινωνία μας.

Τα τελευταία χρόνια ολοένα και περισσότερα επιστημονικά δεδομένα αναδεικνύονται σχετικά με την προστατευτική δράση που έχει μία δίαιτα πλούσια σε φρούτα, λαχανικά, όσπρια και δημητριακά και η οποία περιλαμβάνει ψάρια, καρύδια και γαλακτοκομικά χαμηλά σε λιπαρά. Η παραδοσιακή Μεσογειακή διατροφή, της οποίας η κύρια πηγή διαιτητικών λιπών είναι το ελαιόλαδο, συμπεριλαμβάνει, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, όλα τα παραπάνω διαιτητικά χαρακτηριστικά. Τα ελληνικά παραδοσιακά διατροφής είναι συνήθως πολύ υγιεινά και πρέπει να κατέχουν σημαντική θέση στο καθημερινό μας διαιτολόγιο. Τα παραδοσιακά προϊόντα διατροφής παράγονται συνήθως σε μικρότερη κλίμακα, στην διακίνηση τους δεν υπάρχουν πολλοί μεσάζοντες, παράγονται τοπικά και συσκευάζονται σε πιο φιλικές προς το περιβάλλον συσκευασίες, γεγονός που συνεπάγεται ότι η κατανάλωση παραδοσιακών προϊόντων διατροφής συνάδουν με την βιώσιμη κατανάλωση.

ΕΝΟΤΗΤΑ II

1. «Το Νομικό Πλαίσιο των αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων στη χώρα μας»

Αντώνιος Σοφρωνάς, Προϊστάμενος Δ/σης Αγροτικού Συνεργατισμού - Ομαδικών Δραστηριοτήτων, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

I. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η πρώτη θεσμοθέτηση των συνεταιρισμών έγινε με το Ν. 602/ 1915, επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου και με εισηγητή τον Υπουργό Εθνικής Οικονομίας Ανδρέα Μιχαλακόπουλο.

Ο νόμος αυτός ίσχυσε μέχρι το 1979 οπότε αντικαταστάθηκε με τον Ν. 921/ 79. Από τότε και μέχρι σήμερα θεσπίστηκαν οι νόμοι:

- α) 1257/ 82 για την αποκατάσταση της δημοκρατικής λειτουργίας των συν/κών οργανώσεων,
- β) 1541/ 85 με τον οποίο καταργήθηκαν οι διατάξεις του Ν. 921/ 79,
- γ) 2169/ 93 με τον οποίο καταργήθηκε ο 1541/ 85,
- δ) 2181/ 94 και 2538/ 97 οι οποίοι τροποποίησαν και συμπλήρωσαν το Ν. 2169/ 93 και
- ε) ο Ν. 2810/ 2000, με τον οποίο καταργείται κάθε διάταξη που αντίκειται στις διατάξεις του, ή που αναφέρεται και διέπει θέματα, ρυθμιζόμενα ειδικά από αυτόν.

Τα όποια προβλήματα παρουσιάστηκαν στον νόμο αυτό κατά την εφαρμογή του, επιλύθηκαν με τις τροποποιήσεις που έγιναν με τους Ν. 3147/ 2003, 3399/ 2005, 3508/ 2006, 3698/ 2008.

II. ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Οι Συνεταιριστικές αρχές που διέπουν τους συνεταιρισμούς, είναι:

- √ Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή.
- √ Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών.
- √ Οικονομική συμμετοχή των μελών.
- √ Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση.
- √ Αυτονομία και ανεξαρτησία.
- √ Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών.
- √ Ενδιαφέρον για την κοινότητα.

Στις βασικές αυτές συνεταιριστικές αρχές είναι δομημένος και ο Ν. 2810/ 2000, νόμος πλαίσιο για όλες τις κατηγορίες των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

Όπως όλοι γνωρίζουμε, το οικονομικό περιβάλλον στο οποίο καλούνται σήμερα να δραστηριοποιηθούν οι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, έχει ως κύριο χαρακτηριστικό τον οξύ ανταγωνισμό.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, καθιστά αναγκαία την επιχειρηματική αποτελεσματικότητα ως όπλο για την επιβίωση και την ανάπτυξη.

Η συντήρηση με τεχνικά μέσα, με επιδοτήσεις και προνόμια μπορεί να ανακουφίζει προσωρινά αλλά δεν μπορεί να αποτελεί αναπτυξιακή στρατηγική.

Τα μέλη των αγροτικών συνεταιρισμών πρέπει να κατανοήσουν, ότι οι συνεταιρισμοί είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου με εμπορική ιδιότητα, δηλαδή εμπορικές επιχειρήσεις και να αντιλαμβάνονται το συνεταιρισμό ως δική τους επιχείρηση, την οποία διαχειρίζονται από κοινού και με δημοκρατικές διαδικασίες για να απολαύσουν τα οφέλη που προκύπτουν από μια επιτυχή και αποτελεσματική διαχείρισή του. Εξυπακούεται πως σε κάθε περίπτωση άστοχων επιλογών ή λανθασμένων ενεργειών, το βάρος της ευθύνης και τα όποια αρνητικά αποτελέσματα θα το φέρουν τα ίδια τα μέλη.

III. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΑΡΘΡΩΝ

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνεται από τον νόμο, Αγροτική Συνεταιριστική Οργάνωση είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια των μελών της την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης.

Επτά τουλάχιστον φυσικά πρόσωπα, μπορεί να ιδρύσουν ένα συνεταιρισμό και δύο τουλάχιστον συνεταιρισμοί, μια ένωση συνεταιρισμών.

Ως μέλη στο συνεταιρισμό μπορεί να συμμετέχουν και νομικά πρόσωπα τα οποία ασκούν αγροτική επιχείρηση, που μπορεί να εξυπηρετηθεί από τις υπηρεσίες του συνεταιρισμού, αρκεί τούτο να το επιτρέπει το καταστατικό.

Η συνεταιριστική μερίδα είναι το ελάχιστο χρηματικό ποσό συμμετοχής κάθε μέλους στο κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Καθορίζεται από το καταστατικό, το οποίο μπορεί να προβλέπει και την απόκτηση πρόσθετων μερίδων.

Η διοίκηση του συνεταιρισμού ασκείται από τη Γενική Συνέλευση και το Διοικητικό Συμβούλιο.

Η Γενική Συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο του συνεταιρισμού, το οποίο εκλέγει το Διοικητικό Συμβούλιο, του οποίου η θητεία ορίζεται στο καταστατικό και δεν μπορεί να είναι μικρότερη των δύο ετών και μεγαλύτερη των τεσσάρων.

Αρμοδιότητες του Διοικητικού Συμβουλίου μπορεί να εκχωρούνται στο Γενικό Διευθυντή, προκειμένου οι υποθέσεις της συνεταιριστικής επιχείρησης να

διαχειρίζονται με ταχύτητα, ευελιξία, και από άτομο με ειδική κατάρτιση, ώστε να ισχυροποιείται η ανταγωνιστικότητα της συνεταιριστικής οργάνωσης στην αγορά.

Η κρατική εποπτεία ασκείται από τον Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και αναφέρεται στη σύννομη λειτουργία των συνεταιρισμών και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την τήρηση των διατάξεων του νόμου και του καταστατικού, την εφαρμογή των αποφάσεων των οργάνων διοίκησης, την εξακρίβωση της καταβολής της αξίας των συνεταιριστικών μερίδων και των άλλων οικονομικών υποχρεώσεων των μελών καθώς και αν τηρούνται τα προβλεπόμενα από το νόμο και το καταστατικό βιβλία.

Το Π.Δ. 176/ 2003 καθορίζει τις αρμόδιες Υπηρεσίες του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, αρμόδιες για την εποπτεία των συνεταιρισμών, που είναι:

Η Διεύθυνση Αγροτικού Συνεργατισμού και Ομαδικών Δραστηριοτήτων για νομικοδιοικητικά και η Διεύθυνση Οικονομικού Ελέγχου και Επιθεώρησης για θέματα οικονομικά – λογιστικά. Ο Υπουργός μπορεί να αναθέτει συγκεκριμένα έργα εποπτείας σε υπαλλήλους του Υπουργείου, σε ορκωτούς ελεγκτές, σε ελεγκτές πτυχιούχους ανωτάτων σχολών με άδεια από το Οικονομικό Επιμελητήριο και σε άλλους ειδικούς επιστήμονες ή εμπειρογνώμονες. Η αμοιβή τους καταβάλλεται από την ελεγχόμενη οργάνωση.

Ο διαχειριστικός, λογιστικός και οικονομικός έλεγχος των συνεταιρισμών κάθε βαθμίδας ασκείται:

- Όπου συντρέχουν οι προϋποθέσεις ελέγχου των Ανωνύμων Εταιρειών, με βάση τον κ.ν. 2190/ 1920, από μέλη των ορκωτών ελεγκτών.
- Στους λοιπούς συνεταιρισμούς, από ορκωτούς ελεγκτές ή από ελεγκτές πτυχιούχους ανωτάτων σχολών που έχουν άδεια άσκησης οικονομολογικού επαγγέλματος από το Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, σύμφωνα με το Π.Δ. 475/ 91. Δεν μπορεί να ορισθούν ελεγκτές, υπάλληλοι της ελεγχόμενης ή υπερκείμενης αυτής οργάνωσης. Οι ελεγκτές με τους αναπληρωτές τους ορίζονται από τη Γενική Συνέλευση και μετά τον έλεγχο της οργάνωσης, υποβάλλουν το πόρισμα του ελέγχου στο Διοικητικό Συμβούλιο, το οποίο υποχρεούται να το ανακοινώσει στη Γενική Συνέλευση.

Αν από το πόρισμα του ελέγχου υπάρχουν ενδείξεις ότι έχουν τελεσθεί πράξεις που τιμωρούνται από τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, ή των άλλων ποινικών νόμων, οι ελεγκτές υποχρεούνται μέσα σε δέκα ημέρες να υποβάλλουν το σχετικό

πόρισμά τους ή την έκθεσή τους, στην αρμόδια Εισαγγελική Αρχή και να αναφέρουν στον Υπουργό, τις παραβάσεις του νόμου και του καταστατικού.

Ο τρόπος ελέγχου που επιλέγεται από τον νόμο, αποσκοπεί αφενός στην κατοχύρωση των μελών, που κατά κανόνα δεν είναι σε θέση να σχηματίζουν ίδια αντίληψη για τη διαχειριστική και λογιστική τάξη της συνεταιριστικής οργάνωσης και αφετέρου για την τοποθέτηση σε ενιαία ελεγκτική βάση των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων και των άλλων επιχειρήσεων.

Στο συνεταιριστικό νόμο ορίζεται επίσης η διαδικασία συγχώνευσης συνεταιριστικών οργάνωσης του ιδίου βαθμού με σύσταση νέας, ή με απορρόφηση μιας ή περισσότερων, από άλλη υφιστάμενη οργάνωση. Η διαδικασία που καθορίζεται, προβλέπει αποφάσεις των Γενικών Συνελεύσεων, αποτίμηση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων από επιτροπή εμπειρογνομόνων, τρόπο προσαρμογής των μερίδων που υπολείπονται του ύψους της συνεταιριστικής μερίδας της νέας οργάνωσης, έγκριση του νέου καταστατικού και εκλογή νέου Διοικητικού Συμβουλίου. Οι οργανώσεις που συγχωνεύονται απαλλάσσονται της υποχρέωσης καταβολής φόρου, τελών χαρτοσήμου και φόρου υπέρ τρίτων ως προς τη συγχώνευση.

Με το Ν. 3399/ 2008, θεσπίστηκε να χορηγούνται οικονομικά κίνητρα για συγχώνευση δευτεροβάθμιων Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων μέχρι 300.000 €, και αφορούν αποζημιώσεις αποχωρόντος πλεονάζοντος προσωπικού, κάλυψη ληξιπρόθεσμων ασφαλιστικών εισφορών, καθώς και για δαπάνες μελετών εξυγίανσης της νέας οργάνωσης. Για το υπόψη ζήτημα, προωθείται σήμερα η αναγκαία Κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, που καθορίζονται τα απαιτούμενα δικαιολογητικά καθώς και ο τρόπος εφαρμογής των διατάξεων για τη συγχώνευση.

Οι Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις είχαν την υποχρέωση μέσα σε προθεσμία δύο ετών από την ισχύ του νόμου, να προσαρμόσουν τα καταστατικά τους, στις διατάξεις του. Η προθεσμία αυτή παρατάθηκε για ένα ακόμη χρόνο με αποφάσεις του Υπουργού Γεωργίας.

Όσες συνεταιριστικές οργανώσεις σήμερα, δεν έχουν προσαρμόσει τα καταστατικά τους με αποτέλεσμα διατάξεις του καταστατικού τους να είναι αντίθετες με το νόμο, υπερισχύουν οι διατάξεις του νόμου. Με προσφυγή τους στην αρμόδια δικαστική αρχή και τηρουμένων των διατάξεων της συνεταιριστικής νομοθεσίας,

μπορούν να ζητήσουν σήμερα την τροποποίηση του καταστατικού τους, ώστε να υπάρξει πλήρης εναρμόνιση των διατάξεων του καταστατικού με τις διατάξεις του νόμου.

Εξυπακούεται, ότι μια πιο λεπτομερή ανάλυση του ισχύοντος νομικού πλαισίου, θα απαιτούσε πολύ χρόνο και δεν θα μπορούσε να γίνει τούτο στη σημερινή εκδήλωση.

Η αρμόδια Διεύθυνση Αγροτικού Συνεργατισμού και Ομαδικών Δραστηριοτήτων, στην οποία προΐσταμαι, είναι στη διάθεσή σας, να σας απαντήσει στα όποια ειδικότερα προβλήματα αντιμετωπίζετε, ή ερωτήματα έχετε.

2. «Η αναγκαιότητα της συνεχούς ενημέρωσης και πληροφόρησης των γυναικών της υπαίθρου σε συμπληρωματικές του γεωργικού εισοδήματος δραστηριότητες»

Βιολλέτα Καραμπέτσου, Προϊσταμένη Τμήματος Διεύθυνσης Γεωργικών Εφαρμογών, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Στην ανάπτυξη της υπαίθρου και την συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού, που αποτελούν στόχο τόσο της χώρας μας όσο και όλων των Ευρωπαϊκών χωρών, κυρίως την τελευταία δεκαετία, σημαντικό ρόλο έχει η ανάπτυξη της πολυδραστηριότητας των αγροτικών νοικοκυριών, η βελτίωση του οικογενειακού εισοδήματος και κατ' επέκταση της ποιότητας ζωής.

Σημαντικό φορέα ανάπτυξης της πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο αποτελούν οι γυναίκες είτε ως μεμονωμένοι επιχειρηματίες είτε ως μέλη συνεταιρισμών. Η εκπαίδευση και η συνεχής ενημέρωσή τους, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή άσκηση των δραστηριοτήτων τους στους τομείς που επιλέγουν.

Στην χώρα μας οι φορείς που παρέχουν εκπαίδευση και κατάρτιση είναι:

-Επαγγελματικές σχολές (ΕΠΑ.Σ.) του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (εκπαίδευση μεταγυμνασιακή, αγροτικού χαρακτήρα διάρκειας 2 ετών)

-ΕΠΑ.Σ. Άλλων Υπουργείων.

-Ι.Ε.Κ. Υπουργείου Παιδείας, διάρκειας έως 2 έτη.

-ΕΠΑ.Σ ΟΓΕΕΚΑ «ΔΗΜΗΤΡΑ» με την εποπτεία του ΥΠΑΑΤ.

-Κέντρα «Δήμητρα» του ΟΓΕΕΚΑ «ΔΗΜΗΤΡΑ» για τα προγράμματα κατάρτισης.

Στα πλαίσια του Γ΄ ΚΠΣ ειδικότερα για την κατάρτιση των γυναικών πραγματοποιήθηκαν από τον ΟΓΕΕΚΑ «ΔΗΜΗΤΡΑ» με χρηματοδότηση του ΥΠΑΑΤ και συνδρομή του ΕΚΤ, από το 2005 έως σήμερα, 101 εκπαιδευτικές σειρές για 2360 γυναίκες.

Αναλυτικότερα :

ΕΤΟΣ	ΕΚΠ. ΣΕΙΡΕΣ	ΑΤΟΜΑ
2005	24	556
2006	32	741
2007	40	942
2008	5	121

Τα θέματα που αναπτύχθηκαν ήταν: «Μεταποίηση – Τυποποίηση – Εμπορία Αγροτικών Προϊόντων» και «Αγροτουρισμός».

Επίσης και στο Δ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο (ΕΣΠΑ) θα περιληφθούν προγράμματα κατάρτισης τα οποία θα απευθύνονται στις γυναίκες που δραστηριοποιούνται στον αγροτικό χώρο.

Η χρηματοδότηση θα γίνει από Εθνικούς και Κοινοτικούς πόρους μέσω του ΕΚΤ για τα προγράμματα του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και του Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης για τα προγράμματα του ΥΠΑΑΤ.

Όμως η παρακολούθηση ενός προγράμματος εκπαίδευσης ή κατάρτισης δεν είναι δυνατόν να καλύψει εφ΄ όρου ζωής τη γνώση που χρειάζεται για την άσκηση μίας δραστηριότητας .

Η συνεχής ενημέρωση είναι εκείνη που δίνει τις δυνατότητες για την επιλογή και εφαρμογή της κατάλληλης στρατηγικής και την λήψη μέτρων για διορθωτικές κινήσεις που τυχόν χρειάζονται.

Η συνεχής ενημέρωση στον αγροτικό τομέα αναφέρεται σε ένα μεγάλο φάσμα θεμάτων όπως η βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων, η διασφάλιση της ποιότητας, η πιστοποίηση, η χρησιμοποίηση τεχνικών παραγωγής φιλικών προς το περιβάλλον, οι νέες τάσεις της αγοράς, οι προτιμήσεις του καταναλωτή.

Η συνεχής ενημέρωση έχει ιδιαίτερη σημασία για τις γυναίκες αγρότισσες και τις γυναίκες μέλη συν/σμών, των οποίων ο ρόλος στην οικονομία του αγροτικού

νοικοκυριού και στην αγροτική ανάπτυξη γενικότερα κάθε άλλο παρά βοηθητικός είναι.

Οι δρόμοι της ενημέρωσης είναι :

Ραδιοτηλεοπτικά μέσα.

A.Τηλεοπτικές εκπομπές

Οι τηλεοπτικές εκπομπές του ΥΠΑΑΤ για την ενημέρωση των αγροτών οι οποίες πραγματοποιούνται από τον ΟΠΕΓΕΠ (Οργανισμό που εποπτεύεται από το ΥΠΑΑΤ) είναι:

1. ΓΗ ΤΗΣ ΕΥΦΟΡΙΑΣ διάρκεια 30΄
προβάλλεται σε 35 Περιφερειακά κανάλια
2. ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ διάρκεια 10΄
προβάλλεται στην ΕΤ3 καθημερινά στις 14.10΄ και σε 11 Περιφερειακά κανάλια
3. ΓΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ διάρκεια 30΄
προβάλλεται στην ΕΤ1 κάθε Σάββατο 10.00΄ και σε 10 Περιφερειακά κανάλια
4. ΠΕΡΙ ΓΗΣ Ο ΛΟΓΟΣ διάρκεια 60΄
προβάλλεται στην ΕΤ3 κάθε Κυριακή στις 13.30΄ και σε 1 περιφερειακό κανάλι
5. ΤΑ ΝΕΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΗ διάρκεια 5΄
προβάλλεται στον ΑΛΦΑ καθημερινά στην εκπομπή «Καλημέρα σας» στις 5.45΄

B. Ραδιοφωνικές εκπομπές

1. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΑΓΡΟΤΗ διάρκεια (5΄)
Περιφερειακοί σταθμοί ΕΡΑ
2. ΧΩΡΑ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ διάρκεια (60΄)
ΕΡΤ, και 2 περιφερειακούς σταθμούς
3. ΤΕΡΙΠΝΟΝ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΩΦΕΛΙΜΟΥ διάρκεια (60΄)
38 Περιφερειακούς σταθμούς
3. ΓΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ διάρκεια (60΄)
ΕΤ3 ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ και σε 2 Περιφερειακούς σταθμούς

Έντυπα.

Η Δ/ση Γεωργικών Εφαρμογών του ΥΠΑΑΤ πραγματοποιεί εκτυπώσεις εντύπων τα οποία διαθέτει δωρεάν για την ενημέρωση των αγροτών μέσω των Περιφερειακών και Νομαρχιακών Δ/σεων Αγροτικής Ανάπτυξης, Τοπικών Κέντρων Αγροτικής Ανάπτυξης καθώς και σε εκθέσεις, ημερίδες και ατομικές αποστολές

Συμμετοχή σε ημερίδες – εκθέσεις.

Η συμμετοχή σε εκθέσεις, ημερίδες είναι επίσης σημαντική πηγή ενημέρωσης.

Το ΥΠΑΑΤ:

- οργανώνει εκθέσεις όπως εκείνη που πραγματοποιήθηκε στο Ζάππειο στις 1&2 Σεπτεμβρίου 2008 για την προβολή των παραδοσιακών προϊόντων των γυναικείων συν/σμών
- συμμετέχει με περίπτερο στην Διεθνή Έκθεση Θεσ/νίκης, την έκθεση Agrotica, Αγροτικός Αύγουστος στα Χανιά γιορτή ελιάς και λαδιού στη Σελλασία.
- συμμετέχει ως συνδιοργανωτής σε τοπικές εκθέσεις και ημερίδες που πραγματοποιούνται σε πολλούς νομούς της χώρας.

Το έτος 2008 με συνδιοργάνωση του ΥΠΑΑΤ έχουν υλοποιηθεί συνολικά 61 εκθέσεις και ημερίδες.

Παρακολούθηση προγραμμάτων βραχείας διάρκειας (1-3 ημέρες).

Τέτοια προγράμματα περιλαμβάνονται στο σχεδιασμό του Ε.Π. Αλέξανδρος Μπαλταζής του ΥΠΑΑΤ.

Χρήση του Διαδικτύου.

Ένα σύγχρονο και γρήγορο τρόπο ενημέρωσης με μεγάλες δυνατότητες αποτελεί η χρήση του διαδικτύου.

Αναζήτηση της ενημέρωσης στα ΤΟΚΑΑ.

Για το τέλος άφησα την ενημέρωση μέσα από τα Τοπικά Κέντρα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΤοΚΑΑ). Όλοι παρακολουθήσαμε χθες τα εγκαίνια του ΤΟΚΑΑ Μυτιλήνης.

Το ΥΠΑΑΤ σε εφαρμογή του Νόμου 3399/05, προχώρησε στην ίδρυση και λειτουργία των Τοπικών Κέντρων Αγροτικής Ανάπτυξης ένα στην Πρωτεύουσα κάθε νομού. Σκοπός τους είναι η ενίσχυση των ενεργειών ενημέρωσης στην πρώτη γραμμή, στο χώρο που δημιουργούνται και διαμορφώνονται οι ανάγκες ενημέρωσης.

Η στελέχωση της τόσο με έμπειρο επιστημονικό δυναμικό με απόσπαση από άλλες υπηρεσίες κάθε νομού όσο και με πρόσληψη νέου επιστημονικού προσωπικού όλων των ειδικοτήτων που χρειάζονται, αναμένεται να οδηγήσει στην ελαχιστοποίηση της έλλειψης ενημέρωσης στον αγροτικό χώρο.

Έχει τονιστεί ιδιαίτερα η ανάγκη να συμπεριληφθεί στο προσωπικό που θα στελεχώσει τα ΤοΚΑΑ και η ειδικότητα της Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας για την καλύτερη ενημέρωση και στήριξη της Ελληνίδας αγρότισσας.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας.

3. «Η ανάγκη δικτύωσης των Γυναικείων Συνεταιρισμών»

Νίκος Γκοτσίνας, Προϊστάμενος Υπηρεσίας Εκπαίδευσης ΠΑΣΕΓΕΣ

Οι γυναίκες της υπαίθρου αποτελούν την πλειοψηφία του παγκόσμιου αγροτικού πληθυσμού, σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Αγροτών - Παραγωγών (IFAP) που γνωστοποιήθηκαν με την ευκαιρία του εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας της Γυναίκας της Υπαίθρου στις 15 Οκτωβρίου, και διαδραματίζουν ένα ζωτικό ρόλο ως παραγωγοί τροφίμων σε ένα κόσμο όπου οι κλιματικές αλλαγές ενδέχεται να αλλάξουν ριζικά το αγροτικό τοπίο κάτι που και πάλι θα βρει τις αγρότισσες στην πρώτη γραμμή.

Στην χώρα μας οι «γυναικείοι» συνεταιρισμοί αποτελούν πια θεσμό και δίνουν στις γυναίκες της υπαίθρου την δυνατότητα να επιχειρήσουν και να συμβάλλουν θετικά στην δημιουργία πρόσθετων εισοδημάτων στην περιφέρεια. Πρόκειται για ένα μοντέλο που εμπνέει όλο και περισσότερο και προσφέρει όχι μόνον την δυνατότητα αξιοποίησης της γεωργικής παραγωγής αλλά και της στροφής σε ποιοτικά, παραδοσιακά προϊόντα.

Έχοντας κατακτήσει μια σοβαρή πλέον θέση στις τοπικές κοινωνίες οι γυναικείοι συνεταιρισμοί αναζητούν ένα στρατηγικό στόχο περαιτέρω ανάπτυξης που ταυτόχρονα θα αποτελεί και πρότυπο ανάδειξης της συνεταιριστικής ιδέας, μέσω της δικτύωσής τους, στόχο τον οποίο η ΠΑΣΕΓΕΣ συμμαρύνεται και ενισχύει.

Η δικτύωση των γυναικείων συνεταιρισμών μας έχει απασχολήσει εδώ και πολύ καιρό, τουλάχιστον από το 1999, οι πιο παλιές θα θυμούνται ίσως, και το γεγονός ότι το συζητάμε και πάλι είναι ίσως δείγμα αδυναμίας ή δείγμα ότι υπήρξαν στο μεσολαβήσαν διάστημα αλλαγές που την καθιστούν είτε ανέφικτη είτε μη επιθυμητή.

Το ανέφικτο θα το απορρίψω ως υπόθεση εργασίας γιατί είμαι πεπεισμένος ότι δεν καταφέρνουμε μόνον αυτό που δεν θέλουμε.

Την άποψη ότι πρόκειται για δείγμα αδυναμίας μπορούμε να το συζητήσουμε, να εντοπίσουμε λάθη, παραλείψεις και να τα θεραπεύσουμε. Σε επιμέρους συναντήσεις μου με προέδρους και μέλη γυναικείων συνεταιρισμών άκουσα συχνά παράπονα,

έγινα αποδέκτης κλίματος έντασης, όμως εξακολουθώ να πιστεύω ότι λύσεις υπάρχουν αν το επιθυμούμε, και σε αυτό θέλω να επιμείνω.

Τα τελευταία χρόνια οι γυναικείοι συνεταιρισμοί ακολούθησαν ξεχωριστές πορείες, επιλέγοντας διαφορετικές στρατηγικές ανάπτυξης ή για ορισμένους επιβίωσης. Διαφοροποίηση παραγωγής, διαφοροποίηση δραστηριοτήτων, αναζήτηση δικτύων πώλησης κλπ.

Η δικτύωση όμως δεν έπαψε να υπάρχει στο μυαλό πολλών σαν μια ακόμα δυνατότητα για την ανάπτυξή τους.

Η δικτύωση – και το θέμα μένει ανοιχτό σε συνεισφορές – παραμένει κατά την άποψή μου σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία τους και την περαιτέρω ανάπτυξή τους.

Κατ' αρχάς υπάρχει η λογική του λόμπι, που δεν θα πρέπει να το βλέπουμε πάντα αρνητικά αν και ο όρος στις μέρες μας φορτίζεται συχνά αρνητικά. Δικτυωνόμαστε γιατί έτσι δυναμώνει η φωνή μας (αυτή άλλωστε δεν είναι και η φιλοσοφία του συνεταιρισμού;), γιατί έτσι μπορούμε να διεκδικήσουμε όχι αυτό που δεν μας ανήκει αλλά αυτό που μας ανήκει, γιατί έτσι εξασφαλίζουμε καλύτερη πρόσβαση στις πηγές λήψης αποφάσεων και μεταφέρουμε τον δικό μας προβληματισμό. Το μοίρασμα της πίτας (είτε πρόκειται για χρηματοδοτήσεις, είτε για υλοποίηση προγραμμάτων κατάρτισης, κλπ) γίνεται ευκολότερο και αποτελεσματικότερο μέσα από την λειτουργία ενός δικτύου.

Θα φέρω το παράδειγμα των εθνικών θεματικών δικτύων της ΚΠ EQUAL, επειδή ξέρω ότι κάποιες από εσάς συμμετέχετε στο Εθνικό Θεματικό Δίκτυο της Κοινωνικής Οικονομίας ή στο Εθνικό Θεματικό Δίκτυο της Επιχειρηματικότητας. Ως μέλος της συντονιστικής ομάδας του τελευταίου, στο οποίο συμμετέχουν περίπου 120 φορείς από όλη την Ελλάδα, μπορώ να σας πω ότι ξαφνικά διαπιστώσαμε ότι οι προτάσεις μας (που αν τις καταθέταμε μεμονωμένα όχι δεν θα είχαν τύχη αλλά ίσως να μην έφθαναν ποτέ να ακουστούν), ενσωματώνονται στις πολιτικές του Υπουργείου Απασχόλησης. Μαζί μάλιστα με το Δίκτυο της Κοινωνικής Οικονομίας συντονίζουμε τα βήματά μας για ακόμα μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Δεν χρειάζεται να επιμείνω στο αυτονόητο.

Πέραν αυτού ωστόσο ένα Δίκτυο θα μπορούσε να συμβάλλει σε πολλά ακόμα:

- Πρώτο κατά σειρά μια κοινή παρουσία σε εθνικό επίπεδο με στόχο να κατοχυρώσει στην συνείδηση του καταναλωτικού κοινού την έννοια του προϊόντος των γυναικείων συνεταιρισμών με όλα όσα εμείς του δίνουμε και

τα θεωρούμε αυτονόητα χωρίς να είναι (ποιοτικό, αγνό, σίγουρο...). Πρόκειται για μια παρουσία μέσω διαφήμισης και προβολής σε πολλά επίπεδα (π.χ. παρουσία σε εκθέσεις όταν το κόστος για τον ένα είναι απαγορευτικό).

- Η δημιουργία ενός σήματος (αυτό συναρτάται με το προηγούμενο) που θα δίδεται σε όλα τα μέλη του Δικτύου που βεβαίως θα πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές και θα συμβάλλει στην ταυτοποίηση των προϊόντων και στην επένδυση από το καταναλωτικό κοινό μεγαλύτερης αξιοπιστίας.
- Στην αναζήτηση νέων αγορών ιδίως στα πολύ μεγάλα αστικά κέντρα.
- Στην συμμετοχή του Δικτύου σε ευρωπαϊκά προγράμματα για ανταλλαγή τεχνογνωσίας και εμπειριών, ανάδειξης και κωδικοποίησης «προτύπων καλών πρακτικών».
- Στην δημιουργία άμεσα ενός help desk (ας πούμε ενός γραφείου διασύνδεσης και στήριξης) που θα δεχόταν και απαντούσε σε κάθε λογής αιτήματα και απορίες (τυποποίηση, συσκευασία, φορολογία, ασφάλιση, νομικά θέματα, θέματα υγιεινής, πιστοποίηση...).

Στα χέρια σας έχετε ήδη ένα εργαλείο, που υφίσταται νομικά και φορολογικά. Έχω γίνει αποδέκτης των επιφυλάξεών σας, των παραπόνων σας και είναι μια συζήτηση που την θεωρώ αντιπαραγωγική. Αν κάτι δεν μας αρκεί, δεν μας καλύπτει απλά το αλλάζουμε, αλλά το αλλάζουμε μέσα από την συμμετοχή, μέσα από δραστήριες πρωτοβουλίες. Τίποτε δεν είναι δεδομένο για να μην επιδέχεται αλλαγή και θεωρώ ότι είναι κατάκτηση ένα όργανο που δεν συμμετέχετε παρά μόνον εσείς και το οποίο δεν εξαρτάται ούτε από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, ούτε από τις διάφορες βαθμίδες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ούτε από την ΠΑΣΕΓΕΣ, ούτε από τις Περιφέρειες με τις οποίες όμως πρέπει να συνεργάζεται και να συνομιλεί.

4. «Παρουσίαση έρευνας *Η εργασία των γυναικών στον αγροτικό οικογενειακό χώρο*»

Ιωάννα Βαλλίνα, Αρχιτέκτονας, Φοιτήτρια Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Γυναίκες και Φύλα», Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Με την ευκαιρία της σημερινής ημέρας θα παρουσιάσω συνοπτικά την διπλωματική εργασία που εκπόνησα στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Ιστορική και Κοινωνική Ανθρωπολογία», κατά τα έτη 2003 και 2004, με επιβλέπουσα την κ. Βασιλική Μουτάφη.

Στόχος της εργασίας είναι τόσο μέσα από θεωρητικές αναλύσεις όσο και μέσα από δεδομένα εθνογραφικών εργασιών να ασχοληθώ με τη διάκριση ιδιωτικού και δημόσιου σε σχέση με τη θέση και τη δράση της γυναίκας στην ελληνική αγροτική κοινωνία. Η χρήση της διάκρισης δημοσίου-ιδιωτικού ως αναλυτικού εργαλείου για τη μελέτη του ελληνικού αγροτικού οικισμού ήταν σημαντική, ωστόσο πολλές φορές συνέβαλε στο να συσκοτιστούν οι ποικίλες αποχρώσεις της γυναικείας δράσης, όσον αφορά κυρίως στην συμπληρωματικότητα των δράσεων των φύλων⁵.

Ο συσχετισμός του γοήτρου και της εξουσίας με ό,τι ονομάστηκε δημόσια σφαίρα και η απόδοσή τους στους άνδρες οδήγησε στην εντύπωση ότι οι γυναίκες έχουν περιορισμένη πρόσβαση στις δύο αυτές κατηγορίες. Οι σύγχρονες ανθρωπολογικές μελέτες επισημαίνουν ότι η εντύπωση αυτή δε συνάδει με τα αποτελέσματα των γυναικείων δραστηριοτήτων και στο παρόν κείμενο θα αναζητήσουμε το πλαίσιο όρων που ερμηνεύει ολοκληρωμένα τη γυναικεία δράση.

Η θέση μου είναι ότι γυναίκα δραστηριοποιείται τόσο στον οικιακό όσο και στον έξω-οικιακό χώρο και ότι οι διάφορες δράσεις στον οικιακό χώρο έχουν σημασία στη δημόσια σφαίρα. Μέσω του οικιακού χώρου η γυναικεία εξουσία επενεργεί στο δημόσιο χώρο σε επίπεδο πολιτικό και οικονομικό. Απαιτείται ο εντοπισμός των τρόπων που συμβαίνει αυτό αλλά και αντίστροφα οι τόποι όπου το δημόσιο εμφανίζεται στο οικιακό.

Η μελέτη βασίζεται στα εθνογραφικά κείμενα για τον ελληνικό χώρο, κυρίως τον αγροτικό, και σε ανθρωπολογικά κείμενα που σχολιάζουν τις εθνογραφίες και αναφέρονται στο σχετικό θεωρητικό πλαίσιο τους. Ευκαιρία για την ανάδυση ερωτημάτων για τον αγροτικό χώρο αποτέλεσε η παραμονή της γράφουσας στον αγροτικό οικισμό Παράκοιλα της Λέσβου, από τον Αύγουστο ως των Δεκέμβριο του 1999 και από τον Απρίλιο ως το Δεκέμβριο του 2000, για την εκπόνηση αρχιτεκτονικής έρευνας. Κατά την παραμονή συνέλεξα υλικό, δηλαδή φωτογραφίες, σκίτσα και σχέδια του οικισμού, που αποτύπωναν χωρικά τις δραστηριότητες των

⁵ Η Dubisch υποστηρίζει ότι η ανθρωπολογική κατασκευή του διπόλου τιμή/ ντροπή, που κυριάρχησε στη μελέτη του λεγόμενου «Μεσογειακού χώρου», συνέβαλε στην παράλειψη από τα ανθρωπολογικά κείμενα της γυναικείας εξουσίας και του γυναικείου γοήτρου [2000: 246]

κατοίκων εντός του πυρήνα κατοικίας αλλά και στην ύπαιθρο, το πεδίο των αγροτικών δραστηριοτήτων, ενώ επέτρεπαν την οργάνωση της τυπολογίας των κατοικιών. Για τη μελέτη του εσωτερικού της παραδοσιακής κατοικίας των Παρακοίλων και της εξέλιξής της συλλέχθηκε υλικό από 35 κατοικίες. Η παρούσα μελέτη δεν απαντά στα ερωτήματα που αφορούν στα Παράκοιλα αλλά αναζητά το θεωρητικό πλαίσιο για μελλοντική απάντησή τους.

Οι όροι εξέτασης της γυναικείας εργασίας

Προκειμένου να γίνει ορατή η σημασία της οικιακής γυναικείας εργασίας, απαιτήθηκε η στροφή των επιστημόνων στη θεώρηση των γυναικών ως δρώντων υποκειμένων που αναζητούν κοινωνικά συγκροτημένους τρόπους για να επιτύχουν τους στόχους τους και επιτρέπει να αποφύγουμε την ανδροκεντρική σκοπιά. Οι γυναίκες ασκούν «την ποιητική της θηλυκότητας» [Dubisch 2000: 256] και δεν εκλαμβάνονται πλέον ως παθητικά αντικείμενα του πολιτισμικού συστήματος.

Η υποτίμηση της γυναικείας εργασίας από ανθρωπολογικές μελέτες βασίστηκε στην κυρίαρχη διάκριση ανάμεσα στην ιδιωτική οικιακή σφαίρα και τον χώρο εργασίας που αποτέλεσε ένα σημαντικό στοιχείο της σκέψης της Βόρειας Ευρώπης στον 19^ο αιώνα. Είναι πιθανό η διάκριση ιδιωτικό /δημόσιο να μεταφέρθηκε στη μελέτη του Μεσογειακού χώρου χωρίς την απαραίτητη προσοχή στις χρήσεις των χώρων και την σημασία τους. Κατά συνέπεια οι αναφορές στην ανωτερότητα της δημόσιας ανδρικής σφαίρας πιθανόν να αντικατοπτρίζουν την αγγλοσαξονική αντιπάθεια για την οικιακότητα, που ήταν ευρέως διαδεδομένη στις μεταβιομηχανικές και αστικές περιοχές. Ως γηγενές για τον ελληνικό χώρο ανάλογο του ιδιωτικό/ δημόσιο προτάθηκε η αντίστιξη «δικοί μας»/ξένοι.

Σκοπός μου είναι να παρουσιάσω τη θεωρία της ποιητικής της θηλυκότητας, η οποία υπερβαίνει τα όρια του διπόλου δημόσιο/ ιδιωτικό και επιτρέπει μία ολοκληρωμένη εικόνα της γυναικείας οικιακής δράσης. Η γυναικεία ταυτότητα συγκροτείται πολιτισμικά όσο και η ανδρική και απαιτείται μια δημόσια έκφραση και επικύρωση για την διατήρησή της. Όλοι οι κοινωνικοί ρόλοι είναι δημόσιοι γιατί ορίζονται και αξιολογούνται από μία ευρύτερη κοινότητα [Dubisch 2000: 260]. Επομένως δημόσιος δεν είναι μόνο ο χώρος των ανδρών αλλά και ο χώρος έκφρασης της γυναικείας ταυτότητας, γεγονός που επιβάλλει τη διεύρυνση της κατηγορίας δημόσιο.

Η στενή σχέση της οικογενειακής σφαίρας με τη δημόσια στον αγροτικό οικισμό, βοήθησε στην κατανόηση της δημόσιας ρόλο της γυναικείας δράσης, στην πολιτική

και την οικονομική και την κοινωνική ζωή. Τόσο στο δημόσιο όσο και στο ιδιωτικό εμφανίζεται σε σημαντικό βαθμό η κοινή παράμετρος της οικογένειας και της συγγένειας.

Ο οικιακός χώρος ως προβολή της οικογενειακής εστίας είναι στο επίκεντρο της γυναικείας δραστηριότητας στην διαδικασία κατασκευής του εαυτού της. Η γυναίκα είναι υποχρεωμένη στην οικογένεια για την κοινωνική της ύπαρξη, είναι «κυρά στο σπίτι της» και το χρέος αυτό δεν καλύπτεται παρά τις ατελείωτες ώρες εργασίας στο σπίτι [Hirschon 1989:145].

Οι εθνογραφίες που εξετάστηκαν στην εργασία ανήκουν σε διαφορετικές περιόδους - ξεκινώντας από την δεκαετία του 1960 καταλήγουν στις αρχές του 1990 - και καλύπτουν γεωγραφικά ένα μεγάλο μέρος τους Ελλαδικού χώρου. Επομένως από τότε πολλά έχουν αλλάξει και υπάρχει πεδίο για νέα έρευνα.

Έχοντας, επιγραμματικά έστω, ασχοληθεί ήδη με το νόημα που αποδίδεται στις έννοιες ιδιωτικός χώρος, οικιακός χώρος και σπίτι/ οίκος, μπορούμε να περάσουμε στην εξέταση των γυναικών ως υποκειμένων που δραστηριοποιούνται εντός των χώρων αυτών. Οι σκοποί και τα μέσα των γυναικών θα αποκαλύψουν τις διαστάσεις και την εμβέλεια των γυναικείας δράσης και ειδικά της γυναικείας εργασίας.

Θα εξεταστεί συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζεται στην ελληνική εθνογραφία η συμβολή της γυναικείας εργασίας τόσο στην οικονομία της οικογένειας και κατ' επέκταση της κοινότητας, όσο και στην πολιτική, καθώς και στη δημόσια εικόνα της οικογένειας. Κατά συνέπεια, θα ελεγχθεί ο βαθμός στον οποίο οι γυναίκες διαθέτουν εξουσία, επιρροή και γόητρο. Τέλος, θα αναδειχθεί η συμβολή των γυναικείων οικιακών δραστηριοτήτων στη δημιουργία και διατήρηση των δικτύων της συγγένειας, στην θρησκεία, όπως εμφανίζεται εντός του οίκου, και στην υλική μορφή του σπιτιού, που αφορά στα αντικείμενα, την τάξη και το συμβολισμό.

Πολιτικές αποφάσεις και εξουσία εντός του οίκου

Όσον αφορά στις πολιτικές αποφάσεις και την εξουσία εντός του οίκου, σε κοινότητες όπου οι σχέσεις συγγένειας και αγχιστείας ταυτίζονται με τις πολιτικές, η έννοια της εξουσίας απομακρύνεται από τις νομικά διαμορφωμένες δομές και προσεγγίζει την οικιακή σφαίρα.

Η κατοχή προίκας είναι ένας σπουδαίος παράγοντα της γυναικείας οικιακής εξουσίας. Ωστόσο η περιουσία, που αποτελεί αδιαμφισβήτητα ένα πόρο κοινωνικής αξίας, μπορεί να λαμβάνει άυλη μορφή: τελετουργική γνώση, ειδικές ικανότητες ή

ακόμα και τιμή ή υπόληψη. Η ίδια η εκπλήρωση του μητρικού ιδεώδους μπορεί να θεωρηθεί ως ο «σημαντικότερος δομικός παράγοντας» της γυναικείας εξουσίας που μεταφράζεται στον ζωτικό ρόλο του ελέγχου της ψυχής και της ιδεολογίας του ατόμου. Οι ελληνίδες συμβολίζουν και αναπαράγουν σημαντικά στοιχεία της κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής και οικονομικής απομόνωσης του οίκου, την αξία της σκληρής δουλειάς και το αναπόφευκτο και την προσωπική ανάγκη της κοινωνικής συναναστροφής. Έχουν την ικανότητα να διαμορφώνουν την κοινωνία, να συμβολίζουν και να συντηρούν κεντρικές αξίες [Dubisch 1986:22].

Η ίδια η ιδεολογία του φύλου μπορεί να αποδώσει ή να στερήσει εξουσία. Η πραγμάτωση του γυναικείου ιδεώδους παρέχει, κατά ένα μέτρο, έλεγχο πάνω στη ζωή της γυναίκας. Στη σφαίρα της εξουσίας αναφέρεται η αρνητική δύναμη των γυναικών που αφορά την εξάρτηση της τιμής της οικογένειας από τη συμπεριφορά τους και την υπονοούμενη απειλή που λανθάνει, χωρίς να εκφράζεται, της πιθανής απρεπούς συμπεριφοράς. Στη σφαίρα του πολιτικού μπορεί να ενταχθεί το μέγεθος του κόπου που καταβάλλουν οι γυναίκες για να κρατούν την τάξη του νοικοκυριού, που επιτρέπει στους άνδρες να διατηρούν την δημόσια τιμή τους, υπενθυμίζοντας συνεχώς το βαθμό της εξάρτησης των ανδρών απ' αυτές και δημιουργώντας τους την υποχρέωση να κάνουν από την πλευρά τους ό,τι απαιτείται για την οικογενειακή τιμή. Η δυνατότητα να δημιουργούν και να διατηρούν ένα χρέος απέναντί στους άνδρες είναι για την Friedl μία πραγματική μορφή εξουσίας των γυναικών [Friedl 1986: 50].

Η αφετηρία της εξουσίας είναι υλική και ιδεολογική. Βασίζεται στη σχέση του ατόμου με τα μέσα παραγωγής, αλλά και στη δυνατότητα συμμετοχής του σε πολιτικές και θρησκευτικές δραστηριότητες. Ειδικά στα μητρεστιακά περιβάλλοντα, είναι εκείνες που λαμβάνουν αποφάσεις, αντιπροσωπεύουν το νοικοκυριό στις θρησκευτικές τελετές και μεσολαβούν για την σύναψη γάμων, σημειώνει ο Παπαταξιάρχης, αναφερόμενος στη Μουριά της Λέσβου [1995, 223]. Και στο Καστελόριζο οι γυναίκες από τον γυναικείο χώρο που είναι ο οικισμός- σε αντίθεση με τον ανδρικό χώρο, τη θάλασσα- ελέγχουν απόλυτα τη γαμήλια αγορά και τη σύναψη συμφερόντων γάμων [Τσενόγλου 1993: 86].

Οικονομικά ζητήματα του οίκου

Η προίκα συνιστά μία σχέση με τα μέσα παραγωγής. Ως ένα σύνολο υλικών αγαθών επενδύεται με την εξουσία της ιδιοκτησίας, τόσο εκείνου που μεταβιβάζει, όσο και εκείνου που τα αποκτά και τα διαχειρίζεται στη συνέχεια. Η κινητή προίκα είναι ένα πεδίο γυναικείας παραγωγής ή επιλογής γύρω από το οποίο μπορούν να

αναζητηθούν οι στρατηγικές των γυναικών, όσον αφορά στην οικονομική εξουσία. Το ίδιο ισχύει και για την οικιακή οικονομία που αφορά την καθημερινή διαχείριση του νοικοκυριού. Η σχέση, λοιπόν, των γυναικών με την οικιακή οικονομία έχει δύο όψεις: αφ' ενός την συμμετοχή στην ιδιοκτησία της ακίνητης περιουσίας και των μέσων παραγωγής, αφ' ετέρου την άμεση συμβολή των ίδιων των γυναικών στην οικιακή παραγωγή μέσω της εργασίας τους εντός του οίκου

Προίκα

Στις περιπτώσεις που ακολουθείται μητρογραμμική μεταβίβαση του σπιτιού και γυναικοτοπική εγκατάσταση, η ιδιοκτησία των κατοικιών από τις γυναίκες και η διαχείρισή των πόρων του νοικοκυριού τους παρέχει οικονομική ανεξαρτησία. Στην μελέτη για την Ερεσσό, της Δυτικής Λέσβου, όπου η εγκατάσταση είναι γυναικοτοπική, οι Pavlides και Hesser [1986: 72] επισημαίνουν ότι τα σπίτια κτίζονται ή ανακαινίζονται για να δοθούν ως προίκα. Οι γυναίκες συμμετέχουν ενεργά στις αποφάσεις που αφορούν τη γη και την καλλιέργειά της, αλλά αυτό συμβαίνει εντός του οίκου και καλύπτεται από το πέπλο της ανδρικής κυριαρχίας. Συμμετέχουν αντίστοιχα και στις συζητήσεις για τους μέλλοντες γαμπρούς τους καθώς η προίκα της κόρης απαρτίζεται από την προίκα της μητέρας.

Η Γαλανή–Μουτάφη [1993: 248] σε μία περιοχή γυναικοτοπικής εγκατάστασης, περιγράφει μια νέα λειτουργία του νέου σπιτιού που αποτελεί προίκα της γυναίκας και διευρύνει τα όρια των οικιακών δραστηριοτήτων των γυναικών. Στο Κοκκάρι της Σάμου τα ισχυρά συγγενικά δίκτυα μεταξύ γυναικών και η ιδιοκτησία των προικίων σπιτιών ενίσχυναν τη δραστηριοποίηση των γυναικών στον τομέα του τουρισμού. Ο τουρισμός αναπτύχθηκε ως επέκταση της οικιακής εργασίας, που βοήθησε τις γυναίκες να συνδυάζουν την παραγωγή εισοδήματος με την «συνεπή ενασχόληση» με τις οικιακές εργασίες [Γαλανή–Μουτάφη 1993: 128]. Οι γυναίκες στο Κοκκάρι διαπραγματευόμενες τα όρια της οικιακότητας αποκτούν οικονομική αυτονομία και εξουσία για τη λήψη αποφάσεων, δρώντας ωστόσο με γνώμονα την ευημερία της οικογένειας που εξακολουθεί να είναι, κατά ομολογία τουλάχιστον, στόχος των στρατηγικών τους. Είναι προφανές ότι όσον αφορά στον οικιακό προϋπολογισμό, οι γυναίκες σε μητρεστιακές κοινότητες διαθέτουν αυτονομία, ενώ μπορούν να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες για αύξηση του οικιακού εισοδήματος μέσω παρεμφερών με τις οικιακές ενασχολήσεις τους δραστηριότητες όπως στον τουρισμό.

Παραγωγή προικιών

Σε περιβάλλοντα με πατρογραμμική μεταβίβαση του οίκου η οικονομική συμβολή της γυναικείας αυτής παραγωγής είναι πολύ σημαντική καθώς το μέγεθος της κινητής προίκας (προικιά και οικοσκευή) είναι επαρκές για όλη τη διάρκεια του έγγαμου βίου και η αξία της συνήθως μεγαλύτερη από την αξία της ακίνητης προίκας, η οποία αποτελείται από χωράφια μικρής αξίας που μεταβιβάζονται μητροπλευρικά.

Η προίκα συμπεριλαμβάνει την οικοσκευή, μέρος της οποίας μπορούσε να έχει αγοραστεί από τις οικονομίες της ίδιας της νέφης και της μητέρας της πριν το γάμο· παραδοσιακά η συγκέντρωση της οικοσκευής που απάρτιζε την προίκα ανήκε στη δικαιοδοσία της μητέρας και ξεκινούσε από πολύ νωρίς: «στην κούνια το μωρό κι η προίκα στο μπαούλο».

Με την συμβολή της στην προίκα της, η γυναίκα στην Ερεσσό είχε ένα θεμελιώδη ρόλο ως τεχνίτρια στην κατασκευή του σπιτιού και στην «γαμήλια συνδιαλλαγή» που ένωνε κοινωνικά δύο οικογένειες. Η εργασία της γυναίκας ήταν απαραίτητη, αναγνωριζόταν, εκτιμώταν και τελικά ανταμειβόταν με ένα επιτυχημένο προξενιό. Η νέα γυναίκα και η μητέρα της επένδυναν πολλά χρόνια εργασίας στην παραγωγή των αντικειμένων που κάλυπταν τις εσωτερικές επιφάνειες του σπιτιού, τα οποία είναι τα μόνο αντικείμενα αξίας του σπιτιού και είναι ιδιαίτερα ορατά [Pavlidis και Hesser 1986: 73]. Τα καλά υφαντά, τα κεντήματα, τα πλεκτά και οι δαντέλες εκτίθενται με περηφάνια την ημέρα του γάμου αλλά και σε κάθε εορταστική περίπτωση του νοικοκυριού. Στο παρελθόν -στην πρώτη και δεύτερη υπό εξέταση περίοδο στην μελέτη των Pavlidis και Hesser 1850 ως 1889, 1889 ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο - ό,τι πολύτιμο βρισκόταν στο σπίτι είχε παραχθεί από γυναίκες [1986: 77].

Η παραγωγή των υφασμάτων της προίκας αποτελεί ένα άλλο είδος περιουσίας των γυναικών, με την έννοια της τεχνογνωσίας. Το ράψιμο, το πλέξιμο και το κέντημα, εμφανίζονται από τους σύγχρονους μελετητές ως σημαντικές εργασίες παραγωγής οικονομικού και συμβολικού κεφαλαίου, που αποτελούν βάση για το γόητρο της οικογένειας. Οι γυναίκες, ως παραγωγοί της προίκας τους συγκροτούν και καταξιώνουν την έμφυλη ταυτότητά τους, μέσω της εξειδικευμένης εργασίας τους.

Η παραγωγή της προίκας και η τελετουργική παρουσίασή της στο δημόσιο χώρο μπορεί να ειπωθεί ως ένα είδος αγωνιστικής αναμέτρησης μεταξύ των γυναικών. Παράγει σημασία και πρόσθετη αξία στην γυναικεία ταυτότητα, αποτελεί ένα πεδίο ποιητικής της θηλυκότητας. Πρόκειται για επιδεικτική παραγωγή που συγκροτεί τον

ιστό της σχετικής αξίας των γυναικών του οικισμού. Μέσω αυτής της πρακτικής, η γυναίκα προσδίδει ή κερδίζει γόητρο για τον εαυτό της και την οικογένειά της

Εργασία για τη συγγένεια

Στον αγροτικό οικισμό, εκτός από τη στενή σχέση με τη μητέρα, οι γυναίκες είναι εκείνες που συντηρούν τα συγγενικά δίκτυα. Υπάρχει ένα πεδίο γυναικείας γνώσης που αποκαλύπτεται στις περιπτώσεις αυτές και αφορά τις επισκέψεις, την ανταλλαγή φαγητών και δώρων, την επικοινωνία στις εορτές, καθώς και τη φροντίδα για τις διάφορες τελετές (βαφτίσια, μνημόσυνα και γάμους). Προϊόν της εργασίας και της φροντίδας των γυναικών φαίνεται να είναι και η διατήρηση των δεσμών με τους μετανάστες, μέσα από γράμματα, κάρτες και αποστολή αγροτικών προϊόντων.

Οι παραπάνω πρακτικές ονομάστηκαν από τη di Leonardo «καθήκοντα της συγγένειας» [di Leonardo 1987 σε Dubisch 1998:111] και είναι τρόποι για να συντηρούνται τα οικογενειακά δίκτυα. Η Dubisch [1998:111] σημειώνει ότι και στην Ελλάδα οι γυναίκες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οργάνωση των κοινωνικών αλληλοδράσεων ανάμεσα στις οικογένειες, καθώς τα καθήκοντα της συγγένειας είναι, όπως και το νοικοκυριό, γυναικεία υπόθεση.

Τα καθήκοντα της συγγένειας είναι μία κατεξοχήν δημόσια πλευρά της οικιακής εργασίας των γυναικών. Έχουν ως αποδέκτες άτομα που δεν ανήκουν στην οικιακή ομάδα και είναι ένα πεδίο που παρέχει δυνατότητα στις γυναίκες να διαπραγματευτούν τα όρια της συγγένειας. Επιπλέον, μέσα από τα καθήκοντα αυτά, οι γυναίκες συγκροτούν την εικόνα του εαυτού τους και της οικογένειάς τους.

Θρησκεία

Η θρησκεία αποτελεί ένα δημόσιο εξω-οικιακό χώρο για τις γυναίκες, πεδίο στο οποίο συχνά πραγματώνεται η οικιακή δύναμη των γυναικών [Παπαταξιάρχης 1998: 57]. Οι γυναίκες εκτελούν τις τελετές και τα άλλα καθήκοντα προς τους νεκρούς, τα οποία μόνο αυτές μπορούν να εκπληρώσουν: ανάβουν τα καντήλια μπροστά στις οικογενειακές εικόνες, προσεύχονται για τα παιδιά τους, φροντίζουν τις εκκλησίες και τα μνήματα και γενικά συνδέουν τις οικογένειές τους με τον κόσμο των πνευμάτων. Οι γυναίκες ως προσκυνήτριες προσφέρουν κεριά λουλούδια εικόνες, λάδι και αντικείμενα που έχουν πλέξει ή κεντήσει. «Μολονότι η εκκλησιαστική ιεραρχία αποτελείται αποκλειστικά από άνδρες το μεγαλύτερο μέρος των θρησκευτικών δραστηριοτήτων έξω από την εκκλησία εκτελείται από γυναίκες δίνοντας στη θρησκεία μία θηλυκή χροιά» [Dubisch 1998:116]

Οι τελετουργικές πρακτικές που λαμβάνουν χώρα εντός του οίκου, προκειμένου να συντηρείται η σχέση των ατόμων με το Θεό, συγκροτούν το κοινωνικό νόημα του κτισμένου περιβάλλοντος. Οι συναφείς με τη θρησκεία γυναικείες δραστηριότητες, συγκροτούν τη «λαϊκή» θρησκεία στην Ελλάδα, την οποία χειρίζονται και ως ένα βαθμό δημιουργούν οι γυναίκες.

Στο επίκεντρο των πρακτικών βρίσκεται το εικονοστάσι, όπου φυλάσσονται οι εικόνες του σπιτιού και διάφορα αντικείμενα που μεταφέρουν οι γυναίκες από την εκκλησία: αγιασμό (αγιασμένο νερό), αγιασμένα λουλούδια. Στα οικιακά θρησκευτικά καθήκοντα συμπεριλαμβάνεται και η παρασκευή συγκεκριμένων τροφών: το πρόσφορο, μία προσφορά από την οικογένεια σε εορταστικές περιστάσεις προς την εκκλησία.

Οι οικιακές θρησκευτικές πρακτικές αποτελούν για τις γυναίκες ένα ακόμα πεδίο κατασκευής της εικόνας του εαυτού και της οικογένειας. Ως αντιπρόσωποι της οικογένειάς τους, οι γυναίκες συμμετέχουν σε μία κοινωνική δραστηριότητα δηλώνοντας την παρουσία της οικογένειας στην κοινότητα, ενώ φροντίζουν για το όφελός των συγγενών αντιπροσωπεύοντας τους απέναντι στο θείο.

Αντικείμενα, τάξη και συμβολισμός

Ο οικιακές εργασίες αποτελούν σημαντικό πεδίο επιτέλεσης της θηλυκότητας στις πιο δημιουργικές μορφές της, αλλά και απόδοσης αξίας στη γυναικεία ταυτότητα. Στο συμβολικό σύμπαν του οίκου⁶, «συμβολικές ποιότητες και μεταφυσική τάξη προτάσσονται έναντι της πρακτικότητας»⁷ ενώ υπάρχουν συγκεκριμένα αντικείμενα χωρίς τα οποία το σπίτι είναι συμβολικά ελλιπές [Hirschon 1989: 135]. Το σπίτι είναι μέσο έκφρασης της έννοιας της τάξης⁸ της κοινότητας και πλαίσιο για τη διατήρησή της. Στη διατήρηση της τάξης του οίκου, οι γυναίκες είναι και τα πρόσωπα του επιτελεστικού δράματος και το κοινό του, κρίνοντας με δικά τους κριτήρια: την γυναικεία αξιοσύνη, νοικοκυροσύνη, καλλιτεχνία στο κέντημα, κλπ. ή αλλιώς «η ταυτότητα των γυναικών θεμελιώνεται στο μεταξύ τους συναγωνισμό για τη νοικοκυροσύνη» [Hirschon 1989:159]. Με τον τρόπο αυτό ο οικιακός βίος είναι δημόσιος.

⁶ Σε μη δυτικές κοινωνίες το σπίτι θεωρείται μικρογραφία του κόσμου.

⁷ Η έννοια της πρακτικότητας έχει με τη σειρά της συγκεκριμένη πολιτισμική καταγωγή. Η αναγωγή της πρακτικότητας ως κυρίαρχου στοιχείου της αρχιτεκτονικής επήλθε με την επικράτηση του μοντέρνου κινήματος στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, με το σύνθημα «form follows function».

⁸ με την έννοια της ύπαρξης ενός κοινού πεδίου επικοινωνίας μεταξύ των κατοίκων.

Στο παρελθόν ο ρυθμός της διακόσμησης του σπιτιού, αλλά και ο τρόπος που τα άτομα χρησιμοποιούσαν τους χώρους του σπιτιού υπάκουαν στα παραδεδομένα. Ο παραδοσιακός τρόπος ζωής άφηνε μικρά περιθώρια ατομικής δημιουργικότητας. Θεματοφύλακες του κοινού τρόπου κατοίκησης του οίκου ήταν οι γυναίκες. Παράλληλα, μεταγενέστερα, είναι εκείνες που εισάγουν και αφομοιώνουν νεωτερικά στοιχεία στο χώρο του σπιτιού. Είναι ένας από τους τρόπους που διαθέτουν οι γυναίκες για να διατηρούν την αρμονία της κοινωνικής ζωής. Ο δημόσιος χώρος δεν διεισδύει στον οίκο: ο οικιακός χώρος και ο δημόσιος χώρος του αγροτικού οικισμού διέπονται από τους κοινούς κανόνες για την τάξη.

Οι άνδρες ως προς το υλικό μέρος του πολιτισμού έχουν να παρουσιάσουν μόνο το σώμα τους, του οποίου η αισθητική είναι συνήθως προϊόν επιλογής των γυναικών: ο ρουχισμός και τα εξαρτήματα είναι προϊόντα γυναικείας παραγωγής (ή έστω επιλογής στη σύγχρονη καταναλωτική εποχή)⁹.

Η καθημερινότητα της οικιακής ζωής είναι στην πραγματικότητα το θεμέλιο της κοινωνικής αναπαραγωγής [Dubisch 1986:25]. Η φροντίδα της οικιακής τάξης αποτελεί πεδίο γυναικείας γνώσης και δράσης: «Η κόρη μάθαινε τα πάντα από τη μητέρα της και τη γιαγιά της, τα απαραίτητα καθήκοντα για το μελλοντικό της ρόλο» [Dubisch 1998: 110] ως γυναίκα, ενώ συμμετείχε από μικρή στις δουλειές του σπιτιού. Η οδός αυτή μεταβίβασης γυναικείας γνώσης είναι συνήθης σε όλα τα εθνογραφικά παραδείγματα του ελληνικού αγροτικού χώρου.

Ο άνδρας φέρνει τα απαραίτητα και η γυναίκα τα μετατρέπει ώστε να δημιουργήσει ένα τακτικό και άνετο βιώσιμο περιβάλλον μέσα στο οποίο η οικογένεια θα ευδοκιμήσει και θα ανθίσει [Hirschon 1989:142]. Το μαγείρεμα και το καθάρισμα και η διαφύλαξη των κανόνων για τη μόλυνση ερμηνεύονται ως δηλώσεις περί κοινωνικής ευταξίας, φύσης και πολιτισμού [Dubisch 1986:25].

Σύμφωνα με τους Pavlides και Hesser, την περίοδο 1850-1889, αντί για τα σημερινά ακίνητα έπιπλα χρησιμοποιούνταν διάφορα κινητά είδη για την κάλυψη των αναγκών: διπλωνόμενα στρώματα, χαμηλά τραπέζια (σοφράδες). Το δάπεδο με την έλλειψη μόνιμης επίπλωσης ήταν ιδιαίτερα ορατό άρα σημαντικό. Οι τοίχοι με διαφόρων τύπων εσοχές και προεξοχές χρησίμευαν ως αποθηκευτικοί χώροι. Όλο το σπίτι ήταν κατά μία έννοια δημόσιο και όλες οι περιοχές του ήταν σε έκθεση. Έτσι οι

⁹ Στα Παράκοιλα υπάρχουν χώροι που κατασκευάζουν και διαρρυθμίζουν οι άνδρες όπως οι στάνες ή άλλα μικρά καταλύματα στους τόπους εργασίας στην ύπαιθρο που θα μπορούσαν να μελετηθούν ως προς την έννοια της τάξης από τη σκοπιά των ανδρών ίσως ακόμα και της αισθητικής.

αποθηκευτικοί χώροι των τοίχων αποκτούσαν καλύμματα με υφασμάτινα πετάσματα που απέκρυπταν αλλά και προσέλκυαν το βλέμμα με τις περίτεχνες διακοσμήσεις τους: κεντήματα, δαντέλες κλπ. Η κάλυψη των τοίχων και των δαπέδων με υφάσματα, το ντύσιμο του σπιτιού, αποτελούσε ένα σημαντικό μέρος της επίπλωσης. Το σχέδιο και το μέγεθος του σπιτιού ήταν ανάλογα με τις ανάγκες για αποθήκευση και έκθεση των αντικειμένων αυτών που αποτελούσαν την υλική πλευρά της καθημερινής ζωής, δηλαδή ρούχα, σκεπάσματα, τροφή, εργαλεία, και χαλιά, καθώς και αντικείμενα γοήτρου όπως κεντήματα και δαντέλες, φωτογραφίες και χειροποίητα υφαντά. Όλα τα παραπάνω εκτός από την τροφή και τα εργαλεία ήταν παραγωγή αποκλειστικά γυναικείας εργασίας και μέρος της προίκας

Τα χαλιά συχνά υφαίνονταν από τις γυναίκες πριν κτιστεί το σπίτι για το οποίο προορίζονταν και έτσι καθόριζαν το μέγεθος των δωματίων καθώς επιβαλλόταν η πλήρης κάλυψη της επιφάνειας του δαπέδου. Ενώ οι άνδρες έκτιζαν οι γυναίκες καθόριζαν το μέγεθος των δωματίων μέσω της δικής τους εργασίας [Pavlidis και Hesser 1986: 74]. Αντίστοιχα και τα καλύμματα του δαπέδου και των τοίχων, το καθένα με διαφορετική λειτουργία και ραμμένο για ένα συγκεκριμένο στοιχείο του σπιτιού, υπήρχαν συχνά σε δύο σειρές για καθημερινή και επίσημη χρήση, ενώ υπήρχε συχνά και μία σειρά για περιόδους πένθους.

Η ανάμιξη του οικισμού στην οικονομία του χρήματος, δεν επέφερε μεγάλες αλλαγές στις κατοικίες παρά μόνο την εισαγωγή επίπλων και νέων υλικών σε περιορισμένη έκταση στα σπίτια των πλουσίων. Τα έργα των κόπων των γυναικών παρέμειναν παράγοντες καθορισμού των διαστάσεων και του χαρακτήρα του εσωτερικού του σπιτιού και συνιστούσαν ακόμα ένα σημαντικό μέρος της προίκας. Η ύπαρξη μόνιμης επίπλωσης οδήγησε στον περιορισμό της εναλλακτικής χρήσης των δωματίων για ποικιλία χρήσεων. Δεν εξέλειψε οριστικά ωστόσο. Οι Pavlidis και Hesser [1986: 88] σημειώνουν ότι οι νέες κουζίνες που κατασκευάστηκαν με βάση τα αστικά πρότυπα χρησιμοποιούνταν για να δέχονται επισκέψεις οι γυναίκες του σπιτιού, ενώ το μαγειρέμα και το πλύσιμο γινόταν σε παλιότερες διατάξεις στην αυλή. Το εσωτερικό του σπιτιού εξακολουθεί να διακοσμείται με υφάσματα και χαλιά ενώ διακοσμούνται επίσης τα έπιπλα και οι ηλεκτρικές συσκευές. Ωστόσο η συμβολική αξία του σπιτιού, δηλαδή η τάξη και η αισθητική του, ακόμα και με τη χρήση των βιομηχανικών υλικών παραμένει έργο της παραγωγικότητας των γυναικών. Πράγματι ο ρόλος της προμηθεύτριας περιορίζεται, εντούτοις παραμένει η γυναίκα ως δημιουργός του τελικού αισθητικού αποτελέσματος με τη χρήση

ποικιλίας υλικών, τα οποία μεταποιεί και εμπλουτίζει μέσω της προσωπικής της εργασίας, ώστε να τα εντάξει στο πολιτιστικό συμφραζόμενο του οίκου της και είναι έτσι εκείνη που διαφυλάττει τη συμβολική συνοχή του. Ωστόσο, η αξία της γυναικείας οικιακής παραγωγής δεν χάνει την αξία της, κυρίως μέσω της εθνοκεντρικής υποστήριξης της οικοτεχνίας και της τουριστικής βιομηχανίας [Dubisch 1986:30].

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, θα ήθελα να επισημάνω το σημαντικό ρόλο της διαχείρισης της υλικής πλευράς του σπιτιού στη συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας. Ο οικιακός χώρος περιέχει συμβολισμούς που αποκαλύπτουν το περιεχόμενο των έμφυλων ταυτοτήτων αλλά και τις αντιλήψεις για την ευταξία και την ευημερία. Ο οικιακός χώρος κοινωνικοποιεί τα άτομα και διαχειρίστριες του είναι οι γυναίκες. Το περιεχόμενο του οικιακού χώρου αναφέρεται πολλαπλά στον κοινωνικό χώρο και έτσι συμμετέχει στη δημόσια σφαίρα.

Κοινωνικότητα και κοινωνικός έλεγχος

Η γυναικεία εργασία είναι εκείνη που επιτρέπει την διεξαγωγή της γιορτής αλλά παρέχει και στον άνδρα τα υλικά μέσα να κατασκευάσει την εικόνα του ως άνδρας οικοδεσπότης. Αλλά και η γυναικεία οικιακή ζωή ενέχει και επιβάλλει κοινωνικότητα. Στο πεδίο των πρακτικών καθημερινής κοινωνικότητας ανήκει το να πίνει κανείς καφέ είναι μία έμφυλη πρακτική τόσο ως προς τη διαδικασία όσο και ως προς τον χώρο. Η καθημερινή κοινωνικότητα των γυναικών περιλαμβάνει επισκέψεις σε γειτονικά και συγγενικά σπίτια, ενώ «η ίδια η ασημαντότητα και το αυταπόδεικτο των καθημερινών συναντήσεων για ένα φλιτζάνι καφέ συνιστούν υπολογίσιμο μέρος της δύναμής τους» [Cowan 1998: 73]. Παράλληλα, μέσω αυτών των κοινωνικών ανεπίσημων πρακτικών οι γυναίκες δημιουργούν γυναικεία ιδιώματα λόγου, παράγουν πολιτισμό. Είναι προφανής η δυνατότητα των γυναικών να ελέγχουν μέσω του ανεπίσημου αυτού δημόσιου λόγου την κοινωνική ζωή του χωριού, δυνατότητα που θεωρείται θεμιτή από το σύνολο της κοινότητας. Στο κουτσομπολιό αναγνωρίζονται σημαντικοί μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου και διατήρησης των αξιών της κοινότητας.

Αντίστοιχη είναι και η παρασκευή του γλυκού του κουταλιού, του κεντρικού σημείου αναφοράς του επίσημου κεράσματος στο Σοχό. Πρόκειται για «μία χρονοβόρα, κοπιαστική και όχι φθηνή υπόθεση, και για τις ντόπιες γυναίκες το γλυκό αυτό αποτελεί έμβλημα της αφοσίωσης και της επιδεξιότητας της νοικοκυράς» [Cowan 1998: 75]. Αυτού του είδους η οικιακή εργασία, είτε προορίζεται για

γυναικείο κοινό είτε και τα φύλα, έχει δημόσιο περιεχόμενο και παρέχει στη γυναίκα ένα πεδίο για να κατασκευάσει την εικόνα του εαυτού της και της οικογένειάς της.

Οι κοινωνικές συναντήσεις των γυναικών και ο κοινωνικός έλεγχος που τις συνοδεύει εκτείνονται και έξω από το σπίτι. Η γειτονιά και συγκεκριμένα ο χώρος έξω από την αυλόπορτα είναι χώρος έκφρασης της γυναικείας κοινωνικότητας. Η φορητή καρέκλα είναι στοιχείο που συνδέει το χώρο αυτό με το σπίτι, αλλά και μέσο επιλογής της συντροφιάς των γυναικών [Hirschon 1989:139]. Ο άμεσος χώρος μπροστά από την όψη του σπιτιού, ο δρόμος και ευρύτερα η γειτονιά αποτελούν για τις γυναίκες ένα αναπόσπαστο μέρος της ζωής τους, μία χωρική προέκταση του οικιακού χώρου και είναι κατά ένα τρόπο ιδιωτικοί χώροι. Το τελευταίο στοιχείο αποδεικνύεται από τη φροντίδα των γυναικών και την προσπάθεια διαφύλαξης της τάξης στο χώρο αυτό, αλλά και από το γεγονός της συνεχούς παρουσίας τους εκεί.

Οι γυναίκες φροντίζουν την τάξη, την ευπρέπεια ενώ επιβλέπουν και την ασφάλεια της γειτονιάς. Οι συγγραφείς αναφέρουν για τους άνδρες ότι στην πλατεία αναζητούν εργατικά χέρια και κλείνουν συμφωνίες. Το ίδιο κάνουν και οι γυναίκες στις γειτονιές όπου κλείνουν συμφωνίες για το μέρος της παραγωγής που τις αφορά (π.χ. την παραγωγή υφάσματος) με τις τεχνίτριες που ειδικεύονται στις εργασίες αυτές, ενώ η γειτονιά μπορεί να αποτελέσει πυρήνα για αγορά εργασίας και για ανδρικές ασχολίες με συνδετικό κρίκο τις γυναίκες. Στη γειτονιά ευδοκιμεί και το κουτσομπολιό, το κύριο μέσο διατήρησης του κοινωνικού ελέγχου προς γυναίκες και άνδρες με κύριο φορέα τις γυναίκες αλλά και η σύναψη προξενιών, με οικονομικά κριτήρια, από τις γυναίκες.

Ο χώρος συνάντησης και καθημερινής συναστροφής των γυναικών είναι «πηγαίνοντας» και όχι ο ιδιωτικός χώρος της καθεμιάς [Τσενόγλου 1993: 73]. Συχνά, ο εξωοικιακός χώρος κίνησης των γυναικών ονομάζεται αόρατος, επειδή δεν έχει ένα θεσμοθετημένο κέντρο όπως η πλατεία με τα καφενεία που ανήκει στους άνδρες. Εντούτοις συνήθως είναι ισοβαρής με τον ανδρικό δημόσιο χώρο. Για παράδειγμα, η Τσενόγλου [1993: 71] αναφέρει ως γυναικείους χώρους την εκκλησία, το νεκροταφείο, τις γειτονιές και τα μαγαζιά τροφίμων και ως δίκτυο ανδρικών χώρων το δημαρχείο, τα καφενεία και το λιμάνι. Επιπλέον επισημαίνει ότι ο έλεγχος μετακινήσεων επιβάλλεται προς όλους, άνδρες και γυναίκες, ενώ οι γυναίκες είναι οι τοποτηρητές που αναλαμβάνουν την επιστασία, τον κοινωνικό έλεγχο και την τιμωρία των παραβατών εντός του οικισμού [Τσενόγλου 1993: 86].

Οι γυναίκες κινούνται και στο δημόσιο χώρο για διαφορετικούς σκοπούς και συγκεντρώνονται σε διαφορετικούς τόπους από τους άνδρες. Για παράδειγμα, μέσω της ενασχόλησης τους με τη θρησκεία, όπως ήδη αναφέρθηκε, οι γυναίκες αναλαμβάνουν την καθαριότητα και τη συντήρηση των εκκλησιών και των μοναστηριών και καταλαμβάνουν μία απόλυτα αποδεκτή και σεβαστή θέση στον εξωοικιακό χώρο. Οι γυναίκες γνωρίζουν την ύπαιθρο που περιβάλλει τον οικισμό μέσω των τοπωνυμίων των ξωκλησιών [Τσενόγλου 1993: 83].

Η ζωή των αγροτισσών χαρακτηρίζεται από έντονη κινητικότητα και επαφή με το «εκτός» και τον «άλλο» σε πολλά επίπεδα. Από τη μία πλευρά τα οικιακά τους «καθήκοντα» ενέχουν ακόμα πιο συχνή και εύκολη πρόσβαση σε χώρους έξω από το σπίτι και ακόμα πιο μακρινούς, από την άλλη έχουν αναλάβει νέων τύπων δράσεις που αφορούν άμεσα την κατασκευή και διαχείριση της τοπικής ταυτότητας.

Αντί επιλόγου, επισημαίνεται ότι στη βάση των τοπικών συνταγών (και της γυναικείας ειδικής γνώσης) θεμελιώνεται η ύπαρξη των αγροτουριστικών συνεταιρισμών γυναικών, που σημειώνουν ιδιαίτερη ανάπτυξη τις τελευταίες δεκαετίες στον ελλαδικό αγροτικό χώρο. Μέσω των συνεταιρισμών αυτών, οι γυναίκες διαχειρίζονται την τοπική παράδοση, αλλά ταυτόχρονα παράγουν νέα παράδοση και συγκροτούν την τοπική ταυτότητα, όπως συνέβαινε και συμβαίνει εξάλλου στα πλαίσια των πολιτιστικών τοπικών συλλόγων. Οι σύλλογοι αυτοί συγκροτούνται σε μεγάλο ποσοστό από γυναίκες, ωστόσο οι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί διαθέτουν και μία σημαντική παρουσία στην οικονομία των τοπικών κοινοτήτων. Ουσιαστικά αυτές οι γυναικείες προσπάθειες εκμοντερνίζουν τον αγροτικό χώρο μέσω της «συνέχισης της παράδοσης», όχι μόνο γιατί κατασκευάζουν και διαμεσολαβούν την εικόνα του τόπου τους προς τα έξω, αλλά και για το λόγο ότι αποτελούν νέες μορφές συλλογικότητας.

Κλείνοντας θα ήθελα να αναφερθώ σε ένα όνειρό μου, που αποτέλεσε το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Οι οικισμοί της Λέσβου, με την πλούσια αρχιτεκτονική κληρονομιά σε πετρόχιστα παραδοσιακά οικήματα, να λειτουργήσουν ως αγροτουριστικοί ξενώνες υπό την διεύθυνση διηρημένων συνεταιρισμών των ιδιοκτητριών τους

Βιβλιογραφία

Ardener Shirley, 1994, Ground rules and social maps for Women: An Introduction, σε Ardener, Shirley, ed. Women and Space, Ground Rules and Social Maps, Berg, Oxford.

Βλαχούτσικου και Μπαχαροπούλου –Κούλη 1991, Να χαρώ και γω το σπίτι μου και το κλειδί απ' τα μέσα, Γυναίκες και κατανάλωση σ' ένα χωριό της Βοιωτίας, Σύγχρονα Θέματα, 94-100

Bourdier, Jean-Paul 1989, Reading Tradition σε Bourdier, Jean-Paul and Alsayyad, Nezar, ed., Dwellings, settlements and tradition, cross-cultural perspectives, University Press of America, Lanham.

Bourdier, Jean-Paul and Alsayyad, Nezar 1989, Prologue σε Bourdier, Jean-Paul and Alsayyad, Nezar, ed., Dwellings, settlements and tradition, cross-cultural perspectives, University Press of America, Lanham.

Γαλάνη- Μουτάφη, Βασιλική, 1993, From Agriculture to Tourism: Property, Labor, Gender and Kinship in a Greek Agricultural Village, α'μέρος, Journal of Modern Greek Studies, vol.11.1994, From Agriculture to Tourism: Property, Labor, Gender and Kinship in a Greek Agricultural Village, β'μέρος, Journal of Modern Greek Studies, vol. 12.

Cowan, Jane 1998, Η πολιτική του σώματος, Χορός και κοινωνικότητα στη βόρεια Ελλάδα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Δασκαλοπούλου- Καπετανάκη, Σοφία, 1993, Εγκατάσταση – προίκα – κληρονομιά. Κατά φύλα διαφοροποιήσεις,σε Παπαταξιάρχης Ε., Παραδέλλης Θ., Ανθρωπολογία και Παρελθόν, 1993, Αλεξάνδρεια.

Dubisch, Jill,1986, Introduction, σε Dubisch, Jill, ed., Gender and Power in rural Greece, Princeton University Press, Princeton, N. Jersey.

1998, Κοινωνικό φύλο, συγγένεια και θρησκεία: Αναπλάθοντας την ανθρωπολογία της Ελλάδας, σε Παπαταξιάρχης Ε. και Παραδέλλης Θ. επιμ. Ταυτότητες και Φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

2000, Το θρησκευτικό προσκύνημα στη σύγχρονη Ελλάδα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Friedl, Ernestine,1986, The position of women: Appearance and reality σε Dubisch, Jill, ed., Gender and Power in rural Greece, Princeton University Press, Princeton, N. Jersey.

Hirschon, Renee,1985, The woman environment relationship: Greek cultural values in an urban community, Ekistics 310, Jan./Feb.

1989, Heirs of the Greek catastrophe, the social life of Asia Minor in Piraeus, Clarendon Press, Oxford.

1994, Interior and Exterior in Urban Greece, σε Ardener, Shirley, ed. Women and Space, Ground Rules and Social Maps, Berg, Oxford.

Just, Roger, 1989, Qu'est-ce qu'une dot? Interpretation et pratique des prestations familiales a Meganisi, σε Peristiany, J., Le prix de l'alliance en Mediterranee, CNRS, 1989, Paris.

Kalafati-Papagalani, I., 1989, Femme sujet, femme objet ; se marier a Aghios Petros de Leucade, σε Peristiany, J., Le prix de l'alliance en Mediterranee, CNRS, 1989, Paris.

Landes, Joan B.,

1988, Women and the Public Sphere in the age of the French Revolution, Cornell University Press, New York

Loizos, Peter και Papataxiarchis, Evthymios,

1991α, Introduction: Gender and Kinship in Marriage and Alternative Contexts, σε Loizos, P., και Papataxiarchis, E., Contested Identities: Gender and Kinship in Modern Greece, Princeton University Press, Princeton, N.Jersey.

1991β, Introduction: Gender, Sexuality and the Person in Greek Culture, σε Loizos, P., και Papataxiarchis, E., Contested Identities: Gender and Kinship in Modern Greece, Princeton University Press, Princeton, N.Jersey.

Massey, Doreen, 1994, Space, Place and Gender, Polity press, Cambridge.

Mc Dowell, L. και Sharp, Joan, P., επιμ., 1997, Introduction, σε Mc Dowell, L. και Sharp, Joan, P., επιμ., Space, Gender, Knowledge, Arnold, London.

Melzer, Sara E. και Rabine, Leslie W., επιμ., 1992, Rebel Daughters, Women and the French Revolution, Oxford University Press, Oxford.

Messick, B., 1987, 'Subordinate discourse: Women, weaving and gender relations in North Africa,' American Ethnologist 14: 20-35.

Μπακαλάκη, Αλεξάνδρα 1994, Από την ανθρωπολογία των γυναικών στην ανθρωπολογία των φύλων, Εισαγωγή, σε Μπακαλάκη, Α. επιμ., Ανθρωπολογία, Γυναίκες και Φύλο, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Μπεοπούλου, Ιωάννα 1998, Όταν οι άντρες ταξιδεύουν, χώροι συνάντησης και αποχωρισμού των δύο φύλων, σε Παπαταξιάρχης Ε. και Παραδέλλης Θ. επιμ. Ταυτότητες και Φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Oliver, Paul 1989, *Handed Down Architecture: Tradition and Transmission* σε Bourdier, Jean-Paul and Alsayyad, Nezar, ed., *Dwellings, settlements and tradition, cross-cultural perspectives*, University Press of America, Lanham.

Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος, 1995, *Male Mobility and Matrilocality in the Aegean Basin*, σε Brothers and Others, σε Damianakos S., Handman M.-E., Pitt-Rivers J., Ravis-Giordani G., επ., *Essays in Honour of John Peristiany*, E.K.K.E, Αθήνα.

1998, *Από τη σκοπιά του φύλου*, Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας, Εισαγωγή σε Παπαταξιάρχης Ε. και Παραδέλλης Θ., επιμ., *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια.

1998, *Ο κόσμος του καφεενείου: Ταυτότητα και ανταλλαγή στον ανδρικό συμποσιασμό* σε Παπαταξιάρχης Ε. και Παραδέλλης Θ., επιμ., *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αλεξάνδρεια.

Pavlidis, Eleftherios and Hesser, Java, 1986, *Women's role and House Form and decoration in Eressos, Greece* σε Dubisch, Jill, ed., *Gender and Power in rural Greece*, Princeton University Press, Princeton, N. Jersey.

1989, *Sacred Space, Ritual and Traditional Greek House* σε Bourdier, Jean-Paul and Alsayyad, Nezar, ed., *Dwellings, settlements and tradition, cross-cultural perspectives*, University Press of America, Lanham.

Rosaldo, Michelle, 1994, *Χρήση και Κατάχρηση της Ανθρωπολογίας: Σκέψεις για το φεμινισμό και τη διαπολιτισμική κατανόηση*, σε Μπακαλάκη, Α. επιμ., *Ανθρωπολογία, Γυναίκες και Φύλο*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Sciama, Lidia, 1994, *The Problem of Privacy in Mediterranean Anthropology*, σε Ardener,

Shirley, ed. *Women and Space, Ground Rules and Social Maps*, Berg, Oxford.

Σκουτέρη –Διδασκάλου, Νόρα, 1991, *Ανθρωπολογικά για το γυναικείο ζήτημα*, Ο Πολίτης, Αθήνα.

Τσενόγλου, Ελένη, 1993, *Η «αθέατη» πλευρά του Χώρου, προσπάθεια ανθρωπολογικής προσέγγισης ενός οικιστικού συστήματος: Καστελλόριζο Δωδεκανήσου*, *Εθνολογία* 2 (1993).

Tuan, Yi-Fu 1989, *Traditional: what does it mean?* σε Bourdier, Jean-Paul and Alsayyad, Nezar, ed., *Dwellings, settlements and tradition, cross-cultural perspectives*, University Press of America, Lanham.

Ψυχογιός, Δημήτρης,Κ.,1993, Η προίκα ως παραγωγική σχέση του οικιακού τρόπου παραγωγής, σε Παπαταξιάρχης Ε., Παραδέλλης Θ., Ανθρωπολογία και Παρελθόν, 1993, Αλεξάνδρεια.

5. «Παρουσίαση έρευνας Παρατήρηση και παράθεση προβλημάτων αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας αγροτικών συνεταιρισμών»

Θεοδούλα Βλάμη, Φιλολόγος, Φοιτήτρια Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Γυναίκες και Φύλα», Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ο αγροτικός τουρισμός είναι μια πολυσυζητημένη και πολυδιάστατη έννοια για την οποία δεν υφίσταται ένας γενικά αποδεκτός ορισμός με χαρακτηριστικά και δραστηριότητες ευδιάκριτα και ενιαία σε κάθε χώρα(Sharpley and Sharpley, 1997:5).

Σύμφωνα με έρευνες, έχει αποδεχθεί ότι οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης από τη μία προωθούν την ισότητα μεταξύ των δύο φύλων καθώς αυξάνουν την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας, ενώ από την άλλη ενδυναμώνουν τις διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα. Αυτό συμβαίνει από την στιγμή που οι γυναίκες σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες, είναι αυτές που πρέπει να συνδυάζουν σωστά και αποτελεσματικά την οικογενειακή με την επαγγελματική ζωή. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, θα πρέπει να επιλέγουν απασχόληση με ευέλικτο ωράριο εργασίας, καθώς επίσης και να υφίστανται τις επιπτώσεις αυτού (χαμηλό εισόδημα).

Καθώς εύλογα υποστηρίζει η Γαλανή-Μουτάφη, Β. χωρίς αμφιβολία η παρουσία του τουρισμού και οι διακλαδώσεις του, συνιστούν μια πρόκληση στην οποία οι γυναίκες κυρίως, αλλά και η τοπική κοινωνία γενικότερα, οφείλουν να ανταποκριθούν. Ο αγροτουρισμός, αποτελεί τη μορφή εκείνη του τουρισμού, η οποία αναπτύσσεται σε αγροτικές κυρίως περιοχές, που δεν έχουν κορεστεί τουριστικά και συνδέεται άμεσα με κοινωνικές περιβαλλοντικές, πολιτισμικές και κοινοτικές αξίες, που επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους-επισκέπτες να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες. Ο αγροτουρισμός, είναι ο τουρισμός που εξελίσσεται σε ένα χώρο οικειότητας, επικοινωνίας και εργασίας, ο οποίος έχει τη δική του παράδοση και τη δική του ταυτότητα. Αποτελεί δραστηριότητα, που συνδέεται αρμονικά με την κύρια ενασχόληση των κατοίκων των περιοχών αυτών, ευνοεί την επαφή με τη φύση και τη σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ

πόλης και υπαίθρου, συμβάλλοντας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των εκάστοτε περιοχών.

Στη συγκεκριμένη εργασία, ερευνήθηκαν:α) ο «αδιαίτερης υφής» χαρακτήρας της απασχόλησης των γυναικών στις συνεταιριστικές-τουριστικές επιχειρήσεις, σε άμεση συνάρτηση με την οικογενειακή τους κατάσταση, το επίπεδο μόρφωσης και την ηλικία τους, β) η πιθανότητα αλλαγής στην οικονομική και οικιακή ζωή των γυναικών αυτών καθώς και οι παράλληλες ιδεολογικές μεταβολές σε πολιτισμικό επίπεδο αναφορικά με τους «νέους» ρόλους των γυναικών. Κατά πόσον και με ποιόν τρόπο ανταποκρίνονται οι γυναίκες αυτές στις προκλήσεις της αγορά εργασίας, απ' τη στιγμή που είναι υποχρεωμένες να φέρουν σε πέρας και τις καθημερινές ανάγκες του νοικοκυριού; Η ταυτότητα των γυναικών αυτών προσδιορίζεται και προσαρμόζεται πάντα σε συνάρτηση με την επιχειρηματική τους δράση και προσφορά;

Μέσα από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, λαμβάνοντας υπόψη μας το ερευνητικό παράδειγμα της Νάζου, διαπιστώνουμε ότι η επιχείρηση παρουσιάζεται ως οικονομικός-ορθολογικός οργανισμός με απώτερο στόχο τη μεγιστοποίηση των κεφαλαίων. Στη βάση της επιχείρησης υπάρχει πάντοτε ο επικεφαλής ή οι συνεταίροι, που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς ιεραρχίας. Ο συνεταιρισμός των «Φιλιατών» Κρήτης, αποτελεί το παράδειγμα της επιχείρησης όπου οι γυναίκες που απασχολούνται εκεί είναι το «όχημα δράσης» προκειμένου να διατηρηθεί, να αξιοποιηθεί και να αναδειχθεί η πολιτιστική κληρονομιά και η παραδοσιακή κουλτούρα του τόπου τους. Η ίδρυση λοιπόν των συνεταιρισμών, θεωρήθηκε ως η αφετηρία για την αλλαγή της θέσης της γυναίκας στις αγροτικές περιοχές. Στόχος της δημιουργίας των συνεταιρισμών ήταν η προσπάθεια διασφάλισης μια οικονομικής αυτοτέλειας για την Ελληνίδα αγρότισσα.

Η έρευνα βασίστηκε κυρίως στην μέθοδο της σε βάθος παρατήρησης στους χώρους εγκατάστασης, εργασίας και εξω-οικιακής κοινωνικότητας των γυναικών που προσφέρουν μέσω της παραγωγικής τους εργασίας. Η ποιοτική έρευνα σε συνδυασμό με τις ιστορίες ζωής και την ανάλυση των λόγων «εκ των ένδον» των πληροφορητριών μου, οδήγησε σε εκτενέστερη κατανόηση όχι μόνο του χώρου αλλά και των αντιλήψεων που επικρατούσαν γύρω από το θέμα της γυναικείας επιχειρηματικότητας. Ο τρόπος παρουσίασης και ανάλυσης των δεδομένων, πραγματοποιήθηκε μέσω της μεθόδου του case study (μελέτη περίπτωσης). Η συγκεκριμένη μέθοδος περιλαμβάνει μια εις βάθος και εις πλάτος εξέταση μιας

μεμονωμένης πρακτικής ή τρόπων συμπεριφοράς. Μέσα από τη μέθοδο αυτή, εξασφαλίζεται ένας συστηματικός τρόπος όπου παρατηρούνται γεγονότα και συμπεριφορές, συλλέγονται δεδομένα και αναλύονται πληροφορίες.

Ο Γυναικείος Αγροτουριστικός Συνεταιρισμός «Φιλιατών», ιδρύθηκε το 1992 από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας και την παράλληλη στήριξη της Νομαρχίας Χανίων, στο πλαίσιο του προγράμματος Leader I (μία πρωτοβουλία, η οποία εφαρμόστηκε κυρίως σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας). Πρόκειται για ένα αστικό συνεταιρισμό (μέλη του δηλαδή γυναίκες μη αγρότισσες), που ξεκίνησε με σαράντα (40) γυναίκες μέλη, ενώ σήμερα παραμένουν περίπου οι μισές, λόγω ηλικίας κυρίως.

Στο συνεταιρισμό παράγονται παραδοσιακά προϊόντα κρητικής διατροφής (ελιές, ξινόχοντρο, γλυκά του κουταλιού), είδη λαϊκής τέχνης, σαπούνι, υφαντά, κεντήματα, με το κοπανέλι να κρατά τα σκήπτρα και να τοποθετείται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, αφού φτιάχνεται τόσο περίτεχνα μόνο στα Χανιά της Κρήτης. Όλα τα προϊόντα διατίθενται στο μόνιμο εκθετήριο-πωλητήριο που υπάρχει στο κέντρο του χωριού, το οποίο συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό επισκεπτών, είτε μεμονωμένων είτε με οργανωμένες εκδρομές, εξαιτίας της πολύ καλής προβολής του Συνεταιρισμού σε τουριστικούς οδηγούς, διαφημιστικά φυλλάδια, σε τοπικό και μη έντυπο υλικό, καθώς επίσης και μέσω του διαδικτυακού τόπου (internet).

Όσον αφορά στο χωριό, πρόκειται για ένα αρκετά παραδοσιακό χωριό του Δήμου Βρέλλη που εντάσσεται στο νομό Χανίων Κρήτης και απέχει περίπου 20 χιλ. από τα Χανιά. Είναι ένα ορεινό, γραφικό χωριό που απέκτησε το όνομα του από μία φημισμένη Βυζαντινή βασιλική οικογένεια. Πρόκειται για διατηρητέο ιστορικό οικισμό 550 μόνιμων κατοίκων (από αυτούς οι 100 είναι Ευρωπαίοι που έχουν αγοράσει παραδοσιακές κατοικίες), ο οποίος διασώζει ατόφια το χρώμα και την αρχιτεκτονική ομορφιά του, περιτριγυρισμένος από κυπαρίσσια, ελιές, χαρουπιές και αμπέλια. Η οικονομία του νομού είναι αγροτική. Καλλιεργούνται ελιές κυρίως, εσπεριδοειδή, σταφιλιάμπελα και οινάμπελα. Στα ορεινά οι κάτοικοι ασχολούνται και με την κτηνοτροφία.

Ο χώρος εκθετηρίου του συνεταιρισμού βρίσκεται στην είσοδο του χωριού, εκεί ακριβώς όπου κάνει στάση και το υπεραστικό λεωφορείο. Το συγκεκριμένο χωριό επιλέχθηκε για την παραγωγή και εμπειρία των Κρητικών παραδοσιακών προϊόντων και εργοχείρων, λόγω φυσικού κάλλους και ικανότητας των γυναικών. Οι γυναίκες που συντηρούν αυτόν τον συνεταιρισμό είναι μεγάλες σε ηλικία, οι οποίες δυστυχώς λιγοστεύουν λόγω θανάτου και υπάρχει δυσκολία αντικατάστασης τους.

Αν και η διαδικασία της συνέντευξης ως επιλογή μεθοδολογικού εργαλείου που συνέβαλλε στη διεξαγωγή της έρευνας, ακούγεται και φαντάζει ως αρκετά εύκολη πρακτική, από τη στιγμή που τα υποκείμενα της έρευνας είναι αρκετά και απασχολούμενα σε ποικίλες δραστηριότητες, πραγματικά αποτελεί διαδικασία ασύλληπτα δύσκολη. Αυτό καθίσταται κατανοητό, αν λάβουμε υπόψη μας τη μεταβλητή της πλήρους άρνησης των γυναικών αυτών, που «τρέμουν» ακόμη και στην ιδέα να παραδεχθούν ή να αποκαλύψουν ότι απασχολούνται στο συνεταιρισμό. Αφήνοντας ένα περιθώριο να εξηγήσω παρακάτω τους λόγους για τους οποίους ενδεχομένως να επικρατεί αυτή η κατάσταση, φρονώ ότι θα ήταν ορθότερο να παρουσιάσω, εμμέσως βέβαια, τα νοήματα, τις σκέψεις και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξα μέσω της αποκωδικοποίησης και ανασυγκρότησης των λόγων των υπό έρευνα υποκειμένων.

Στο πεδίο έρευνας δεν ευδοκίμησε η συνέντευξη ή έστω η απλή φιλική συζήτηση-γνωριμία με όλες τις γυναίκες που απασχολούνται στον Συνεταιρισμό. Δυστυχώς είχα τη δυνατότητα και την ευκαιρία να μιλήσω μόνο σε όσες απασχολούμενες μου υποδείκνυε η Πρόεδρος. Υπήρχαν γυναίκες οι οποίες δεν παρευρέθηκαν καθόλου κατά το διάστημα των 15 ημερών που πήγαινα εκεί, με τη δικαιολογία την οποία επικαλούνταν η Πρόεδρος κυρίως, του πένθους, του οικιακού φόρτου εργασίας ή ακόμη και της προσωπικής αδιαθεσίας.

Δυσκολία να προσεγγίσω τις γυναίκες του συνεταιρισμού δεν αντιμετώπισα μόνο από τις ίδιες αλλά και από την Πρόεδρο, η οποία δημιουργούσε χάσμα και δυσχέραινε την παρουσία μου εκεί. Αξιοπεριέργο είναι το γεγονός ότι μπόρεσα να συζητήσω με όσες και όποιες γυναίκες επέλεξε η ίδια και φυσικά τις χρονικές στιγμές που καθιστούσαν αυτό δυνατό. Γεγονός που συνέβαλλε στο να προβάλλεται η εικόνα του εαυτού της.

Τους λόγους λοιπόν της φθίνουσας, θα μπορούσαμε να πούμε, πορείας του συνεταιρισμού είναι δυνατόν να τους ανιχνεύσουμε μέσα από σιωπές, υπονοούμενα και σπανιότερα από ρητές τοποθετήσεις. Αν και προσπάθησα να αποσπάσω περισσότερα στοιχεία, δεν κατέστη δυνατό να εκμαιευτούν ή να συγκεντρωθούν, διότι η αναδίφηση τους ενδεχομένως έφερνε στην επιφάνεια συμφέροντα και πρακτικές ατομικών και ιδιοτελών στρατηγικών που δεν συμφωνούσαν με το «συνεταιριστικό πνεύμα» ή αποκάλυπταν ευνοϊκή μεταχείριση κάποιων μελών εις βάρος των άλλων. Η «γκρίνια» που είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις μεταξύ των γυναικών/ συνεταιρίων εκφράζει την αντίληψη και την επιτέλεση για τις συγκρούσεις

των συνεταίρων ως «γυναικείες», με την έννοια ότι δεν εκφράζονταν ρητά τα παράπονα, δεν συζητιόνταν τα όποια προβλήματα ή διαφωνίες σε συνελεύσεις οι οποίες μάλλον δεν υιοθετήθηκαν νομίμως από την αρχή.

Σύμφωνα με την παρούσα εργασία τα καίρια συμπεράσματα στα οποία καταλήγουμε είναι τα παρακάτω:

Πρώτον, η εργασία και η απασχόληση στον συνεταιρισμό από τη στιγμή που αναπτύσσεται επιχειρηματική δράση, αποτελεί μια πληρωμένη και αναγνωρισμένη εργασία που αποφέρει καρπούς. Με λίγα λόγια, οι γυναίκες είναι αυτές που κατασκευάζουν το «οικογενειακό-θελκτικό» κλίμα των επιχειρήσεων τους σύμφωνα με το οποίο διαμορφώνεται και η «επιχειρησιακή» τους ταυτότητα.

Η αρχική εικόνα του συνεταιρισμού δίνει το έναυσμα στον παρατηρητή να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα κατάστημα όπου εμπορεύονται είδη λαϊκής τέχνης και ιδιοκτήτρια αυτού είναι η πρόεδρος, η οποία φαντάζει ως μια αρκετά δυναμική και ταυτόχρονα ευέλικτη παρουσία στον συνεταιρισμό. Ανέπτυξε τη δράση της στηριζόμενη τόσο στα δίκτυα που διέθετε στο χωριό και στη πόλη των Χανίων, όσο και αξιοποιώντας το πλεονέκτημα της «κληρονομικής διαδοχής» της προεδρίας από τη μητέρα της. Μέσα από την ιεραρχικά ανώτερη θέση της, εξαιτίας της μόρφωσης και της κοινωνικής ανωτερότητας της, προβάλλεται μια αμιγώς συγκεντρωτική συμπεριφορά προς τις γυναίκες του συνεταιρισμού. Αυτό που τονίζεται περισσότερο δεν είναι τόσο η έμφυλη διαφορετικότητα όσο η κατασκευή μιας διαφορετικότητας της Προέδρου από τις άλλες γυναίκες.

Τρίτο στη σειρά συμπέρασμα από την παρούσα έρευνα είναι το γεγονός ότι ο συνεταιρισμός/ εκθετήριο, λειτουργεί στην ουσία και ως «καφενείο». Από τη στιγμή που εμπορεύονται και στη συνέχεια πωλούνται ακόμη και μη χειροποίητα προϊόντα ή και αναψυκτικά/ τυποποιημένα παγωτά περνάμε σε ένα άλλο πλαίσιο, αυτό της πλήρους και με κάθε δυνατό τρόπο και μέσο εμπορικής εκμετάλλευσης. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πολεμήθηκε ο συνεταιρισμός από τα αντίστοιχα καφενεία ή μπακάλικα του χωριού, απ' τη στιγμή που η παρουσία του τους ζημιώνει παρά τους ωφελεί. Σε γενικές γραμμές, την εποπτεία του συνεταιρισμού έχει αναλάβει εξ ολοκλήρου η Πρόεδρος, καθώς επίσης και τον πλήρη έλεγχο των απασχολούμενων γυναικών εκεί. Όλοι διατηρούν σχέσεις μαζί της, διότι έχουν «την ανάγκη της». Όπως η ίδια ισχυρίστηκε, πραγματοποιεί επιθυμίες των κατοίκων ή ακόμη και «διευκολύνσεις» για γιους ή κόρες, είτε τοποθετώντας κάποιους από αυτούς σε συγκεκριμένα πόστα στο σχολείο, όπου και εργάζεται ως εκπαιδευτικός, είτε σε

εντελώς διαφορετικές θέσεις, εξαιτίας προσωπικών γνωριμιών. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι οι πληροφορήτριες σχεδόν πάντα αναφερόταν στην Πρόεδρο με το μικρό της όνομα, γεγονός που δηλώνει τη δημοφιλία και ίσως το «χαρισματικό» του χαρακτήρα της. «Πάντα τους τακτοποιεί όλους, είναι καλή με όλους και με όλες, η Μαρία».

Ο συγκεκριμένος συνεταιρισμός ενδεχομένως να έχει υπό την κατοχή του την επωνυμία του συνεταιρισμού και της έμπρακτης συνεργασίας μεταξύ των γυναικών, όμως η συλλογικότητα και η διάθεση ομαλού συγχρωτισμού ανάμεσα σ' αυτές τις γυναίκες εκλείπουν και τίθενται φανερά υπό αμφισβήτηση.

Οι γυναίκες δεν εργάζονται συλλογικά αλλά μεμονωμένα και οι αμοιβές αυτών, σύμφωνα με λόγια της προέδρου, δεν είναι ικανοποιητικές απ' τη στιγμή που δεν υπάρχουν πόροι. Η Ζηνοβία, μια απ' τις γυναίκες που με ενημέρωσε σχετικά με την τέχνη του κοπανελιού, παραδέχθηκε ότι πουλά και μόνη της εργόχειρα (το περίτεχνο κοπανέλι δηλαδή) εκτός συνεταιρισμού, με απώτερο στόχο το κέρδος. Επίσης, τα πατριαρχικά μοντέλα και τα πρότυπα των «υποτελών» γυναικών στον άνδρα άρχοντα, αποτελούν φαινόμενα που ενυπάρχουν αλλά και ενισχύονται στο συγκεκριμένο χωριό. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο πολλές γυναίκες αποκρύπτουν, από τους άνδρες τους κυρίως, το γεγονός ότι απασχολούνται εκεί. Επιπλέον η ανώτερη ιεραρχικά, μορφωτικά και κοινωνικά, πρόεδρος, κατασκευάζει μια διαφορετικότητα του εαυτού της έναντι των γυναικών.

Κάτι τελευταίο που αξίζει να σημειωθεί είναι η μη δυνατότητα εύκολης πρόσβασης «στα άδυτα» του συνεταιρισμού. Οι γυναίκες που κατάφερα να προσεγγίσω –όπως ήδη έχουμε αναφέρει- επιλέχθηκαν από την ίδια την πρόεδρο, σε προγραμματισμένες πάντα ώρες και σε καθορισμένο χώρο (στο εκθετήριο). Η εκπροσώπηση όλων των υπόλοιπων γυναικών που απασχολούνται σε διαφορετικές εργασίες όπως γλυκά κουταλιού, σαπούνια εκπροσωπήθηκαν από την ίδια. Στην παρούσα εργασία λοιπόν, αν και καταφέρνουμε να αποκρυσταλώσουμε τις απόψεις δύο αυτοπροσδιοριζόμενων γυναικών επιχειρηματιών, παραμένει «θολή» η ταυτότητα των λοιπών εργαζόμενων γυναικών, επίσης και η επιχειρησιακή δράση αυτών. Αν και μέσα από την πληθώρα ερευνών -που συναντάμε στην διεθνή βιβλιογραφία- εξετάζονται τα επικοινωνιακά δίκτυα, οι συμπεριφορικοί κώδικες, η έννοια της συλλογικότητας και η αίσθηση του «ανήκειν» σε «ομάδα», στην προκειμένη περίπτωση ο συγκεκριμένος αγροτουριστικός συνεταιρισμός γυναικών, θέτει τα παραπάνω ζητήματα υπό αμφισβήτηση.

Οι γυναίκες μετά από πολυετή εμπειρία αυτοπροσδιορίζονται ως επιχειρηματίες, χωρίς όμως να αποποιούνται το ρόλο της συζύγου-μητέρας. Η επιχειρηματική τους δραστηριότητα δεν αλλάζει κάτι στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα καθήκοντα τους στον οικιακό χώρο και απέναντι στην οικογένεια. Στην ουσία διασφαλίζει σε αυτές μια μερική οικονομική αυτονομία η οποία εν δυνάμει τις καθιστά ικανές να σταθούν, εάν χρειαστεί, οικονομικά μόνες τους.

Ο αγροτουρισμός, δράττει την ευκαιρία να επαγγελματοποιήσει τον παραδοσιακό ρόλο της γυναίκας-νοικοκυράς, ενώ παράλληλα η κατασκευή ειδών λαϊκής τέχνης και μεταποιημένων προϊόντων επαγγελματοποιεί ασχολίες άτυπης οικονομίας, αξιοποιώντας και προβάλλοντας έτσι την πολιτιστική κληρονομιά του κάθε τόπου (Γιδαράκου 1999: 197-8). Η ενεργή συμμετοχή των γυναικών αυτών σε συνδυασμό με την αυθεντικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών τους, αποτελεί το «συγκριτικό πλεονέκτημα» του αγροτουρισμού κατά τη Νόρα-Διδασκάλου-Σκουτέρη.

Όπως λοιπόν γίνεται φανερό, η αγροτική πολυδραστηριότητα που κατευθύνεται στον τουρισμό αξίζει μεγαλύτερη μελέτη, αφού η συμβολή της στην αλλαγή των κοινωνικοεπαγγελματικών δομών της υπαίθρου είναι αναμφισβήτητη. Αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι ο τουρισμός ενισχύεται σταθερά και μόνιμα επειδή θεωρείται «εργαλείο» για την ανάπτυξη της υπαίθρου, το ζήτημα της πληρέστερης και αναλυτικότερης προσέγγισης των αλλαγών που έχει επιφέρει η αγροτική πολυδραστηριότητα, γίνεται επιτακτικό.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Sharpley, R. and Sharpley, J. (1997). Rural Tourism: An Introduction. London: International Thomson Business Press.

Galani-Moutafi, V. 1993. "From Agriculture to Tourism: Property, Labor, Gender and Kinship in a Greek Island Village (part one)". Journal of Modern Greek studies, Vol 11, (2):241-270.

Γιδαράκου, Ισαβέλλα, 1999, «Ενδογενής ανάπτυξη της υπαίθρου και γυναικεία απασχόληση», στο Κασίμης, Χ., Λουλούδης, (επιμέλεια), Ύπαιθρος χώρα, η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο τέλος του εικοστού Αιώνα, Εκδόσεις Πλέθρον, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Ιωαννίδου, Ν., (2007), «Η γυναικεία εργασία στις ατομικές, οικογενειακές και συνεταιριστικές επιχειρήσεις στον τουρισμό: Οι περιπτώσεις της Μυκόνου και της Λέσβου» Τελική έκθεση έρευνας στην Πέτρα, Πρόγραμμα Πυθαγόρας, Τμήμα

Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Παν/μιο Αιγαίου, Κωδικός Προγράμματος:1369,Μυτιλήνη.

Νάζου, Δ., 2003, Οι πολλαπλές ταυτότητες και οι αναπαραστάσεις τους σε ένα τουριστικό νησί των Κυκλάδων: «*Επιχειρηματικότητα και Εντοπιότητα*» στη Μύκονο. Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Τμήμα Ιστορίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.